T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ILGAZ İLÇE MERKEZİ VE ÇEVRESİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ

MURAT ELVAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. İBRAHİM YENEN

NİSAN - 2023
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Murat ELVAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ILGAZ İLÇE MERKEZİ VE ÇEVRESİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ

MURAT ELVAN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN:PROF. DR. İBRAHİM YENEN

Coğrafi konumu itibariyle Ilgaz ilçesi çok eski devirlerden bu yana farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir yerleşim yeri olmuştur. Bu farklı uygarlıkların izlerini halen taşımakla birlikte Ilgaz ilçesi, 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde erken dönemlerden itibaren Türkleşen beldeler arasında yer almaktadır. Tarihi kaynaklarda Çankırı iline bağlı Ilgaz bölgesinin de içinde bulunduğu; Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin 1082 tarihinde Selçuklu sultanı Süleyman Şah'ın komutanlarından olan Emir Karatekin tarafından fetih olunduğu ve o tarihten sonra hiçbir zaman işgale uğramadan kalan ender Türk beldelerinden biri olma özelliğini korumuştur. Bu özelliği itibariyle Orta Asya'dan gelen Horasan Alperenlerinin, Buhara âlimlerinin, Türk büyüklerinin ilk izlerini taşmakla birlikte türbe, yatır, mezar, ziyaret, tepe, ağaç ve şifalı su gibi dini ziyaret yerleri bakımından da zenginlik arz etmektedir. Bu çalışmamızda Ilgaz ilçe ve köylerinde bulunan türbe, mezar, yatır, evliya mezarı, ağaç, tepe vb. dini ziyaret yerleri tespit edilmiştir. Bu yerlerin bazılarının halk tarafından kutsallaştırıldığı, bazılarının ise zaman içinde atfedilen kutsallığını kaybettiği görülmektedir. Ilgaz köyleri ziyaret edilerek dini ziyaret niteliği taşıyan yerler tespit edilmiş ve o yörede yaşayan kişilerle birebir yaptığımız mülakatlar ile söz konusu ziyaret yerlerine dair bilgiler derlenerek ve fotoğrafları çekilerek kayıt altına alınmıştır. Araştırmamız genel hatlarıyla bu çerçevede olup, yazılı kaynakların yetersizliği sebebiyle, kaynak şahıslardan elde edilen veriler objektif olarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırma giriş, tanımlar, Ilgaz ilçe merkezi ve çevresindeki dini ziyaret yerleri ve resimleri, olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında teorik bilgi birinci bölümde tanımlara, İkinci bölümde Ilgaz ilçe merkezi ve çevresindeki dini ziyaret yerleri ve resimleri, açıklanmıştır. Sonuç bölümünde de elde edilen bilgilerin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Ilgaz, Dini Ziyaret, Ziyaret Fenomeni, Türbe

Nisan 2023, 173 Sayfa

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

RELIGIOUS VISITS IN ILGAZ DISTRICT CENTER AND SURROUNDINGS

MURAT ELVAN

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGION SCIENCES
SUPERVISOR:PROF. DR. IBRAHIM YENEN

Due to its geographical location, Ilgaz has been a settlement that has hosted different civilizations since ancient times. Although it still carries the traces of these different civilizations, Ilgaz district is among the towns that have been Turkified since the early periods in the process of Turkification of Anatolia after the 1071 Malazgirt Victory. In historical sources, Ilgaz region of Çankırı province is also included; Çankırı, Kastamonu and Sinop provinces were conquered in 1082 by Emir Karatekin, one of the commanders of the Seljuk Sultan Süleyman Shah, and it has remained one of the rare Turkish towns that have never been invaded since then.Due to this feature, it carries the first traces of Khorasan Alperen, Bukhara scholars and Turkish elders from Central Asia, but it is also rich in terms of religious visits such as tombs, tombs, tombs, visits, hills, trees and healing water. In this study, buhman tombs, tombs, tombs, saints' tombs, trees, hills, etc., in Ilgaz districts and villages. religious sites have been identified. It is seen that some of these places were sanctified by the people, while others lost their sanctity attributed to them over time. Ilgaz villages were visited to identify places that have the characteristics of religious visits, and the information about these places of visit was compiled and recorded by taking photographs, through interviews we made with the people living in that region. tried to be interpreted objectively.The research consists of three parts: introduction, definitions, religious places and pictures of ilgaz district center and its surroundings. In the introduction part, the theoretical information is explained in the first part, the definitions, in the second part, the religious places and pictures of ilgaz district center and its surroundings are explained. In the conclusion part, an evaluation of the obtained information was made.

KEYWORDS: Ilgaz, Religious Visit, Visit Phenomenon, Tomb

April 2023, 173 Page

TEŞEKKÜR

Güzel Ilgaz ilçesinin inanç ve kültürel birikiminin en kıymetli unsurlarından olan dini ziyaret yerlerinin tespit edilerek, geçmişten günümüze toplumda ki yeri ve misyonunun yansımalarını kayıt altına almak ve bu birikimi kültürel miras olarak gelecek kuşaklara aktarılması adına bu çalışma yapılmıştır. Bu tezin hazırlanmasında her türlü destek ve rehberliğinden dolayı kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim YENEN hocama minnet ve şükran duygularımla teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte gitmiş olduğum köy ve mahallelerde bize rehberlik eden cami hocalarımızı, köy muhtarlarımızı ve güzel Ilgaz'ın vefakâr, misafirperver hepsi birbirinden kıymetli samimi insanlarına en içten duygularımla teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışma boyunca, bana desteklerini hiç esirgemeyen aileme ve çalışma arkadaşlarıma da hassaten teşekkür ederim.

MURAT ELVAN

Kastamonu, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
TEŞEKKÜR v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR DİZİNİ x
1.GİRİŞ 1
1.I.1 Araştırmanın Konusu 1
1.I.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi 1
1.I.3 Araştırmanın yöntemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları 2
2. DİNDARLIK VE HALK DİNDARLIĞI 4
2.I.1 Halk dindarlığı ile ilgili kavramlar 11
2.I.2 Örf Adet ve Gelenekler 12
2.I.3 Halk İnanışları 14
2.I.4 Ziyaret Fenomeni 18
2.I.5 Ziyaret Fenomeni İle İlgili Kavramlar 21
3. TÜRBE OLGUSU TEORİK YAKLAŞIMLAR 29
3.I.1 Kutsallaştırma Süreci 29
3.I.2 Ölüm Olgusu 40
3.I.3 Türbe Mekânları 48
4. ILGAZ İLÇE MERKEZİ VE ÇEVRESİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ 60
4.I.1 Ilgaz ilçe merkezi ve çevresindeki dini ziyaret yerlerinin, ziyaret fenomeni özelliklerine ve ziyaret tipolojisine göre tasnifi 60
4.I.1.1 Tasavvuf ve tarikat menşeli olan tipler 61
4.I.1.1.1 Hacıbaba türbesi 62
4.I.1.1.2 Akcaörenli şeyh Şakir Efendi türbesi 67
4.I.1.1.3 Mülayimli Ali Efendi 78
4.I.1.2 Gaza ve fetih kahramanı tarihi tipler 84
4.I.1.2.1 Karadede türbesi ve Kaynarca kaplıcaları 84
4.I.1.3 Anonim tipler 99
4.I.1.3.1 Alıç Köyü türbesi 99
4.I.1.4 Mahalli tipler 107
4.I.1.4.1 Sepet Adam Kemal Efendi (Alıçlı Kemal) 107
4.I.1.4.2 Çörekçi Baba türbesi 110
4.I.1.5 Şifa yöntemlerine göre tipler 116
4.I.1.5.1 Bartlı (Bahtlı) türbesi ve şifalı suyu 116
4.I.1.5.2 Yerkuyu Köyü tekkesi 122
4.I.1.6 Özel dilek ve amaçlarla ziyaret edilen tipler 132
4.I.1.6.1 Kayı Köyü camii ve şeyh Muharrem türbesi 133
4.I.1.6.2 Kayı Köyü şeyh Davut ve evlatları türbesi 146
4.I.1.6.3 Kayı Köyü türbelerinde Hacet Duası (Yağmur Duası) 148
4.I.1.6.4 Şeyh Yunus türbesi 154
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 162

KAYNAK KİŞİLER 164
KAYNAKLAR 168

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Fotoğraf 1 63
Şekil 2. Fotoğraf 2 64
Şekil 3. Fotoğraf 3 65
Şekil 4. Fotoğraf 4 66
Şekil 5. Fotoğraf 1 67
Şekil 6. Fotoğraf 2 68
Şekil 7. Fotoğraf 3 69
Şekil 8. Fotoğraf 4 70
Şekil 9. Fotoğraf 5 71
Şekil 10. Fotoğraf 6 72
Şekil 11. Fotoğraf 7 73
Şekil 12. Fotoğraf 8 74
Şekil 13. Fotoğraf 9 75
Şekil 14 Fotoğraf 10 76
Şekil 15. Fotoğraf 11 77
Şekil 16. Fotoğraf 1 80
Şekil 17. Fotoğraf 2 81
Şekil 18. Fotoğraf 3 83
Şekil 19. Fotoğraf 1 85
Şekil 20. Fotoğraf 2 86
Şekil 21. Fotoğraf 3 87
Şekil 22. Fotoğraf 4 88
Şekil 23. Fotoğraf 5 89
Şekil 24. Fotoğraf 6 90
Şekil 25. Fotoğraf 7 91
Şekil 26. Fotoğraf 8 92
Şekil 27. Fotoğraf 9 94
Şekil 28. Fotoğraf 10 96
Şekil 29. Fotoğraf 1 100
Şekil 30. Fotoğraf 2 101
Şekil 31. Fotoğraf 3 101
Şekil 32. Fotoğraf 4 102
Şekil 33. Fotoğraf 5 103
Şekil 34. Fotoğraf 6 106
Şekil 35. Fotoğraf 7 106
Şekil 36. Fotoğraf 1 108
Şekil 37. Fotoğraf 2 109
Şekil 38. Fotoğraf 3 110
Şekil 39. Fotoğraf 1 111
Şekil 40. Fotoğraf 2 113
Şekil 41. Fotoğraf 3 114
Şekil 42. Fotoğraf 4 115
Şekil 43. Fotoğraf 1 117

Şekil 44. Fotoğraf 2 118
Şekil 45. Fotoğraf 3 118
Şekil 46. Fotoğraf 4 119
Şekil 47. Fotoğraf 5 120
Şekil 48. Fotoğraf 6 121
Şekil 49. Fotoğraf 7 122
Şekil 50. Fotoğraf 1 123
Şekil 51. Fotoğraf 2 124
Şekil 52. Fotoğraf 3 125
Şekil 53. Fotoğraf 4 126
Şekil 54. Fotoğraf 5 128
Şekil 55. Fotoğraf 6 131
Şekil 56. Fotoğraf 7 132
Şekil 57. Fotoğraf 1 133
Şekil 58. Fotoğraf 2 135
Şekil 59. Fotoğraf 3 137
Şekil 60. Fotoğraf 4 138
Şekil 61. Fotoğraf 5 139
Şekil 62. Fotoğraf 6 140
Şekil 63. Fotoğraf 7 141
Şekil 64. Fotoğraf 8 143
Şekil 65. Fotoğraf 9 144
Şekil 66. Fotoğraf 10 145
Şekil 67. Fotoğraf 1 146
Şekil 68. Fotoğraf 2 147
Şekil 69. Fotoğraf 3 148
Şekil 70. Fotoğraf 1 149
Şekil 71. Fotoğraf 2 150
Şekil 72. Fotoğraf 3 151
Şekil 73. Fotoğraf 4 152
Şekil 74. Fotoğraf 5 152
Şekil 75. Fotoğraf 6 153
Şekil 76. Fotoğraf 1 154
Şekil 77. Fotoğraf 2 155
Şekil 78. Fotoğraf 3 156
Şekil 79. Fotoğraf 4 157
Şekil 80. Fotoğraf 5 158
Şekil 81. Fotoğraf 6 159

KISALTMALAR DİZİNİ

bkz : Bakınız
D. : Doğum
H. : Hicri
km : Kilometre
Ö. : Ölüm
r.a :Radıyallahu anhu
s. :Sayfa
s.a.v. :Sallallahu aleyhi ve sellem
TDK :Türk Dil Kurumu
TÜİK :Türkiye İstatistik Kurumu
vb. :Ve benzeri
vd. :Ve diğerleri

1.GİRİŞ

1.I.1 Araştırmanın Konusu

Araştırma konumuzu oluşturan ziyaret fenomeni geleneksel kabir ziyaretlerinden oldukça farklı bir nitelik ve anlam taşımaktadır. Halk arasında; türbe, yatır, ziyaret, dede, baba, mezarı gibi isimlerle bilinen ve çoğunlukla kendilerine; eren, evliya, veli ermiş, şeyh, dede, sultan, efendi, baba, şehit gibi isimler ve sıfatlar atfedilerek manevi güç ve meziyetlerine, kutsallıklarına inanılan kişilerin yattıklarına inanılan bu mekânlara bir takım dilek, hacet, dua, şifa bulmak amacıyla yapılan ziyaretler ve mekânlar çevresinde oluşmuş olan inanç ve uygulamaları konu edinmiştir.

Bir saha araştırması olan çalışmanın konusunu, Çankırı ili, Ilgaz ilçesi merkez ve köylerinde ki kutsallık atfedilerek ziyaret edilen yerlerin belirlenmesi, söz konusu bu yerlerin din sosyolojisi metotlarının da kullanılarak tüm yönleriyle incelenmesi oluşturmaktadır

Ayrıca bu ziyaret yerlerinin halk inanışları açsından ne anlama geldiği ve bu yerlerin halk inanışları açısından da günümüzde ne gibi etkilerinin olduğu da araştırılacaktır.

1.I.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma ziyaret olgusunun insanlar üzerindeki sosyal, kültürel, psikolojik ve toplumsal yansımaların ortaya çıkarması ve verilerden hareketle toplumumuzda yaşanan halk dindarlığını tanıma imkânı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Kutsallık atfedilen mekânları ziyaret etme anlayışının yaşadığımız toplumda; kültürel ve dini gerekçelerle geçmişten günümüze ziyaret edilen, dua, istek, hacette bulunulan yerler olma özelliğini korumuştur. Ziyaret fenomeni bağlamında ziyaret edilen kutsal sayılan bu mekânlara karşı içinde yaşadığımız toplumun önemli bir kısmı tarafından derin saygı ve rağbet görürken, toplumun bir kısmı tarafından da şiddetle reddedilmektedirler.

Çalışmamızda ele aldığımız bu kutsal mekânlar; Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde çok önemli rolü olduğuna inanılan erenler, evliyalar, şehitler, gaziler, ulemalar veliler gibi büyük zatlara hürmet ve sevgiyle yapılan türbe ziyaretleri, zamanla bir takım ritüellerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Ziyaret fenomenine karşı sağlam bir dini bilgi penceresinden objektif ve bilinçli bir yaklaşımla bakmak gerekmektedir, aksi halde İslam dışı dinler ve kültürlerden esinlenen bir takım inanış ve uygulamalara rastlanılmaktadır.

Yaşanılan bölgedeki insanların sahip olduğu sosyo- kültürel, ekonomik, coğrafi yapı ve iklimsel özelliklerde insanların inanış ve uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin çok yağış alan bir belde de yağmur duası olgusu halk inançları bakımından pek rastlanan bir olgu değildir. Bu açıdan bakıldığında ilk olarak Ilgaz ilçe ve köylerinde bulunan dini ziyaret yerleri olarak rağbet gören yerlerin tespit edilmiştir. Akabinde bu yerlerin ortaya çıkışı, söz konusu yerleri insanların ziyaret sebeplerini araştırmak ve bu yerler etrafında gelişen bir takım uygulamaların geçmişten günümüze Ilgaz ve köylerindeki halkın inanç yapısına olan etkilerini değerlendirmek araştırmamızın gayesini oluşturmaktadır.

Bu ziyaret yerleri etrafında yaşayan insanların inançları doğrultusunda ortaya çıkan inanış ve uygulamaların nesnel bir yaklaşımla ele alınıp değerlendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bizde Ilgaz ve köylerindeki dini ziyaret yerleri ile ilgili kapsamlı bir çalışmanın olmaması sebebiyle böyle bir çalışmanın gerekliliğine kanaat getirdik ve ayrıca bundan sonra bu yöreye dair farklı araştırmalara da yol göstereceğini ummaktayız.

1.I.3 Araştırmanın yöntemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Ilgaz İlçe Merkezi ve Çevresindeki Dini Ziyaret Yerleri adlı araştırmamız saha araştırmasına dayalı bir çalışmadır. Çalışmamızın saha araştırması bölümünde tarama, derleme, inceleme, görüşme, dolaysız gözlem gibi teknikler kullanılmıştır. Böylece Ilgaz ilçe merkezi ve çevresindeki dini ziyaret yerleri hakkında veriler toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda bu tekniklerden hareketle, sosyal aktörler tarafından kutsal kabul edilerek ziyaret edilen, dini ziyaret yerlerinde derlemeler yapılarak bu yerler incelenmiştir. Adak ve dini ziyaret yerlerine gelen insanların buraları hangi inançla hangi zaman dilimlerinde ziyaret ettikleri ve ziyaret fenomenleriyle ilgili olarak halk arasında anlatılan menkıbelerde tamamen anlatıldığı gibi derlenmiştir.

Araştırmamızın alanı Çankırı ili, Ilgaz ilçesi merkez ve köylerinde bulunan dini ziyaret yerleri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma, ulaşılabilen dini ziyaret mekânları ile sınırlıdır.Araştırmanın kapsamında ise, dini ziyaret yerlerinin ortaya çıkışı, yöre halkının bu yerleri ziyaret amaçları, bu yerlerde yapılan uygulamaları ve bu yerlere atfettikleri değer oluşturmaktadır.

Ilgaz sınırları içerisindeki dini ziyaret yeri niteliğinde olabilecek yerlerin tespit edilmesi amacıyla ilçe mülki hudutları içerisindeki yetmişbeş köy ve mahallenin muhtarıyla istisnasız olarak iletişime geçilip dini ziyaret yerlerinin tespit edilmesi sağlanmıştır.Araştırmamız kapsamına dahil edilen ondokuz dini ziyaret yeri arasından on üçü bir şekilde varlığını devam ettirdiği ve günümüzde de dini ziyaret yeri olarak çekiciliğini devam ettirdiği saptanmıştır.

Bu ziyaret yerlerin tespiti ve günümüzde bu ziyaret yerlerinde yapılan uygulamaları yerinde görmek için bizzat oralara gidilmiş olup, yöre halkından pek çok kişi ile görüşülerek, oranın tarihi ve mahiyeti konusunda en doğru bilgiler verebileceğine kanaat getirdiğimiz yetmiş kaynak kişiye tezimizde yer verilmiştir.

Herhangi bir karışıklığı önlemek amacıyla kaynak kişiler numaralandırılmış ve hangi bilginin hangi kaynak kişiye ait olduğu metnin içinde parantez içerisinde numara yöntemiyle gösterilmiştir.Ayrıca bu dini ziyaret yerlerinin tespitinde fotoğraf makinesi vasıtasıyla fotoğrafları çekilerek görseller kayıt altına alınmış olup, herhangi bir detayı atlamamak adına kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde ise ses kayıt cihazından faydalanılmıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen veriler incelenerek tespit edilen dini ziyaret yerleri ile ilgili mevcut bulunan makale ve kitaplarda yer alan bilgiler ışığında deskriptif bir yöntemle nesnel olarak değerlendirmeye çalışılmıştır.

2. DİNDARLIK VE HALK DİNDARLIĞI

Sosyolojik bir varlık olan insan hayatın her alanında bir çok davranış örüntüsünü bilerek veya bilmeyerek uygulaya gelmektedir. Bunca karmaşık davranış ve eylemlerin bir biriyle ilişkili sebep ve sonuçlarını incelediğimiz de aslında tüm bu davranışların arka planında din olgusunun getirmiş olduğu bir takım kural ve kaidelerin belirleyici bir role sahip olduğunu görürüz.

Yeryüzünde yaşayan farklı toplumların ve kültürlerin dini tanımlamaları, dini anlama ve dini yaşama biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bununla birlikte tüm dinlerin içeriğinde inanç, ibadet, ahlak ekseninde bir takım kural ve ritüellerin olduğunu söyleyebiliriz. İnanç ve kurallar dinin teorik kısmını temsil ederken, bu doğrultuda somut bir yaşantı haline dönüşen ve insan hayatında uygulanan ibadetler, ritüeller, eylem ve davranışlar dinin pratik alanını temsil etmektedir.

Gündelik hayatta insan davranış ve eylemlerinde belirleyici bir güce sahip olan din olgusunun insan yaşamında ki davranış ve yaşamsal yansımaları dindarlık olarak tanımlanmaktadır.Dindarlık daha çok dini anlama, dini yorumlama ve insanların dini anladıkları doğrultuda yaşama biçimlerinde somutlaşan bir kavramdır. Dinin pratik alanında varlık bulan bir kavram olarak, mahiyeti itibari ile de izafi tanımlamalara maruz kalmaktadır. Bu bakımdan kime göre ve neye göre dindar sorusu gündeme gelmektedir.

Dindarlık kavramının sosyal hayatta somutlaşan yaşamsal karşılığı ise halk dindarlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk dindarlığı toplumsal hayatta dini bir değer atfedilerek yapılan inanışlar ile bir takım uygulama ve pratiklerdir. Halkın din adına yaptığı her çeşit uygulama ve pratikler halk dindarlığının konusunu oluşturmaktadır (Arslan M. , Türk Popüler Dindarlığı, 2004).

Bu çalışmamızda ziyaret fenomeni konusunu halk dindarlığının bir alt unsuru olarak ele almaktayız. Halk dindarlığında dinin pratik yönü taklitçi bir anlayışla yaşanmaktadır. Dinin derin teolojik yönü neredeyse hiç dikkate alınmaz (Günay, Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat, 1999).

Halk dindarlığı unsurlarının insanlar tarafından rağbet görmesinin ölçütü, dinin teolojik yönünü dayanması gibi bir zorunluluğa gereksinim duyulmaz. Hasılı halk dindarlığı alanında ele alınan bir konu insanlar tarafından ne kadar çok rivayet ediyor ne kadar çok dillendiriliyorsa o kadar önem ve itibar kazanmaktadır. Bu bağlamda insanlar meselenin doğruluğunu araştırmaya gerek duymadan taklitçi bir anlayışla kabullenip inanmaya hazırdır.

Ziyaret fenomeni bağlamında bir takım kutsallıklar atfedilerek insanlar tarafından ziyaret edilen tekke, türbe, yatır, ziyaret, dede, baba, eren, evliya, şehit gibi isimlerle anılan kimselerin kabirlerinin bulunduğu mekânlar ve bu mekânlar etrafında kutsallık

atfedilen su, pınar, ağaç, çalı, kaya ve mağara vb. objelerle ilgili halk arasında anlatılagelen mistik, mitolojik ögeler içeren menkıbeler doğrultusunda toplumda bir kabul veya rağbet gören inanışlar, uygulamalar ve ritüellerin tamamı halk dindarlığının somutlaşmış yansımaları olarak varlık bulmaktadır (Günay, Din Sosyolojisi, 2001).

Dünya toplumlarının geneline bakıldığında dindarlık, laiklik ve liberallik gibi kategorize edilmiş dünya görüşlerine ve bu doğrultu da şekillenen gündelik yaşam biçimleri dikkat çekmektedir. İnsanların yaşam biçimlerini, din ve dünya görüşlerini bu kavramlar ekseninde şekillendiğini söyleyebiliriz (Güleç, 2018).

Kutsal kitapların öğretileri temelinde var olan din ile sosyal hayatta insanlar tarafından yaşanan ve yaşatılan din ve dine ait olduğu gerekçesiyle icra edilen bir takım davranışlar, eylem, söylem ve ritüeller her zaman aynı doğrultu da olmayabilir (Kaçmazoğlu, 1999).

İnsanların yaşadığı çevre, coğrafya, sahip olduğu tarihi kültürel miras, soy, etnik köken, edindiği eğitim, sosyal statü, ekonomik imkanlar insanların gündelik hayatta karmaşık davranış örüntülerine doğrudan veya dolaylı olarak etki ettiği gibi insanların din ve dine dair inanış biçimleri de insanların davranış ve eylemlerinin tamamına etki etmektedir.

Bu bağlamda kutsal metinler teorik olarak orijinalliğini koruyarak çağlara meydan okuyor olsa da dinin pratik yönü zaman, mekân coğrafya gibi faktörlerden etkilenmektedir. Özellikle dinin pratik alanında sürekli devam eden değişim gelişim gibi farklılaşmalar halk inanışları olarak nitelenmektedir. Bu durum farklı kaynaklarda halk dini, halk dindarlığı, halk inanışı, folk dini, popüler din, alt din gibi tanımlamalarla nitelenmektedir. Ancak hangi kelime ve kavramla nitelenirse nitelensin içerik bakımından halk dini, inanç, inanış ve özellikle de dine dair uygulama, davranış ve ritüeller anlamına gelmektedir. Hasılı insanların din adına günlük hayatta düşündüğü, inandığı, yaptığı, ve söylediği şeylerin tamamı halk dini denilmektedir (Ünal, 2004).

Resmi din ve dindarlık tipolojisi, mahiyeti itibariyle sistematik bir bütünlük ve tutarlılık içeren teolojik doktrinler dini koruyan ve yaşatan dini kurum ve organizasyonlar ile bu süreçte aktif rol alan yetkin ve nitelikli din adamlarıdır. Öte yandan halk dindarlığına halk dinin tipolojisine baktığımız da ise gündelik hayatta halkın din adına yaptığı ve dini bir mahiyet atfettiği her türden söz, eylem, davranış ve pratikleri içermektedir (Arslan M. , Türk Popiler Dindarlığı, 2004).

İnsan hayatının 24 saatinde inanış biçimleri, kutlama, merasim, ziyaret, gibi uygulamalar, dindarlığa ait unsurlar, toplumsal yaşantının en popüler davranış kalıpları olan doğum, evlenme, ölüm ve cenaze merasimi gibi yapılagelen geçiş dönemlerinde halk dindarlığına ait davranış kalıplarını daha belirgin bir şekilde gözlemlemek mümkündür (Paşa, 2008).

Din ve dindarlığı tarif etme, tanıma, tanımlama üzerine bir çok tanımlama şekline rastladığımız gibi bu amaçla yazılmış bir çok esere de rastlamak mümkündür.Din ve dindarlık tanımlarına genel olarak baktığımız da bu tanımlamaları yapan kişilerin kendi dini kültürlerinin etkisi altında kaldıklarını yada kendi dini kültürlerini temel alarak din tanımlamalarını yaptıklarını görürüz (Aydın, 2013).

Örneğin Hristiyan bir bilim adamı Hristiyanlığı temel alarak tanımlama yaparken, Müslüman bir bilim adamın ise islam eksenli izler taşıyan bir din ve dindarlık tanımlaması yaptığını görürüz. Bu durum diğer dinlere mensup araştırmacı ve bilim adamlarının tanımlarında da söz konusu olabilmektedir. Öte yandan dinlerin politeist ve monoteist diye farklılık arz eden tanrı anlayışları da din tanımlamalarını farklılaştıran unsurlardandır. Dinlerin bu temel yapısına dair farklılıkların dışında din ile teması olan farklı bilim dallarının da dine dair farklı din tanımlamalarının olduğu görülmektedir.

Psikologlar dinin psikolojik yönünü, felsefeciler dinin düşünsel ve mantık yönünü, sosyologlar dinin sosyal yönünü merkeze alarak tanımlar yapmaktadırlar. Her ne kadar bu şekilde genel anlamda baskın bir yaklaşım olsa da din bilimleri alanında yürütülen özgün çalışmalarda dinin hem özüne dair tanımlamalar hem de dinin işlevine dair tanımlamalar, ikisi birlikte ve kapsayıcı biçimde yapılan tanımlamalar rağbet görmeye başlamıştır (Yapıcı, 2011).

Fakat buna rağmen tüm bilimsel disiplinlerin üzerinde mutabık kaldıkları ortak bir tanımlama yapılamamıştır. Bu netice itibariyle dinin ortak bir tanımının yapılamaması beraberinde dindarlığın ölçütlerinin belirlenmesi konusunda da ortak bir ölçütün belirlenip benimsenmesini zorlaştırmaktadır. Dinin tanımlanması konusunda ki oldukça farklı bilimsel disiplinlerin ortak bir tanımlama noktasında buluşamamaları ve her birinin kendi açısından bakarak yapmış olduğu tanımlamalar sebebiyle dindarlık kavramının tanımı, tarifi, ölçüm ve boyutlarının belirlenmesi konusunda farklı güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

19. yy. itibariyle aydınlanma çağının değişim ve dönüşüm olgularından biriside dinin toplumlar üzerinde ki etkinliğini yavaş yavaş sosyolojiye kaptırmasının belirgin bir şekilde hissedildiği bir dönem olmuştur. Bu süreç beraberinde alttan alta bir hegemonya mücadelesine de sahne olmuştur. Bu gizli ve çekişmeli mücadele sosyologların din ile iyi ilişkiler kurmasını da zorlaştırmıştır. Nitekim sosyolojinin kurucusu olan Aguste Comte geleneksel dinin aşkın varlık olan tanrı eksenin deki bir anlayışının yerine yeni bir din olarak akıl ekseninde duygu ve davranışlara hitap eden pozitivist karakterli bir din oluşturmaya çalışır. Bu anlayışa göre aşkın bir tanrı yerine akıl öncelenmektedir (Çiftçi, 2013). Dindarlık tek taraflı, tek yönlü bir tanımlama yaparak anlaşılabilecek bir kavram olmadığı şimdiye kadar yapılan dindarlık araştırmalarının sonuçlarında görülmüştür. Akademik bir düzlemde konuyla ilgili her bilimsel otoritenin koşulsuz kabullendiği bir dindarlık tanımana

henüz ulaşılamamıştır (Yapıcı, Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve doğmatik dindarlık, 2002).

Dini tanımlama noktasında teologların, sosyologların, psikologların ve felsefecilerin farklı farklı din tanımlamaları olmuş ve ortak bir din tanımın da uzlaşamamışlardır. Bu sebeple dindarlık kavramının da ortak ve genel geçer kabul gören bir tanımını yapmak zorlaşmıştır. Zira bu durum da kime göre dindar kime göre dindar değil, neye göre ve nasıl dindar gibi sorularını cevaplayacak ölçütler bulmak zorlaşmıştır. Her araştırmacının meseleye kendi bilim dalının donelerine dayalı bir din tanımı yapmaya ve bu doğrultuda bir dindarlık ölçütü belirlemeye çalışmıştır.

Bir çok araştırmacıya göre dindarlık çok boyutlu bir olgu olmakla birlikte bu boyutların sayısı, niteliği ve kapsamına dair de araştırmacılar arasında da bir çok farklılıklar da içermektedir. Tıpkı din tanımında olduğu gibi dindarlık tanımında da farklı farklı tanımlamalar görülmektedir. Bunun en önemli sebebi ise din tanımında olduğu gibi dindarlık tanımında da ortak bir zeminde buluşulan ve uzlaşılan bir dindarlık ve dindarlık ölçütünün ortaya konulamamasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu farklılıklar ve çeşitlilikler araştırmaların işini zorlaştırıyor olsa da ortaya konulan akademik önem arz etmektedir.Bu noktada işimizi kolaylaştıracak ve bize bir yol haritası sunacak test edilmiş dindarlık ölçeklerine ihtiyacımız olacaktır.

Bu doğrultu da bazı dindarlık tanımlamaları şöyledir. Bir kişinin kabul edip inandığı dine ait akide, ibadet esasları ve o dine ait simge ve sembolleri benimseyip kabullenmesi, meşgul olması ve o yönde yoğunlaşma seviyesini dindarlık olarak niteler (Kurt , Dindarlığı Etkileyen Faktörler, 2009). Mensubu olduğu dinin ortaya koyduğu inanç esaslarına gönülden bağlı olarak ve o dinin vaaz ettiği ibadetleri yapması ve beraberinde dinin belirlemiş olduğu ahlaki ilkelere inan kişinin uyumlu olarak yaşaması dindarlık olarak nitelenmektedir (Yılmaz H. , Dindarlık, Dinsellik, Dünyevilik, 2014).

Belirli bir dinin öğretilerinin yahut kutsal kabul edilen inanç ve öğretilerin yahut belirleyici bir dinin yükümlülüklerinin bir kişi, bir grup veya bir toplum tarafından belirli bir zaman ve şartlarda yaşanması dindarlık olarak da tarif edilir (Çayabatmaz, 2016).Bir kişinin mensubu olduğu dinin içerisinde yer alan inanç, ibadet ve sembollere yönelik içten ve samimi bir şekilde hayatına yansıtması ve bu değerler ile meşgul olma seviye ve ölçüsü dindarlık olarak nitelenir (Arslan H. , 2011).

Bize göre dindarlık ise kişinin inandığı dinin gereklerini kabul ederek, dinin yükümlülüklerini yerine getirme gayreti, dinin haram kılmış olduğu şeylerden kaçınması ile birlikte kişinin bu yönde sergilemiş olduğu hassasiyet yanısıra inanç, ibadet, ahlaki davranış tutarlılığı ile birlikte, dinin her boyutunun kişinin hayatına bir uyum içerisinde yansıması olarak niteleyebiliriz.

Halk dindarlığı denilince; köy, taşra ve kırsalda yaşayan toplumların dini yaşama biçimi gibi bir anlam çağrışımı ilk aklımıza geliyor olsa da ancak bu doğru bir

anlama ve anlamlandırma biçimi değildir.Nitekim meseleye Türk toplumu açısından bakacak olursak özellikle ülkemizde belirgin bir şekilde 1950 sonrası dönemi bir milat olarak görebiliriz. Şöyle ki şehirler etrafında hızla yaygınlaşan sanayileşme atılımları beraberinde, kırsaldan büyük şehirlere göç hareketlerini tetiklemiştir. Bu süreçte başlayan hızlı kentleşme ve şehirler etrafında hızlı nüfus artışıyla beraber, toplumsal sınıflar, gruplar, statüler arasında hızlı bir değişim ve dönüşüm başlamıştır. Bu toplumsal hareketlilik süreci neticesinde hem bireylerin hem de toplumların dini anlama, anlamlandırma ve dini yaşama biçimleri ve yaklaşımlarında yeni farklı durumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu sürecin getirdiği değişim köy ve kentlerde yaşayan insanlar arasında ki sosyolojik geçiş genliği arttırmıştır. Kırsaldan kente göç eden insanlar, kırsal hayatla olan bağlarını tamamıyla kopmamışlar, bilakis köyden getirdikleri kırsal yaşam kültürüyle, yeni yerleştikleri büyük şehirlerde karşılaşmış oldukları şehir kültürünü bir çeşit harmanlayıp, uzlaştırıp, içselleştirip kabullenerek yeni bir formun oluşmasına neden olmuşlardır. İlaveten ekonomik olanakların sağlamış olduğu imkânlar insan hayatına ulaşım, iletişim ve haberleşme açısından büyük kolaylıklar sağlaması kırsal yaşam ile kent yaşamı arasında kültürel mesafeyi azaltmış. Aralarında ki iletişim ve etkileşim imkânlarını son derece arttırmış olması beraberinde hem kırsal yaşam ve hem de kentsel yaşam biçimleri ile insanların sosyal kültürel yaşam tarzlarını dini inanış ve uygulama alışkanlıklarını da etkileyerek yeni biçim ve tarzların oluşmasına ortam ve zemin hazırlamıştır.

Bu sosyolojik değişimi dikkate alarak, halk dindarlığı kavramını incelemenin daha doğru olacağı kanaatindeyim. Nitekim bu değişim sürecinin, kırsal kesim ile birlikte kentlerin alt ve orta kesimlerinde yaşayan insanların temel teolojik konuları öteleyerek daha çok taklitçi, daha çok şekilci ve ritüalalistik bir anlayış ile varlık gösteren tipoloji oluşturmuştur (Günay , Erzurum ve Çevresinde Dini Hayat, 1999).

Türkiye nüfusunu kent ve kırsal nüfus diye ayıracak olursak yakın döneme kadar kırsal nüfusun genel nüfus içerisinde ki baskın ağırlığı halk dindarlığı alanında da geleneksel ve kırsal unsurların belirleyici, baskın ve etkin rol oynadığını söyleyebiliriz. Ancak köyden kente göç eden birinci kuşağın kentte doğup büyüyen çocukları ve torunlarının, bir önceki kuşağa göre köy ve kısal kültürle olan bağlantısı giderek zayıflamıştır. Öte yandan maddi olanaklarında katkısıyla artan ulaşım ve iletişim imkanları, köy ve kent toplumları arasında ki etkileşimi arttırmış, sosyal ve kültürel hayat yapısında bir çok yenilik ve değişimler yaratmıştır.

Binaenaleyh tüm bunlar halk dindarlığının sosyolojik nitelik ve yapısında da yeni farklı boyutlar ortaya çıkartmıştır. Bu yeni boyut ve farklılaşmalar ise popüler din ve popüler kültür gibi kavramların ortaya çıkarmıştır.Belirli bir toplumda yaşatılan davranış kalıpları, alışkanlıklar, hayat tarzları, zihniyet ve yaşam biçimleri kültür kavramının en temel unsurları olarak en belirgin biçimler olarak karşımıza çıkar. Toplumların ürettiği ve yaşattığı ortak duygu, düşünce, fikir ve semboller etrafında

oluşan kendine özgü sosyal hayat tarzı toplumları diğer toplumlardan ayıran kültürel unsurlardır. Bu kültürel unsurlar toplumda kollektif bir şuur oluşturmakla birlikte kültürel kimliğin oluşmasına dayanak olarak, toplumsal hayatın her alanın da sosyal olan her olguya yön ve şekil vermektedir (Sarıbay, 1994).

Toplumlar ortak geçmişleri birikimleri kolektif bir ruhu meydana getirir, tecrübe ve birikimleri ile farklı zaman ve mekanlarda, farklı nitelik ve boyutlarda yeni ve özgün kültürel örüntüler oluşturur. Bu açıdan kültür toplumların coğrafi yerleşim, siyasi ve iktisadi yapısına göre farklılaşan değişimler göstermektedir. Hızlı sanayileşmenin sebep olduğu hızlı kentleşme olgusu Türkiye de kendine özgü bir dinamik, bir kültürel değişim ve çeşitlilik yaratmıştır. Diğer taraftan küreselleşme olgusu, kitle iletişim araçlarının sağladığı imkanlarla kültürlerin çeşitliliğini yok edici etkileriyle kültürler arası ortak benzerlikler oluşturma yolunda hızla ilerlemektedir. Bu benzeşme hegemonyasının en belirgin etkilerinden biri de her topluma kendi dünyasında popüler bir tüketim kültürü dayatmasıdır (Yıldırım, 2003).

Bir diğer açıdan kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, modern teknolojinin sağladığı imkanlar, kültür aktarımına da yeni bir boyut katarak sosyal ve tarihsel süreçler içinde nesilden nesile intikal eden dar ve lokal yapısından çıkartarak küresel tüketim mekanizmasına hizmet eden dünya çapında bir sömürü ve dayatma mekanizmasına doğru itmiştir. Hatta yöresel kültür birikimlerinden yeterince donanım kazanamayan bireylerin maruz kaldığı kültür emperyalizmi kişilerde ve toplumda bir çeşit uyumsuzluk ve kimlik bunalımlarına neden olmaktadır (Özbek , 1991).

Halk dindarlığı ile ilgili bir başka boyut ise akademik çevrelerde "Türk İslamı, Türk Halk İslamı, Türk Halk Dindarlığı, Türkiye Dindarlığı, Halk İslamı Volk İslamı, Folk İslam" gibi isimlerle tanımlama ve kavramlaştırma yaklaşımları vardır (Coşkun, 2019). Bu kavramların Türkiye'nin kültürel zenginliğini tam anlamıyla yansıtmayacağı kanaatiyle Halk dindarlığı kavramını kullanmanın daha kapsamlı bir kavram olduğu kanaatini taşımaktayım. Zira farklı bir çok etnik kökene sahip vatandaşın bir arada yaşadığı ülkemizde, renkli bir demografik nüfus ve kültür yapısının olduğu bir gerçektir.

Meseleyi anlamaya çalışırken İslam ve Müslümanlık kavramlarının ne anlama geldiği, neyi ifade ettiği, neleri kapsadığı üzerine bir izah yaparsak 'Halk Dindarlığı' kavramını daha iyi anlayıp temellendirme imkanı bulabiliriz. İslam ilahi bir kaynağa bir vahye dayanan ilahi kitap Kur'an-ı Kerim'in değişmez orijinal hükümleri ve temel ilkeleri etrafında şekillenen ilahi kurallar bütünü olarak ifade edebiliriz. Müslümanlık ise insanların tarihi süreçler içerisinde dinin ilkelerini yaşamsal boyutta somutlaştırarak insanların dinden ne anladığı, dini nasıl yorumlayıp dini nasıl yaşadığı ve hayatına nasıl yansıttığı ile ilgili boyutunu ifade eder (Yılmaz, 2002).

Toplumsal hayat sosyolojik açıdan bir çok farklı etmenin aktif ve dinamik olduğu bir çok bağımlı ve bağımsız değişkenin egemen olduğu karmaşık bir mahiyet

içermektedir. Sosyolojik hayatın en etkin dinamizmini dini inanç ve uygulamalar, toplumsal yaşam tecrübesi, davranış biçimleri, deneyim, kazanım, kültürel birikim gibi faktörler oluşturmaktadır. Sosyal hayatın en etkin dinamizmini oluşturan olguların başında hiç şüphesiz din faktörü gelmektedir. Bu bağlamda islam dinini kabul eden Türkler, eski dinlerine ait bir takım unsurları tamamıyla terk ederken bazı unsurları ise yeni dinin öğretileri ile uzlaştırarak yeni bir form ve nitelikte yaşamaya devam etmiştir (Yılmaz H. , 2002).

Dinlerin genel özelliklerinden biride sosyal ve kültürel hayatında yeni ve köklü bir değişim bir dönüşüm oluşturmasıdır. Bu kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir süreçtir. Toplumların mevcut hayat tarzları ile yeni dinlerin değiştirmeyi amaçladığı yaşam kuralları arasında bazen çatışma boyutlarına varan bir etkileşim sonrası, bazı yaşam biçimlerinin tamamıyla terk edildiği, bazı yaşam biçimlerinin olduğu gibi kaldığı yahut eski dinin öğretilerinin, yeni dinin yeni ilkeleriyle bütünleşerek yeni formlar halinde varlığını sürdürmeye devam ettiği bir gerçekliktir. Kimilerine göre mevcut bu durumun toplum içindeki varlığını sürdürmesi, eski dinlere ait unsurların yeni formlar halinde toplumda yaşaması, bir çeşit halk dindarlığı olarak da görülebilmektedir.

İslam ilahi boyutta bir din olarak inanç, ibadet, ahlak gibi teorik kuralları temsil ederken, Müslümanlık ise islam dinini benimseyen ve kendilerini Müslüman diye tanımlayan toplumların islam dinini yaşamsal pratik alana aktarmasıyla, benimseyip yaşam biçimi haline getirdiği en nihayetinde kültürleşmiş bir forma dönüşmesi halidir.Sosyal bir varlık olan insanlar ve toplum stabil yada durağan bir mahiyette değil, bilakis aktif ve canlı bir organizma gibi sürekli bir değişim ve dönüşüm içeren bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla toplumların bilimsel ve teknolojik gelişmeler, siyasi değişmeler, ekonomik etmenler, savaşlar, göçler, kıtlık, salgın hastalıklar vb. etmenler, insan ve toplum hayatını düşünme, anlama, yorumlama ve dini anlama yaşama biçimlerini de değiştirip dönüştürmektedir. Dolayısıyla islam sabit kaynaklı kurallar içeren bir nitelik taşırken, Müslümanlık olgusu sosyolojik olarak beşeri alanda bir çok faktör ile doğrudan veya dolaylı tepkimeye girmiş bir sürecin neticesi olarak, bir değil birden çok çeşit formda Müslümanlık ortaya çıkmıştır.

Sosyolojik bir varlık olarak insan günlük hayatın karmaşık yapısı içerisinde oldukça farklı ve karmaşık davranış kalıpları sergilemektedir. Tüm bu düşünüş, inanış ve davranış kalıplarını belirleyici, düzenleyici en etkin faktör insanların dine dair inanış ve algılarıdır. Doğum, evlilik, ölüm ve cenaze merasimi gibi geçiş dönemleri ile insanların sosyal hayatta ki toplumsal statüsü ve rollerini belirleyen en önemli unsurlardır. Toplumsal hayatta doğum, evlilik ve ölüm gibi olgular esnasında sergilenen ritüeller insanların sosyolojik olarak toplum içinde ki yeni konumlarını statü ve rollerini belirleyen geçiş dönemleridir. Geçiş dönemiyle birlikte ortaya çıkan insanların yeni rol ve statülerinde ki değişim toplumsal hayatta da yeni durumların ortaya çıkmasına neden olur (Karaman, 2010).

Toplumsal hayatta sosyolojik bir olgu olarak gerçekleşen geçiş dönemi ritüelleri dünyanın bir çok yerinde toplumlar tarafından hem benzerlik hem de farklı farklı uygulanıyor olsa da her toplumda görülmektedir. İnsanların gündelik hayatta ki bir çok davranış ve uygulamaları buna göre şekil almaktadır.

Din tanımı dinin özüne yönelik daha çok nesnellik içeren bir tanımlama imkanı sunarken, dindarlık kavramını din kavramına kıyasla tarif etmek daha zor ve karmaşıktır. Bir çok otorite din kavramı konusunda daha kolay ortak bir tanımlama noktasında buluşabilirken dindarlık tanımı izafi bir nitelik taşımaktadır. Çünkü dindarlık kişilerin dini anlama yorumlama ve yaşama biçimiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nokta da insanların yaşam biçimleri, bakış açıları, bilgi birikimleri kültürleri, etnik ve ekonomik seviyeleri, eğitim düzeyleri ve daha bir çok faktör insanların dindarlık tanımlarını doğrudan etkilemektedir.

Dindarlık olgusunun hem toplumsal hem de bireysel boyutları bulunmaktadır. Her bireyin kutsal kavramına dair algı ve inanış biçimi toplumsal hayatı etkilemektedir.Dinin tanımlanmasında disiplinler arası farklı yaklaşım biçimlerinin ve farklı tanımlamaların olduğu görülmektedir. Bu tanımlamalar içerisinde dinin içeriği ve özü eksenin de yapılan özsel tanımlamalar daha çok dinin ne olduğu üzerine yoğunlaşan bir tanımlamayı temsil eder. Bir de dinin fert ve toplum hayatına etki ve yararlarını tasvir eden işlevsel tanımlar yapılmaktadır (Kurt, 2008).

Din sosyolojisi açısından dine dair işlevsel tanımlamaların içeriğini oluşturan toplumsal hayatta ki dinin yansımaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlam da din sosyolojisi dini tanımlama yaparken dinin toplum yaşantısında ki etkileri üzerine olan yoğunlaşması konulara işlevsel tanımlama perspektifinden irdelediğini göstermektedir.

2.I.1 Halk dindarlığı ile ilgili kavramlar

Sosyal hayat düzeni içerisinde, insanların aktif olarak içinde yaşadığı toplumda ki rol ve statüleri düzenleyen birçok kültürel norm bulunmaktadır. Bu normların başında gelenek, görenek, töre, örf, adet, ve halk inançları gibi yerli ve milli izler taşıyan kavramlar oldukça etkin ve belirleyici bir rol oynamaktadır (Polat , 2008).

Bu normlar yüzyıllardır toplumların içselleştirerek sosyal hayat içerisine yerleşmiş, toplumları diğer toplumlardan ayıran kendine özgü karakteristik özellikler taşımaktadır. Daha çok halk arasında örf, adet, gelenek gibi rutin haline gelmiş bir form olarak uygulanıla gelen halk inanışları bulunmaktadır. Bu tarz bir durum bir çok toplum için söz konusudur. Zira yeni bir din ile karşılaşan toplumlar eski dinlerini ve eski geleneklerini tamamen terk etmezler bazılarını terk ederken bazılarını ise yeni dinin değerleriyle harmanlayarak yaşamaya devam ederler (Kalafat Y. , 2006).

2.I.2 Örf Adet ve Gelenekler

Örf kavramı Arapça kökenli bir sözcüktür. Anlam itibariyle adet, gelenek ve hüküm gibi manalara gelmektedir (Develioğlu, 1971). Örfler adeta toplumların yazılı olmayan kural ve yasalarını temsil eden bir niteliğe sahiptirler. Her toplumun kendine özgü geliştirmiş olduğu bir takım örfleri bulunmaktadır. Örfler çoğu zaman yazılı hukuk sistemlerinin içerisinde ki yasa maddelerine ilham kaynağı olmaktadırlar. Kimi toplumlarda örfler bir çeşit yasa gibi kabul edilmektedir. Örfü çiğneyen kimseler sosyal hayat içerisinde kınama, ayıplama dışlama bazı imkanlardan mahrum bırakma gibi bir takım sosyal ve psikolojik yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Örfler ile yasalar arasında doğrudan bir ilinti vardır. Örfler toplum tarafından denenmiş, tecrübe edilmiş, uygunluğu ve işlerliği test edilmiş doneler olarak daha net ve anlaşılır cümlelerle sınırları belirlenmiş somut ve anlaşılır yasaların temelini oluşturan kültürel değerlerdir (Örnek, 1977).

Halk dindarlığı bağlamında toplum tarafından uygulanan gündelik hayatta ki insanların bir birini selamla ve karşılama esnasındaki ritüeller, kız isteme kuralları, bayramlar da yapılanlar dini bir dayanağın ötesinde kültürel bir örf olarak uygulana gelmektedir.

Örfler kültürlerin bir parçası olarak nesilden nesile yaşatılarak intikal eden bir özellik taşımaktadırlar. Ancak 20.yy bir takım gelişmeleri, örflerin yaşatılmasını ve aktarılmasını olumsuz yönde etkilemiştir. Hızlı sanayileşmenin tetiklemiş olduğu köyden kente göç olgusu beraberinde toplumun sosyal yapısında da bir takım değişmelere neden olmuştur. Şöyle ki kırsalda anne, baba, dede, nene, amca, hala ve kuzenlerle birlikte geniş aile yapısı içerisinde yaşayan insanlar, köyden kente göç süreciyle aile yapıları küçülerek sadece anne, baba ve çocukların oluşturduğu çekirdek aile yapısı ortaya çıkmıştır. Bu yeni durum toplumsal kültürün en önemli aktarıcı unsuru olan dede, nene gibi faktörlerin bilgi birikim ve deneyimlerinin çocuklara aktarılmasını kesintiye uğratmıştır. Bunun sonucu olarak yeni nesiller bu kültürel zenginlikten mahrum kalmışlardır. Hatta farklı kültürlerin zararlı etkileri karşısında savunmasız ve korumasız kalmışlardır. Dahası teknolojik imkanların sağladığı olanaklar ile kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, internet ve sosyal medya kullanımının artması ile küresel çapta dayatılan farklı kültür ve uygarlıkların diğer toplumların örf ve değerlerini yok edici ve asimetrik saldırıları karşısında savunmasız kalmışlardır.

Tüm bunların toplamında yeni nesil ile tarihten gelen örf gibi uygulamaların arasında ki mesafe her geçen gün daha da artmaktadır. Bu durumda gençlerin toplumsal örfe uygun davranmamalarına şaşırmamak gerekir. Buna benzer bir durum halk dindarlığı unsurlarının yaşatılması noktasında da görülmektedir.

Adet kelimesi arapça kökenli bir sözcük olarak Türkçeye geçmiş bir kavramdır. Mana itibariyle usul, alışkanlık, alışılmış şey, olagelmiş, töre, tabiat gibi anlamlara gelmektedir (Özön, 1971).

Adetler aynı örfler gibi toplumsal hayat içerisinde bir çok sosyolojik ilişkinin yön ve kuralını belirler. Toplumlar tarafından asırlar boyunca yapıla gelmiş yazılı olmayan hayatı düzenleyici kurallardan biriside adetlerdir. Adetler her milletin kendine özgü karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

En basit ve en somut düzlemde günlük hayatta yada özel zaman veya mekanlarda insanların bir birini karşılaması, selamlaması, ağırlaması, uğurlaması, yemek ve sofra adabı, oturup kalkma biçimleri, söz, nişan, sünnet, kız isteme, evlilik, doğum cenaze gibi durumlarda kişilerin nasıl davranması, nasıl konuşması, nasıl hareket etmesi vb tutum ve tavırlarını belirleyen temel öge adetlerdir. Aynı zaman da tüm bu unsurlar halk dindarlığının yaşatıldığı alanlar olarak toplumda yerini almaktadır. Adetler bazen bir bireyi, bazen de bir grubu bazen de tüm toplumu ilgilendirmektedirler (Örnek , Türk Halk Bilimi, 1977).

Manevi kültürün en önemli ögelerini örf ve adetler oluşturmaktadır. Toplumların kültürel hayatının oluşumunda örf, adet ve geleneklerin vazgeçilmez etkin bir rolü ve konumu vardır. Öyle ki dini inanış ve uygulamalar zamanla kendi öz kaynağından koparılarak sanki kültürel bir örf ve adet gibi bir anlam ve algı yüklenerek, bu doğrultuda toplumsal bir kültür ve gelenek olarak halk dindarlığı formlarında sonraki nesillere ulaştırılmaktadır (Erdem, 2005).

Adetler aslında gündelik hayatı düzenleyici, belirleyici, kolaylaştırıcı pratikler içermektedir. Aynı zamanda dini pratiklerin önemli bir kısmı halk dindarlığı formları olarak adetler içerisinde yaşatılmaktadırlar.

Gelmek kelimesinden türetilmiş, geçmiş zamanlardan intikal eden usul ve uygulamaları nitelemektedir. Anane terimiyle gelenek kelimesi kimi zaman bir birinin yerine kullanılmaktadır. Toplumların geçmişten günümüze uygulana gelen alışkanlıkları, davranış kalıpları, bilgili, becerinin yansımaları, nesilden nesile kültürel bir miras olarak aktarıldığı kültürel formlardır. Gelenekler toplumsal hayat içerisinde daha geniş etkiler yaratmaktadır. Hatta yasalardan bile daha geniş bir alanda etkin belirleyiciliğe sahiptir.

Gelenekler toplumda iki yönlü etki yaratır, kimileri her çağda olumlu ve faydalı neticeler yaratırken, kimileri de değişen ve dönüşen dünya şartlarında bir dönemde kıymetli ve yerinde bir kabulle karşılanırken, kimi zaman, mekan ve dönemler de ise bir takım çatışmalara ve sorunlara sebep olabilmektedir. Toplumsal hayatta sosyolojik kuşaklar arası dede-torun, baba-oğul gibi jenerasyonlar arasın dada bir takım çatışmalara sebep olmaktadır. Bu bakımdan bazı gelenekler toplumsal dayanışma kaynaşma gibi fayda ve kolaylıklar getirirken bazı gelenekler ise gelişim

ve değişimi engelleyici, tutucu ve gelişime kapalı bir nitelik taşımaktadır (Örnek , Türk Halk Bilimi, 1977).

Bu bağlamda Anadolu'nun bir çok yerinde cenaze defin işlerinde cenaze evinin acısını paylaşma yükünü hafifleme amacıyla komşular ve akrabalar tarafından cenaze defin işlerinde aktif olarak rol alır. Cenazeye gelen insanlar karşılanıp, ağırlanır, cenaze evine komşular tarafından yemekler getirilir. Tüm bu süreçlerde adeta bir görev dağılımı bilinciyle iş ve işlemler büyük bir hassasiyetle yürütülür (Polat , 2008). Öte yandan gelişmeyi engelleyici bir gelenek olarak Anadolu'nun bir çok yerinde hala çocuklarının okutulmaması yönünde ki olumsuz tutum ve yaklaşımların kaynağında yine geleneklerin etkin bir güce sahip olduğunu söylenebilir. Aslında gelenekler bir milletin geçmişten gelen hafızası bir milletin tarihi, bir milletin en kapsamlı kültürel unsurlarıdır. Halk dindarlığı bağlamında toplumsal hayat içerisinde yaşatılan bir çok geleneğin arka planında din olgusu bulunmaktadır diyebilir.

2.I.3 Halk İnanışları

Toplumları oluşturan bireylerin bir arada yaşayan kitlesel formuna halk diyebiliriz. Her halkın kendine özgü bir takım kabul ve retlerden oluşan davranış kalıpları, inanış ve uygulama biçimleri bulunmaktadır. Bu unsurların en önemlilerinden biri de halk inanışlarıdır.Halk boyutunda toplumsal bir kabulle doğaüstü unsurlar veya doğa dışı dünyaya dair şeyleri doğru ve gerçekmişçesine bir kabul ve anlaşışla içselleştirerek kabul etmesi olarak nitelenebilir (Örnek , Türk Halk Bilimi, 1977).

Halk inanışlarının kaynağı hakkında kesin bir yargıda bulunmak kolay olmasa da bu inanışların toplumların hayatında önemli bir itibar ve saygınlığı bulunmaktadır. Halk inanışları toplumlar tarafından benimsenip yaşatılan ve nesilden nesile aktarılan dini değerlere halk inanışları olarak nitelendirilmektedir. Halk inanışları destan, efsane, menkıbe ve mitolojik unsurlarında katkısıyla nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır (Erdem, Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları, 2000). Halk inanışlarına yönelik diğer tanımlamalardan birisi de şöyledir. Toplumlar tarihi süreçler içerisinde kimi zamanlarda bir takım etmenlerden dolayı din değiştirdikleri bilinmektedir. Bu süreçte yeni dinlerini kabul eden insanlar eski dinlerine ait uygulama ve kabulleri terk ederken, bazılarını devam ettirmişlerdir. Bazılarını da yeni dinin kurallarıyla uzlaştırıp, yeni şekil ve formlar dönüştürerek yaşatır. Hasılı eski dinlere ait bir takım unsurların, yeni dinin unsurları içerisinde toplumsal bir kabulle benimsenerek yaşatılan her formunu halk inanışı olarak niteleyenler bulunmaktadır. İlaveten farklı din ve toplumların doğrudan veya dolaylı dışsal etkileri ve bunların yansımalarının halk tarafından kabul edilip yaşatılması halk inanışları olarak nitelenebilmektedir. Kavramsal olarak halk inancı tabirinin yerine halk inanışı kavramını kullanmak çok daha anlamlı ve kapsayıcılık taşımaktadır (Polat , 2008). Çünkü inanç ile inanış farklı anlamlar taşımaktadır. İnanç daha çok

her hangi bir dinin temel ilke ve akidelerini ifade etmek için kullanılmaktadır. İlahi nassa dayalı dini doğmalar için de kullanılmaktadır.

İnanış ise inanç gibi kesin bir kaynağa, kesin bir nassa dayandırılamayan, kaynağı belirsiz ve anonim bir nitelik taşıyan fakat halkın dini bir anlam atfederek benimsediği, inandığı, kabullendiği, yaşamaya ve yaşatmaya çalıştığı inanış biçim ve uygulamaları olarak görebiliriz (Polat , 2008).

Bu iki karşılaştırmaya bakıldığında halk inancı yerine, bir hareket bir uygulama biçimini temsil etmesi bakımandın halk inanışı kavramını kullanmak yerinde bir kullanım olacaktır.Bu açıdan bakıldığında halk inanışları kavramının toplumda ki sosyolojik bir olgu olarak uygulama, biçim ve yansımaları halk dindarlığı kavramıyla karşımıza çıkmaktadır. Halk dindarlığını temsil eden kavramlara baktığımızda kısa bir sürede oluşmadığı tarihi süreçler içerisinde nice aşamalardan nice tecrübelerden geçerek adeta tarihin belirsizliğinden süzülerek gelen sosyal ve kültürel değerlerimizden ortaya çıkmaktadır. Aslında bizi biz yapan asli değerlerimiz olan örf, adet, gelenek, görenek inanışlarımız, asırlardır biriken tecrübe ve deneyimlerimiz kültürel hazinemiz kıymetindedir. Bu değerler toplumsal hayatımızı düzenleyen ihya ve inşa eden, toplumları bir arada tutan çimento görevi görmektedir.

Bu değerleri toptancı bir yaklaşımla yok saymak, milli ve manevi kişiliğimizle çelişmek ve hatta kültürel kimliğimizi yok etmek olacaktır.

Halk dindarlığının arka planında bir çok etken bulunmaktadır. Şöyle ki bu günün modern devirlerinden tarihin en eski çağlarına kadar bir gözlem ve araştırma yaptığımız da insan denen canlının doğup büyüyüp yaşlanıp ölen sadece et kemikten ibaret bir canlı olmadığı, aklının ruhunun duygularının fikir ve düşüncelerinin olduğunu görürüz. Bu özellikler insana düşünme, davranma, eylem ve harekete geçme bir takım yargı ve anlamlar çıkararak davranış şekilleri belirleme, neyi niçin yaptığı ya da neyi niçin yapmadığına dair kurallar ve sınırlar oluşturmasına sağlayan en temel etmenlerdir.

İlk çağlardan itibaren insanlık alemi hayata dair güvenecek bir liman tutunacak bir dal, kendi acziyetini giderecek üstün ve aşkın bir güce dayanmak bağlamak ve güvenmek istemektedir. Bu bağlamda dünyanın dört bir yanında yaşayan bir birinden haberli veya habersiz farklı farklı toplumlar bile bu hissiyatı yaşamaktadır. Buna binaen bir çok inanç sembolleri üretip sahiplenmişlerdir (Artun E. , 2005).

İnanç sembolleri beraberinde bir dini temsil etmektedir. Din ve toplumun iç içe geçen bir yapıyı oluşturduğu muhakkaktır. Toplum dediğimiz yapı çok karmaşık girift bir nitelik taşımasından dolayı, dini hayat ve dindarlık unsurları sosyal hayat içerisinde çok farklı eylem ve davranış kalıpları olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan M. , Türk Popüler Dindarlığı, 2004).

İnsanlar yeryüzünde bir çok zorluğa karşı çıkan bir çok meseleyi halleden, bir çok şeye hükmeden bir çok sorunla başa çıkan bir varlık olmasına rağmen, bazen de en ufak meseleler karşısında aciz ve yeter siz kalabilmekte, bazen ruhsal bir boşluk, duygusal bir bocalama, kendini ikna edecek mantıksal bir anlam arayışı içerisine girmektedir. Bu noktada insanlar bir çıkış yolu olarak dine ve dinin toplumsal yaşam alanında ki sosyolojik uygulama pratiklerini oluşturan halk dindarlığının unsurlarına müracaat ettikleri görülmektedir. Bu durum eğitimsiz bireylerden tut, yüksek eğitimli bireylere, fakir insanlardan varlıklı insanlara kadar toplumun farklı kesimlerinde yaşayan ve farklı sosyolojik özellikler taşıyan insanların hayatların bir dönemlerinde görülebilmektedir. Özellikle modern tıbbın çözüm bulamadığı sağlık sorunları karşısında bir takım ruhsal ve psikolojik sorunlar karşısında yahut bazı özel sorunlar ve ihtiyaçlar karşısında insanla bir çare bir umut olarak halk inanışlarına müracaat ettikleri görülmektedir (Navrozova, 2012).

İnsan hayatında önemli değişimlerin belirleyicisi olan doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde uygulanan törenler, töreye uygun adet ve gelenekler, içinde yaşadığı ülkenin, toplumun ve yörenin geleneksel kültürü doğrultusunda uygulanmaktadır. Eski nesiller ile yeni nesiller arasında bir bağ oluşturan örf, adet ve gelenekler yaşayan toplumların gündelik hayatında belirleyici bir etki ve öneme sahiptir. Adet kavramı adı altında yapılan bir çok uygulama ve pratiklerin kökenleri eski Türk inançlarına dayanmaktadır. Ancak günümüz dünyasında bu adetleri sıkıca bağlı olarak uygulayan ve yaşatan insanlar için bu adetlerin bir kısmı İslamiyet'in bir gereği, bir emri gibi telakki edilerek inananlar tarafından özenle sahiplenilerek yaşatılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz (Artun E. , 2005).

Doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinde yapılan birçok adet ve inanışlar insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Tarihi kaynaklardan öğrendiğimiz bilgilere göre Türklerin tarihi süreçler içerisinde farklı inançlara mensup toplumlar ile birlikte yaşadıkları bazı tarihler de din değiştirerek farklı dinlere inandıkları en nihayetinde İslam dininin de karar kılmış olsalar da eski dinlere ait bazı inanç ve uygulamalar günümüze kadar varlıklarını korumuşlardır (Kalafat Y. , 2006).

Türk toplumu konar göçer ve savaşçı bir topluluk olması sebebiyle tarihi süreçler içerisinde çok geniş bir coğrafyada ve çok farklı milletler ve çok farklı inanç mensuplarıyla karşılaşmış ve çok farklı topluluklar ile birlikte yaşamak durumunda kalmıştır. Türklerin Türk töresine olan bağlılıkları kendine özgün kimlikleri korumalarını sağlamıştır. Ancak diğer inançlara mensup toplumlar ile aynı coğrafyalarda yaşamış olmalarından dolayı dini yaşantıları bakımından zengin ve renkli bir görünüm arz etmektedir (Günay Ü. , 2002).

İslamiyet öncesinde Türkler Budizm, Manilik, kısmen Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerini yaşadığı söylense de Türkler en uzun dönem Gök tanrı inancını yaşadıkları bilinmektedir. Gök tanrı inancında ki tek tanrı anlayışı Türklerin islamiyeti kabul etmelerini kolaylaştırmıştır. İslamiyeti kabul eden Türkler Kur'an-ı Kerimin emir ve

yasaklarına dikkat ederek islam dininin hükümlerini harfiyen yaşamaya gayret etmiştir. Ancak gündelik hayat içerisinde hakkında islam dininin haram yada helal şeklinde kesin bir talimatı olmayan bir takım meseleler ise İslamiyet öncesi inançlarına göre yaşamaya bazen de yeni din algıları doğrultusunda yeniden yorumlayarak yaşamaya devam etmişlerdir (Ünal , Türk Halk Dini, 1998).

Toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel kazanımları modern yaşam tarzlarını güçlendirmiş, eğitimin yaygınlaşması bilgi ve tecrübenin artması ve tüm bunların iletişim imkanları sayesinde daha geniş kitlelere ulaştırılabilmesine imkan sağlamıştır. Ancak buna rağmen günümüz modern toplumlarında bile eski çağlara ait geleneksel, bazen de akıl ve mantık dışı olarak da görülebilen uygulamalar ve inanışların varlığını ve canlılığını koruduğu görülmektedir (Arslan M. , Türk Popüler Dindarlığı, 2004). Bu bakımdan Türk toplumunun dini inanış ve dini yaşam bicim ve unsurlarını daha iyi anlayabilmek için Din Sosyolojisi şemsiyesi altında, kültürel sosyolojinin bir unsuru olarak halk dindarlığı kavramını ve halk dindarlığına ait unsurları iyi tanımak gerekir.

Türkiye toplumuna baktığımızda hem köylerde kırsalda yaşayan insanlar, hem de modern şehirlerde yaşayan gerek eğitim seviyesi düşük gerekse eğitim seviyesi yüksek ve tahsilli kişilerin gündelik hayatlarında bile halk inanç ve uygulamalarına dair izler görmek mümkündür. Türk halkının genel karakteristik yapısında var olan gelenekçi ve geleneksel değerlere bağlılık anlayışı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Öte yandan sanayileşme kentleşme hızlı teknolojik gelişmeler kırsaldan kente göç eden insanların bu süreçleri hızlı bir şekilde içselleştirmeden yaşaması zaman zaman insanlarda bir bocalama ve kimlik bunalımına da neden olduğunda, güvenli bir liman olarak ise insanların eski geleneklerini ve halk inanışlarına dair uygulamalara yönelip sığındıkları bir gerçekliktir. Özellikle bu tür buhranlı geçiş dönemlerinde insanların halk dindarlığı unsurlarından olan ziyaret fenomeni bağlamında türbe ve kutsal mekanlara olan ilgilerinin arttığı, bu mekanlar etrafında kutsalla iletişim kurma çabası olarak bir takım sihri- mistik ritüller ile adak da bulunma ve halk dindarlığına ait bir takım pratikleri yapmaya çalıştığı görülmektedir (Günay Ü. , 2002).

Halk inanışlarının oluşmasında toplumların eski geleneklerini yaşatma çabası da önemli bir rol oynamaktadır. Zira toplumlar yeni dinlerini kabul etseler de eski dinlerini büsbütün unutmazlar ve eski dinlerine ait bazı törenleri geleneksel ve sosyal bir etkinlik olarak yaşamaya devam ederler (İnan, 1972). Sosyolojik olguların bir lamba misali aç-kapa şeklinde var ve yok olması düşünülemez ve beklenemez.

Türk töresine bağlı ve gelenekçi bir toplum olan Türkler islamiyeti kabul etmiş olsalar da eski dinlerine, geleneklerine, göreneklerine ait inanış ve uygulamalarının bir çoğunu yeni dinleri olan islamiyetin içerisinde yeni bir formatla kutsallık atfederek gelenek ve görenek olarak kabul edip halk inanışı olarak yaşarlar. Bura da dikkat edilen husus gelenek ve görenek olarak yaşatılan inanışların İslamiyetin akidelerine ters düşmemesine özen gösterilmesidir.

Halk inanışlarının oluşması ve kabul görüp yaşatılmasında önemli bir etmen ise grup tecrübesidir. Bu inanışlar kulaktan kulağa, insandan insana, nesilden nesile aktarıla gelmektedir. Bir çoğu da kaynak bakımından anonim olarak ortaya çıkmıştır. Burada insanlar inanışın doğruluğundan daha çok öneli görülen ve ön plana çıkan unsur ise inanışın ne kadar çok kişi tarafından rivayet edildiğine odaklanılıyor olmasıdır.

Bazen de bilinmeyen bir zaman ve mekanda ortaya çıkan ve hatta mahiyeti de tam olarak bilinmeyen bir olay sonrası ortaya çıkan bir inanış unsuru, belirsiz bir zaman sonra toplumun geneline yayılarak toplum tarafından benimsenen ortak bir inanış haline dönüşür. Akabinde bu inanışlar toplumu ve sosyal hayatı şekillendiren normlar ve değerler olarak toplum hayatında yerini alırlar. Halk inanışlarının önemli bir kısmı da bu şekilde ortaya çıkmıştır (Polat , 2008).

Halk inanışlarının önemli bir kısmı ise anonim halk kültüründe anlatılagelen efsane ve menkıbelere dayanmaktadır. Efsaneler insanların gündelik hayata cerayan eden olayları algılayıp, anlaması, yorumlaması, nedenini, nasılını, niçin ini bilmesine ve hayatına dair bir takım dersler çıkartıp, yeni tecrübeler kazanarak hayata yön vermesine yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan halk inançları sadece metafizik ve aşkın varlığı tanıma ve onunla irtibat kurmakla sınırlı tutulacak bir olgu değildir (Gündüz, 1998). Bu bakımdan inanç insanların düşüncesini, davranışını, yaşamın ve karakterini, toplumsal kimliğini ve kısacası hayatının tamamını etkileyen bir dinamizm içermektedir. Toplumsal hayatımız da var olan halk inanışlarının önemli bir kısmı İslamiyet öncesi eski Türk inanışlarının önemli unsurları olan Atalar kültü başta olmak üzere Şamanizm inancına ait inançlar ile eski Türk töresine ait örf adet gelenek ve göreneklerden izler taşımaktadır (Coşkun, 2019).

2.I.4 Ziyaret Fenomeni

Bilinen tarihten günümüze kadar, halk dindarlığı kavramının en popüler ve yaygın uygulamalarından birisi olan ziyaret fenomeni, Türk topmunun kültürel hayatında sosyolojik bir olgu olarak hep var olagelmiştir. Ziyaret fenomeni olgusu, sosyal hayat içerisinde değişen, gelişen ve dönüşen tüm sosyolojik etmenlere uyum sağlayarak toplumsal hayatta ki güncelliğini ve geçerliliğini koruyarak, günümüz modern dünyasında da rağbet görmeye devam etmektedir.

Halk dindarlığının en önemli unsurlarından olan ziyaret fenomeni; türbe, kümbet, yatır, ziyaret, dede, baba, mezarı gibi isimlerle bilinen ve çoğunlukla kendilerine; eren, evliya, ermiş, veli, dede, baba, seyyid, sofu, şeyh, pir, gazi, abdal, mübarek, ve şehit gibi isim ve sıfatlar atfedilerek, kendilerinde manevi güç ve meziyetin olduğuna inanılan kişilerin yattığı, insanlar tarafından kabul edilen yerlere, belli bir dilek, istek, dua, murad ve ihtiyacın karşılanması amacıyla yapılan ziyaretler ve bu özel mekanlar

etrafında oluşan, inanç, uygulama ve ritüellerin tamamı ziyaret fenomeni olarak nitelenmektedir (Günay, Güngör, Taştan, & Sayım, 2001).

Ziyaret yerleri esrarengiz, ürkütücü, gizemli ve bir o kadar da cezbedici yönleriyle kutsalı temsil eden yer ve mekanlar olarak tarihsel süreçler boyunca insanlar tarafından ilgi ve rağbet görmüşlerdir. İnsanlık alemi tarih boyunca metafizik aleme ilgi duymuş metafizik alemin sırlarını çözme çabası içerisinde olmuştur. Bu anlamda metafizik alemi temsil ettiğine inandığı, objelere, sembollere, nesnelere ve mekanlara kutsallık atfederek değer vermiş, ziyaret etmiş ve de korumuştur. Bu bağlamda toplum tarafından ziyaret fenomeni olarak değer gören türbeler, kutsal mekanlar, özel kişiler ve objelerin bir çoğu hakkında halk arasında anlatıla gelen menkıbeler, mitolojik ve efsanevi anlatım ve rivayetler bulunmaktadır. Ziyaret fenomenine konu olan, kutsal mekan olarak bilinen; yer, mekan, türbe, ziyaret yerleri etrafında gelişen inanışlar doğrultusunda bir takım uygulama ve ritüeller bulunmaktadır. Buraları ziyaret eden insanlar buralarda yapmış oldukları uygulama ve ritüeller sayesinde kutsalla temas kuracaklarına, yaklaşacağına, bu sayede; istek, murat ve dualarının kabul olacağına, muzdarip olduğu hastalığından kurtulacağına yahut kendine özel maksadının gerçekleşeceğine inanmaktadır.

Ziyaret yerleri kutsalın somutlaştığı düşünülen, olağanüstü metafizik mananın yansıdığına inanılan mekanlar olarak halk tarafından kabul görülmesi, bu mekanların cazibe alanları olarak insanların ilgi ve teveccühünü sürekli kılmaktadır. Ziyaret fenomeninin geçmişten günümüze insanlar tarafından rağbet görmesini sağlayan en önemli motivasyon unsurlarından biri de kutsallık olgusudur. İnsanlar bu mekanlara bir takım dua, istek ve beklentiler ile ziyaret etmişler ve bu doğrultuda muradlarına kavuşan ziyaretciler tarafından anlatıla gelen tecrübeler halk arasında dilden dile dolaşır olmuş ve bu anlatımlar sürekli bir birini destekleyen bir anlam ve boyut kazanmıştır. Bir süre sonra bu yerler hakkında anlatılagelen rivayetlerin doğruluğundan daha çok rivayetlerin çokluğuna odaklanmıştır insanlar. Bir diğer ifadeyle kendini gerçekleştiren kehanet gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Netice itibariyle halk dindarlığı bağlamında ziyaret fenomenine konu olan türbeler, mezarlar ve kutsal mekanların halk dindarlığının bir unsuru olarak rağbet görüp yaşatılmasında, halk tarafından anlatılagelen sözlü rivayetlerin etkisi ve önemi büyüktür. Yaşarken ve vefatından sonra manevi gücü, feyz, bereket ve kerametleri olduğuna dair hakkında; mistik, mitolojik, metafizik, efsanevi, gizemli ve kutsiyet içeren manalar taşıdığına dair halk arasında bu manada dilden dile, nesilden nesile anlatılagelen menkıbe ve rivayetler ile yerini koruyan ziyaret fenomeni unsurları günümüz modern dünyasında da halk dindarlığının önemli bir unsuru olarak toplumsal hayat içerisinde var olmaya devam etmektedir (Günay, Güngör, Taştan, & Sayım, 2001).

Halk arasında ziyaret fenomenini sürekli kılan sebeplerden biride bu mekanlarda yattığına inanılan eren, evliya, dede, baba, ermiş olarak isimlendirilen zatların, Anadolu'nun Türk ve İslam yurdu haline gelmesi sürecinde bu özel kişilerin hem

askeri bir kimlik hem de dini bir kimlik ve sıfata malik şahsiyetler olması bakımından fetihlerin ilk ve öncü kahramanları olarak da bilinirler. Sonraki nesiller tarafından hem tarihi hem de dini şahsiyetler olarak sevgi, saygı, şükran, minnet ve vefa duygularıyla hatırlanarak, onların hatıralarına sahip çıkma anlamı da taşımaktadır (Artun E. , 2002). Nitekim Anadolu'nun bir çok beldesinde bu türden ziyaret yerlerine rastlamak mümkündür. Bir diğer açıdan bu mekanların varlığı sahiplenilmesi asırlardır yaşadığımız bu coğrafyanın Türk ve İslam yurdu olmasının bir tapusu mahiyetindedir. Böylece hem milli hem de dini ve tarihi anlamda Türk ve İslam çatışı altında yaşanılan Anadolu coğrafyasında ortak aidiyet duygusu temelinde Türk ve İslam ortak kültürel kimlik olgusunu besleyen manevi bir güç ve motivasyon kaynağı olarak, bu mekanlar ziyaret fenomeni özelinde halk dindarlığının önemli bir formu olarak büyük önem arz etmektedir (Çelik, 2004).

Bu mekanlar ziyaret fenomenine konu olan özellikleriyle geçmiş tarihi zamanlarda sosyolojik boyutta bireysel, toplumsal sorunlara, krizler, savaşlar, kıtlık, bir takım doğal afet ve musibetlere, hastalıklara çarelerin arandığı yerler olmuştur. Bu özellikleri itibariyle günümüz modern zamanlarında da benzer sebep ve amaçlar doğrultusunda halk dindarlığının bir unsuru olarak köylü kentli, zengin fakir, eğitimli ve eğitimsiz toplumun her kesimi tarafından ziyaret edilen mekanlar olma özelliğini sürdürmektedir.

Gündelik hayat içerisinde ziyaret fenomeni olgusu, halk dindarlığının bir parçası olarak kurumsallaşarak varlığını korumuş. Öte yandan ziyaret olgusu tarihsel süreç içerisinde kitabi din, resmi din otoriteleri tarafından sürekli olumsuz yaklaşımlara hedef olarak acımasız eleştirilere maruz kalmıştır. Tüm bu eleştirilere rağmen ziyaret fenomeni olgusu geçmişten günümüze yaşayan halkın örf, adet, halk kültürü, gelenek ve görenekleri içerisinde yaşayan halk dindarlığı olarak varlığını sürdürmektedir. (Günay, Güngör, Taştan, & Sayım, 2001).

Ziyaret fenomenine konu olan hususlar kimi zaman şirk, hurafe ve sapkınlıkla yaftalanmaya maruz kalmışlardır. Özellikle kendilerini kitabi dinin temsilcileri olarak gören çevrelere ilaveten, selefi vahhabi akım savunucuları tarafından da yoğun eleştirilere hedef olmuşlardır. Öte yandan modernleşmeci aydınlar tarafından ise Müslüman toplumların, Batı toplumları karşısında ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve teknoloji bakımından geri kalmalarının müsebbibi olarak ta suçlandıkları görülmüştür.

İlaveten ziyaret fenomeni konusunu sadece Türklerin İslamiyet'i benimsemesinden sonraki bir olgu olarak sınırlandırmak ta doğru değildir. Öyle ki yeni bir dini benimseyen toplumlar büsbütün eski dinlerine ait uygulamalarını terk etmiş değillerdir. Çünkü bir çok dinsel öğe halk kültürü içinde yaşamaya devam etmiştir. Bu doğrultuda halk dindarlığının önemli bir unsuru olan ziyaret fenomeni kökenlerinin önemli bir kısmı İslamiyet öncesi Türk dini ve kültürüne dayanan inanç

ve uygulamalarına kadar uzanmaktadır (Ocak, 1997). Bu bağlam da ziyaret fenomeni tarihi süreçler içerisinde hep gündemde ilgi ve alaka görmesinin diğer bir sebebi de sosyolojik hayatta din ve inançların halk kültürüyle kaynaşan bir sentez oluşturmasından kaynaklanmaktadır (Günay Ü. , "Türk Dünyasının Din Önderleri Tipolojisi", 2001).

Nitekim her sosyolojik olguda olduğu gibi ziyaret fenomeni olgusu toplumun kimi kesimleri tarafından toptancı bir yaklaşımla eleştirilip reddelirken, toplumun önemli bir kesimi tarafından da halk dindarlığının bir unsuru olarak sahiplenilerek yaşayamaya devam etmiştir ve bundan sonrada devam edeceği öngörülmektedir.

2.I.5 Ziyaret Fenomeni İle İlgili Kavramlar

***Adak*:** Türkçede ‘’adak’’ olarak ifade edilen sözcüğün arabça karşılığı ‘’nezir ‘’ kelimesi ile ifade edilmektedir. Fıkhi bir terim olarak ise ‘’Nezir’’ dinen mükellef olmadığı halde, farz veya vacip hükmünden bir ibadeti yapacağına dair kişinin Allah’a söz vermesi olarak tarif edilmektedir (Özel, 1988). Sözlükte ‘’Nezir’’ dini bir zorunluluk olmadığı halde kişinin özgür iradesiyle, Tanrıya karşı bir şükür, bir bağışlanma, bir şeylerden korunma, tehlikelerden ve kötülüklerden sığınma, bir vesile edinip yakınlık kurma, bir dileğin gerçekleşmesi üzerine, dinen meşru sayılabilecek ve de ibadet niteliği taşıyan eylem ve uygulamaları kişinin kendi üzerine vacip kılması olarak tarif edebiliriz. (Vuruşkan, 2019).

İslam öncesi Göktanrı’ya inanan Şaman Türklerinin kötü ruhlardan korunmak, başa çıkılamaz tabiat olaylarından sığınmak vb. çeşitli nedenlerle Tanrıya yada bazı ruhlar için belirli zamanlarda, belirli mekanlarda ve bazı olaylar vukuu bulmasına karşın bir takım ritüller eşliğinde belirli özelliklere sahip hayvanları yahut yiyecek ve içecekleri yada nesneleri kurban olarak sundukları bilinmektedir (Erginer, 1997).

Adak kurbanı uygulamasının ise insanlık tarihi kadar köklü bir ibadet olduğunu görürüz, Kur’an-ı Kerimde herhangi bir ayrıntıya girilmeden Hz. Âdem peygamberin iki oğlunun Allah’a kurban takdim ettiklerinden bahsedilmektedir(Maide,27). Başta islam dini olmak üzere vahiy kaynaklı dinlerin tamamında adak kurbanı uygulamalarına rastlamak mümkündür (Vuruşkan, 2019).

Ağaç Kültü: İslamiyet öncesi eski Türk inanışlarında yaygın olarak görülen inanışlardan biriside bazı ağaç veya ağaç türlerini kutsal kabul ettikleri görülmektedir (Kalafat, 2009). Hayat boyu bilinç altında sonsuzluğu arayan insan 'Dünyada dikili bir ağacı olmak sözüyle deyimleşen bu anlam arayışı ölümlü olan insanın ölümsüzlük adına ilk hamlesi olarak değerlendirebiliriz. Bu amaç doğrultusunda Türk insanı ağacın oluşumu ile kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik ve yakınlık kurgulamış yaşadığı her coğrafyada ağaçlar ile kutlu mekanlar arasında kutsallık adına bir anlam ilişkisi olduğuna inanmıştır. Bu inanış doğrultusunda en eski devirler başlayıp İslamiyet'in kabulüyle de ağaç dikmenin ve onu koruyup yaşatmanın sevap olduğu inancıyla daha da pekişen bu inanış. Türk toplulukları arasında mezarların baş taraflarına, mabetlerin etraflarına ve konumu itibariyle hakim yükseklik özelliği taşıyan tepelere ağaç dikmenin ve bu ağaçları koruyup yaşatmanın kutsal bir görev olduğuna inanılmıştır. Ancak ağacın bizzat maddi varlığının ötesinde simgesel olarak temsil ettiği gücün bir sonucu olarak kutsal kabul edildiğini söyleyebiliriz. (Işık , 2004). Kutsallık atfedilen bu ağaçlar ve ağaçların bulunduğu mekanla ilgili bir takım yasaklar ve kurallar oluşmuştur. Bu bağlamda kutsal kabul edilen bu ağaçların kesilmesi yakılması ve zarar verilmesi yasaklanmıştır. (Ergun P. , 2004). Günümüzde Anadolu'nun bir çok yerinde bu ağaçlar üzerindeki canlıların öldürülmesi ve bu ağaçlar etrafında her türlü hayvanın avlanılması yasaklanmıştır (Oymak, 1996).

Dağ Kültü: Dünyanın dört bir yanında farklı bölgelerde yaşayan birbirinden farklı inanç özelliklerine sahip toplumların kendine has dağlarla ilgili çeşitli inanışları olduğu ve bu inanışlara bağlı gelişen ritüeller görülmektedir. Bu inanışlar çevresinde şekillenen halk kültürünün bir unsuru olan sözlü gelenekten ve inandığı mevcut dinin öğretileri ile beslenen dağlarla ilgili inançsal birikim nesiller boyu aktarılarak yaşatılmaktadır. Bu bağlamda Eski Yunan' da Olimpos, Eski Hint'lerde Himalayalar, Moğollar'da Burhan Kaldun, Yahudilik'te Sina, Araplarda Arafat gibi dağlar kutsal kabul edilen dağlardır (Tanyu, 1975). Eski Türk inançlarında dağ kültü inanç kalıpları arasında yer almakta olup, tanrı gibi görülmese de tanrı gibi tapılmasa da tanrının tezahürünün ortaya çıktığı kutsal bir mekan olarak görülmüştür. Ayrıca bu dağların bir nevi tanrının yeryüzündeki simgesi olarak tanrı kutu taşıdığına inanılmaktadır (Ergun P. , 2006). Göktanrı inancına mensup eski

Türklerde gökten hükmeden tanrı olgusu beraberinde yeryüzü şekillerinin içinde gökyüzüne doğru yükselen yani Tanrıya yaklaşılabilen en yüksek noktası olarak dağların görülmesi, dağ kültü olgusunu beslemiştir (Roux, 2001).

Efsane: Daha çok sözlü gelenek yoluyla nesilden nesile aktarılan, gerçek yada hayali bir karakter, bir olay ve de bir yer hakkında halk arasında anlatılan hikayelere efsane denir (Sakaoğlu, 1980). Efsaneleri korku, kaygı, sevinç, özlem, kahramanlık, yiğitlik gibi duyguların yoğun olarak işlendiği bir çeşit masal olarak da ifade edebiliriz. Geçmişten günümüze aynı coğrafyada yaşayan insanların örf, adet, gelenek ve kültürel törenler başta olmak üzere insanların inanç ve inanışlarının şekillenmesinde efsanelerin önemli bir rolü vardır. İçinde yaşadığı kültürle özdeşleşen bu anonim masallar; Yunanca ‘’mitos, mit’’, Arapça ‘’usture’’, Farsça ‘’fesane’’ kelimeleriyle ifade edilmektedir (Artun, 2006).

Halk Dindarlığı: Dindarlık iman ve amel ekseninde, eylemsel ve davranışsal olarak ortaya koyduğu davranış biçimi, deneyim ve tutumuyla , dinin emir ve yasaklarını hayatına ne derece yansıttığı ile doğrudan ilişkili davranış kalıplarının kişinin hayatında ki dinin yaşatılması halidir. Dindarlık bilgi, tecrübe, inanç ,inanış, ibadet, duygu ve eylem gibi göstergeleri olan bir olgudur (Okumuş, 2006).Dindarlık yaşayış ve his bakımından bireysel olarak varlık bulsa da etki ve tezahürleri bakımından toplumsal bir gerçekliktir. Dini bir nitelik ihtiva ettiği düşünülerek yapılan, inanç ve eylem boyutuyla ortaya çıkan bir takım inanç ve uygulamalar halk dindarlığı kavramını oluşturmaktadır (Taş, 2006). Günümüz Türk toplumunda halk dini veya halk dindarlığı olarak nitelenen, geniş kitleler tarafından kutsal kabul edilen, olağanüstü güçleri veya halleri olduğuna inanılan ve bu sebeple kutsal kabul edilen, tüm bunlar neticesinde insanların çeşitli dilek ve şifa bulmak amacıyla ziyarete konu olan; adak yeri,

Ziyaret yeri ve türbeler etrafında oluşmuş bulunan, dini, kültürel ve tasavvufi motifler içeren inanç ve uygulamalarım tümüdür (Günay, Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri, 2003).

Halk İnançları: Din Sosyolojisi açısından halk inançlarının tarifini yapabilmek için evvela ‘’ırım’’ (inanç) kelimesini tanımlamak yararlı olacaktır. İnanç: ‘’Dış dünyayı idrak etme sonucu zihinde oluşan bir anlayış biçimidir’’ (Hançerlioğlu, 1975). İnanç konusuna toplumsal açıdan bakıldığında ise halk inançları; fert bazında ki kabullenme ve benimseme biçiminin, toplumsal kabullenme ve benimseme haline gelmesi olarak ifade edilebilir. Toplumsal hayat içerisinde gerçekleşen sosyal bir olay, geçen zamanla mahiyet olarak unutulmuş ve geçmişe ait bir durum olarak nitelenmiş olsa da zihinlerde ve vicdanlarda hep hatırlanmış ve zaman içinde halk inançlarının bir ögesi olarak yaşamaya devam etmiştir. Ulaşılabilen arkeolojik buluntular ve tarihi verilere, sosyolojik açıdan bakıldığında geçmişin en ilkel toplumlarından, zamanın en medeni ve modern toplumlarına kadar istisnasız olarak inançsız bir topluma rastlamak mümkün olmamıştır. Her insan ve her toplum farkında olsa da olmasa da; ister hak ister batıl olarak nitelenmiş bir inanç sistemine tabii olur ki inanç ve eylemsel davranışlarda bu durum kendini gösterir. (Tatlılıoğlu, 2000).Muhtemelen bundan sonrada pek mümkün olmayacaktır. Bu durum inanmayan hiç kimse yoktur, bilakis inanmadığını söyleyen kişi bile aslında inanmadığına inanıyordur, diye ifade edilir. İnsanlar için yeme içme gibi zaruri bir ihtiyaçtır inanma duygusu desek abartmış olmayız kanaatindeyim.

İman: Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen îmân “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” demektir (Sinanoğlu,2000). İman inancın ilk aşaması olarak görülür. İnsan özgür iradesiyle Allah’ın varlığını ve birliğini onaylaması halidir. Terim olarak iman Hz. Muhammed’in bir peygamber olarak, Allah’tan vahiy olarak getirdiği ve insanlara bildirdiği şeylerin tamamına, kişinin kalbiyle inanıp diliyle de ikrar etmesi haline iman denir (Hadimi, 1994).

***İnanç*:** İslami literatürde iman, itikat, akide sözcükleriyle anlamlandırılan inanç sözcüğü, İngilizce belief, Fransızca croyance, Almanca glube kelimeleriyle karşılık bulmaktadır(Sazil,2017). İnançlar bir iddia ve varsayım karşısında; zihnin algılaması, tanıması ve yargılaması sonucu ortaya çıkmaktadırlar. İnanç düşünen ve aklıyla muhakeme eden bir varlık olarak insanın, hayatında karşılaştığı her duruma karşı doğal bir seleksiyon olarak geliştirdiği yeni durumun mahiyetini tanıma, algılama,

yargılama ve tanımlamaları sonucu ortaya çıkan sürekli duygular ağının bir yansımasıdır. Bu duygu hali beraberinde kişinin hayata dair tutum ve eylemlerini belirleyen bir ölçüttür. İnanç bir bilgi karşısında insanın içsel dünyasında oluşan kanaat ve imanı tarif eden psikolojik bir haldir. (Kavas, 2013). İddia ve varsayım olarak kaşımıza çıkan olgular, akıl ve duygu süzgeciyle tanıma ve tanımlama işleminin sonucunda varılan her yargının özünde bir kabul yada bir red durumu vardır. Akıl bu süreçte yargıları doğru veya yanlış olarak sınıflandırırken, doğru diye sınıflandırdığına olumlu, yanlış diye sınıflandırdığına olumsuz olarak da nitelendirir. Nihayetinde oluşan her yargının meşru ve geçerliliğini sağlayan en belirleyici fenomen inançtır (Boratav, 1973). İnanç kavramı daha çok dinlerin teorik kısmının merkezinde yer almaktadır. Bu ortak inançlar etrafında teorik olarak buluşan topluluklar da kader birliği, aidiyet, mensubiyet, dayanışma gibi hislerin yanı sıra kişiler arasında manevi bağların güçlenmesini sağlayan pratik yansımaları olmaktadır. İlkel ve beşeri dinlerde insanların kendisinden üstün olarak kabul ettiği ve uğrunda birtakım eylemlere giriştiği güç, kimi zaman bir doğa olayında, kimi zaman bir bitki bir hayvan veya bir heykelde olduğuna inandığı güç ve güçler hakkında efsanelerin anlatıla geldiği mitolojik inanç ve gelenekler doğmuştur. İlahi dinlerin temelinde ise aşkın güç ve kuvvet olarak, evrenin tek yaratıcısı yöneticisi ve sonlandırıcı olarak tek mutlak güç Allah'tır (Doğan, 1979). Tüm bu bilgi ve öğretiler ışığında insanın varoluşundan bu güne kadar, hak batıl, ilkel yada beşeri olarak tanımlansa da inanç olgusu insan olmanın bir vasfı olarak fert ve toplum hayatının merkezinde var olagelmiş bir gerçekliktir. Velhasıl inanç bireysel bir kabulleniş olmanın ötesinde iman temelinde inşa olan bir dine inanan insanların eylemsel hareketlerini şekillendiren en önemli güçtür.

İnanış: İnanış, kelime olarak inanmak işi, inanma tarzı, inanılan şey gibi anlamlara gelirken, kaynağının daha çok geçmiş geleneklerden beslenen bir takım kültürel benzerlik ve farklılıklar içeren yöresel uygulamalar olarak tarif edebiliriz(Sazil,2017).Ahmet Hikmet Eroğlu'nun tanımına göre ise halk inanışı: "Tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın, varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve kaçınmaların bulunduğuna, bunlara riayet edildiğinde yarar sağlanabileceğine, ihlal veya ihmal durumunda zarar görüleceğine inanmadır". (Eroğlu, 2012). Daha çok İslamiyet öncesi dinlerden kalan birtakım inanç ve

uygulamalar olarak değerlendirebiliriz. İslami bir dayanağı olmayan Nevruz bayramı, Hıdırellez günü kutlamalarına has bir takım inanç ve uygular örneğin bu özel günlerde ateş yakıp üzerinden atladığın da kötü ruhlardan korunulacağına ve hastalıklardan arınılacağıdığına dair bir takım inançlar doğrultusunda ritüellerin tatbik edilmesi olarak izah edilebilmektedir (Boratav, 1973). İnanış mevcut inanılan dinin içerisinde olmayan, daha çok önceki dinlerin bir takım inançsal uygulamalarının kültürel bir miras gibi günümüze ulaşması ve bunların ulaştığı gibi aynen uygulanması yahut mevcut yaşanan dinin kaideleriyle bağdaştırılarak yeniden formatlanan ve dini bir mahiyet atfedilerek uygulanan ve de ileri ki nesillere uygulanmak üzere bir dini vecibe gibi aktarılan bir takım ritüeller olarak özetlenebilir.

Keramet: Sözlükte "iyi, ahlâklı ve cömert olmak" anlamına gelen **kerâmet**, **kerem** gibi masdar olup "iyilik, cömertlik" mânasında isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak "Allah'ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağan üstü hal" diye tanımlanır. "Bir yetkiye dayanarak iş yapmak" anlamındaki **tasarruf** kelimesi de tasavvufta kerametle eş anlamda kullanılmıştır (Uludağ, 2022)., Peygamberlerin Mucizelerine benzeyen fakat mucizelerde ki gibi inkarcılara karşı bir meydan okuma yahut nübüvvetin ispatı gibi bir iddiası olmayan, sıradan insanların yapmaktan aciz kaldığı tabiat kanunlarıyla açıklanamayan bir takım olağan üstü hallerin, Yüce Allah (cc) tarafından salih ve veli kullarına ikram edilen bir takım özelliklerdir (Ünverdi, 2020). İslam inancına göre Yüce Allah (cc) peygamberlere mucizeler vermiştir. Peygamberleri takip eden ve halk arasında veli, ermiş, evliya gibi nitelemelerle isimlendirilen salih kimselere de bir takım kerametler lütfetmiştir. Örneğin bu kişilerin zaman ve mekanın ötesinde çok uzak mesafelere gidip gelmeleri, aynı anda farklı yerlerde farklı kılıklarda görünmeleri, bazı meclislerde bulunmadıkları halde orada geçen olay ve konuşmalara vakıf olmaları, öldürücü yahut yaralayıcı şeylerden etkilenmemeleri, çeşitli hayvanların suretine bürünebilmeleri, öldükten sonra bile kimi mekanlarda canlı olarak görünmeleri vb. olağanüstü durumlar keramet olarak örnek gösterilebilir. Keramet Allah'ın bir lütfu olarak Salih kulları üzerinde görülür. Keramet mahrem bir sırdır bir maharet olarak her zaman ve her yerde sergilenmez, liyakatli olanlara mahsus olup özel hallerde

gerçekleşir fakat he bu duruma bir çok kişi şahitlik etse bile her kişi idrakinde olamaz (Küçük, 1976).

Kült: Kült kelimesi Türkçe Sözlük'te**:***1.tapma, tapınma, 2. Din, 3. Dini tören, ibadet, ayin gibi kelimelerle* açıklanmıştır. İngilizce *cult* "mezhep, tarikat" veya Fransızca **''***culte* ‘’"ibadet usulü, dini töre ve törenler" sözcüğünden alıntıdır. Kült kelimesi kullanım bağlamında "tapma", "tapınım", "din" gibi anlamlar içermektedir. Kült kelimesiyle ilintili kullanılan "Atalar Kültü" denilince "Atalara Tapınım" ya da "Atalar Dini" anlaşılmakta olup "Dağ Kültü" denilince "Dağa Tapınım" gibi anlamlar akla gelmektedir (Arslan S. , 2014). Kült kavramı yaratıcının sevgisine mazhar olmuş özel kişilere karşı duyulan derin saygı ve hürmetle bağlılık anlamında da kullanılır. Dağlar, taşlar, nehirler, ağaçlar, tapınaklar, kutsal olarak bilinen mekanlar kült olarak kullanılmış ve yerler etrafında kült kavramı dua, dinsel tören ve kurban gibi belli ritüeller ortaya çıkarmıştır (Tezcan, 1997). Bu gün Anadolu'da yaşayan Türk halk inanışlarının kökeninde Orta Asya'dan getirilen kült ve inanışlar ile Anadolu'da daha önce yaşamış toplum ve medeniyetlerin dini inanç ve geleneklerinden kalan unsurlara ait izler vardır (Irmak, 2018).

Motif: Motifler; efsane, masal ve halk hikayesi gibi sözlü anlatım türlerinin en küçük öğesi olarak niteleyebiliriz. Max Lutri ise motifi kendisini gelenek içerisinde muhafaza edebilen özelliğiyle, hikayenin en küçük unsuru olarak tanımlamaktadır (Sazil , 2017). Halk biliminde destanın belli başlı yapısı iki unsurla tarif edilir ki bunlar; konu ve motiftir. Bu bağlamda motif destanın bir konu oluşturma unsuru olarak görülmektedir (İbrayev)

Su Kült: Türk-İslam dünyasında adak, türbe ve ziyaret dindarlığı kapsamında kutsallık atfedilen bir diğer unsur su kültüdür. Bunlar çeşme, pınar, havuz, gölet, dilek havuzu, dede suyu, dilek pınarı, süt pınarı vb adlarla isimlendirilmektedirler (Karakaş, 2012). Türk kültüründe suya ve su kültüne dair yüklenen anlamın kaynağı olarak, eski Türk kültüründeki tabiat kültüne ait inanışların izlerini taşıdığını söylemekle birlikte, Türklerin

İslamiyet'in benimsenmesinden sonra eski Türk kültürüne ait inanışlar ile yeni inanışlar bütünleşerek yeni sosyokültürel ortama uyum sağlamıştır. Bu efsanelerdeki tabiat kültüne bağlı unsurlar, İslam dini ve tasavvufun da etkisiyle yeni bir boyut kazanarak veli kültü ile bütünleşmiştir. Bu nedenle yerden su çıkarma motifli efsaneleri önce tabiat kültü, sonra veli kültü ile ilişkisi açısından değerlendirmek gerekmektedir (Kumartaşlıoğlu, 2016).

Tasavvuf : Arapça yün giymek ve yün giyen adam anlamına gelen tasavvuf kelimesi, bireyin Allah'a karşı ihsan vasfına erebilmenin yollarını aradığı bir ilimdir (Cebecioğlu, 1997). Tasavvufla ilgili farklı farklı bir çok tanım yapılmakla birlikte en kısa ve öz tanımı Muhyiddin İbn'ul Arabi Fütuhat'ında Tasavvufu; Tanrının ahlakıyla ahlaklanmak olarak ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle tasavvuf nefsi tezkiye, ve ahlakı tasfiyedir (Sunar, 1996).

3. TÜRBE OLGUSU TEORİK YAKLAŞIMLAR

3.I.1 Kutsallaştırma Süreci

Kutsal kitapların öğretilerine göre din olgusunun varoluşu ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem ile başlayan bir gerçeklik olup insanlık tarihi kadar eskidir. Din olgusu tarihin her döneminde kendini göstermiştir (Alıcı, 2006). İnsan topluluklarının dini tanımlamaları, algılamaları ve yaşamaları da bir birinden farklı olsa da dinlerin birçoğunun merkezinde kutsal ve kutsallaşa kavramları önemli bir yer tutmaktadır.

Din, toplum hayatında kutsallık kavramıyla somutlaşmaktadır. Yeryüzünde yaşayan dinlerin öğretileri incelendiğinde tanrısız din anlayışına sahip dinlere bile rastlanabilirken, kutsallık öğesine yer vermeyen bir dine rastlamak mümkün değildir (Gül, 2017). Kutsal ve kutsallık kavramını şöyle tanımlayabiliriz. Kutsal kavramı Türkçede; kutsal olan şey, yüce ve ulu, üstün ve uğurlu anlamına gelmektedir. Tanrısal nitelik taşıyan, Tanrı'ya adanmış olan, karşı çıkılmaması, dokunulmaması ve bozulmaması gereken, hassasiyetle korunması gereken, Bir başka ifadeyle insanda güçlü bir şekilde dini saygı hissi uyandıran şey ya da tapınmak suretiyle onun yolunda canını feda edebilecek kadar sevilen ve değer atfedilen nesne yahut varlık şeklinde tanımlanabilmektedir (TDK, 2023).

Kutsal kavramının kapsamı bir dinin içeriğini oluşturan inanç, inançla ilgili uygulamalar ve bir dine ait tüm değerleri bir arada tutan kuşatıcı nitelikte olup bir çatı mahiyetindedir. Kutsal ile kutsallaşma kavramları bir birine yakın kavramlar olup, kutsallaşma ifadesiyle bir şeyin kutsal olarak kabul görülmesine neden olan öncüller ile kutsal olma ve kutsal hale gelme süreci kastedilmektedir. Kutsallaşma kavramı ile bir sürecin tamamı bir çeşit aşamaları kastedilirken, kutsal kavramı ise var olan mevcut durumun bizzat kendisidir (Özbolat, 2014).

İnsanlar arasında kutsal kavramı kimi zaman, din kavramı veya tanrı kavramlarının yerine de kullanıldığı görülmüştür. Rudolf Otto 'dini kutsalın tecrübesi' olarak nitelerken. Kutsalı ise büyüleyici ve korkutucu bir sır olarak niteler. Kutsal kavramını din tanımı için de ilk kez kullanan kişi ise Emile Durkheim'dir. Ayrıca Durkheim toplumsal grupları kutsal hissini doğuran ve devam ettiren kaynaklar olarak görmektedir (Arslan M. , Sosyolojik din tanımları ve din olgusu anlamada uygun bir kavram olarak kutsal, 2002).

Psiko – sosyal bir varlık olan insan ruhsal boyutta kutsalla iç içe olmak ve kutsalla temas kurma çabası içindedir. Bu kutsalla temas kurma çabası insanı, kutsala en yakın ve benzeş özellikler taşıdığına inandığı türbeleri ziyaret etmeye yönelterek, bu ziyaretler esnasında orada yapmış olduğu bir takım ritüellerin de katkısıyla insan ruhsal anlamda kutsalı somutlaştırmış olur (Kaynak, 2016).

Kutsallık olgusu çoğu zaman dine ait bir olgu gibi görülse de aslında kutsallık sadece din alanıyla sınırlı bir olgu da değildir. İnsan bazen bir eşyayı, bazen bir mekânı, bazen belirli bir tarihe ve bazen de bir takım olaylara kutsallık atfeder. Yakın tarihimizde depreme dayanıklı olmadığı gerekçesiyle Ali Sami Yen Stadının açık tribünü yıkılıp yeniden inşa edildiğin de bu tribüne ait tuğlalar ambalajlara sarılarak Galatasaray Store' de satılması ve taraftarların bu tuğlalara kutsallık atfederek satın almaları da bir tür kutsallık olgusu olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere din alanının dışında farklı bir alanda insanlar bir çeşit futbolun kutsalını yaratmıştır. Bazen de vefat eden bir aile bireyimizden bazen de yakın bir arkadaşımızdan geriye kalan küçük bir eşyayı bir hediyeyi yahut simgesel bir objeyi zamanla insanlar kutsallaştırabilmektedirler. Bu durum o kişinin bir çeşit kutsalı olmuştur artık. Bazen de buna benzer durumlar sosyal bir gerçeklik olarak toplumsal kabuller alanında ortaya çıkmaktadır. Toplum tarafından değer gören bir sanatçı, bir futbolcu bir artist bir siyasetçiye ait bir nesne, bir eser bir resim bir eşya bir obje de sevenleri açısından kutsallaştırılmaktadır. Bazen de bu kişilerin doğduğu veya hayatlarını kaybettiği yerlerde insanlar

tarafından kutsallaştırılarak ziyarete konu olmaktadırlar. Bu alanda aslında akıl ve mantığın pek te hükmü yoktur aslında duygular hisler ve ruhsal tatmin gücü etkin ve belirleyici konumdadır.

Pozitivist düşünce ve aydınlanmacı düşünce savunucularına göre bilim ve teknolojik gelişmelerin modern hayata sağladığı kazanımlar arttıkça insanlık alemi gerçeklik olgusuyla buluşacak ve böylece dinlerin öğretileri etrafında güç ve hakimiyet kazanmış olan metafizik inancın toplumlar üzerinde ki etkisini giderek azalacağı ve hatta tamamen kaybedip yok olacağını öngörmüşlerdir. Fakat sonuç hiçte öyle olmamış modern dünyamız da metafizik inanışlar yeni biçim ve formlara dönüşerek varlığını sürdürmüştür. Özellikle son yıllarda Hollywood tarafından üretilen Avatar, Matrix, Harry Potter ve Yüzüklerin Efendisi gibi içerisinde bir takım sihirsel kabiliyetleri ve manevi güçleri olduğuna inanılan kişilerin etrafında gelişen ve senaryosu metafizik öğelerle kurgulanmış olan bu filmler vizyona girdiği bir çok ülkede modern dünyanın sakinleri tarafından beğenerek izlenmiştir (Köse & Ayten , Popüler dindarlık, 2018).

Tek başına bu durum bile metafizik inancın modern dünyada yok olmadığı yeni form ve biçimlerde varlığını devam ettirdiğinin bir kanıtı durumundadır. Görülen o ki bilim ve teknolojinin kazanımları ne kadar ilerlemiş ve modern hayatı kuşatmış olsa da metafizik inançlar farklı biçim ve formlar üzerinden insanlık alemini etkilemeye ve varlığını sürdürmeye devam edecektedir. Bu durum kutsallaştırma ihtiyacının bir çeşit yansıması mahiyetindedir.

İnsan da ki bu kutsallaştırma isteğinin bir diğer yansıması ise türbe ziyaretlerine olan rağbetlerinde kendini somut olarak göstermektedir. Çünkü inananlar türbelerde yatan zatların bir takım manevi güçleri, kerametleri olduğuna dair anlatıla gelen menkıbeler, tecrübeler ve rivayetler ışığında türbelere atfedilen kutsallık anlayışı ile türbe ziyaretlerini yaparlar. İnsanlar genellikle bir takım sıkıntılardan kurtulmak, hastalıklarından şifa bulmak ve dilekte bulunmak amacıyla türbeleri ziyaret ediyorlar. Bu türbeler etrafında

ve türbelere yapılan ziyaretler esnasında inanılan ve uygulanagelen ritüellerin muhtevasında metafizik kabuller ve inanışlar etkili olmaktadır. İnsanlarda ki kutsallaştırma ihtiyacının en somut örneklerinden olan türbe ziyaretleri hem ülkemizde hem İslam coğrafyasının bir çok ülkesinde etkin bir şekilde gerçekleşmektedir. Hatta İslam dışı diğer dinlerin inananları da kendilerine özgü kutsallık atfettikleri türbe ve benzeri mekanlara ziyaret yaptıkları bilinmektedir.

Resmi din otoriteleri türbe ziyaretlerine karşı oldukça temkinli bir tutum içerisindedirler. Kimi din adamlarına göre şirk unsurları içermemesi şartı ile türbe ziyaretlerinin yapılabileceği görüşünde olup, halk dindarlığı bağlamında insanların türbe ziyaretleri yapmalarına anlayış ile yaşlaşmaktadırlar. Kimi din adamları ise toptancı bir yaklaşımla türbe ziyaretleri esnasında insanların oralarda şirk unsuru içeren davranışlar sergiledikleri ve bir takım hurafe niteliği taşıyan ritüeller yaptıkları gerekçesiyle türbe ziyaretlerinin yapılmasına karşı çıkmaktadırlar. Hatta türbeleri ziyaret yapmanın hurafe bir uygulama olduğunu ve yapan kişilerin de şirk günahı işledikleri yönünde suçlamalar yönetmektedirler (Köse & Ayten , Popüler dindarlık, 2018).

Diğer taraftan bir çok insan türbe ziyaretlerini dua yapmak, bazı hastalıklardan şifaya kavuşmak, dilek ve hacette bulunmak için yapmakla birlikte bu ziyaretlerin bilinç altı boyutunda bir tür inandığı dinin bir vecibesi bir gerekliliği gibi algıladığını söyleyebiliriz. Tüm bu tartışmalar bir tarafta dururken türbe ziyaretleri yaşayan halk dindarlığının en güçlü motiflerinden biridir. Zamanla toplumun ürettiği ve tüm olumlu veya olumsuz eleştirilere çok da itibar etmeden insanların sahip çıktığı ve günümüzde de zengin fakir, köylü şehirli, eğitimli eğitimsiz toplumun her kesiminden insanların yapmış oldukları bu türbe ziyaretlerini bir başka açıdan popüler dindarlık olarak da niteleyebiliriz.

Diyanet işleri başkanlığı ve bazı ilahiyat hocalarının türbeler konusunda ki tavrı ve söylemleri ile halkın türbelere bakışı ve oralarda yapmış oldukları

bir takım ritüeller bir biriyle uyuşmamaktadır. İlahiyat fakültelerinin bazı hocaları ile Diyanet işleri başkanlığının genel yaklaşımını savunan bazı din adamları türbelerde yapılan bir takım inanç ve uygulamaları "hurafe" ve batıl inanışlar olarak değerlendirmektedirler.

Bunu karşın popüler dindarlık olarak türbe ziyaretlerini yaşayan ve yaşatan halk kitleleri ise bazı ilahiyat hocalarının ve Diyanet işleri başkanlığının türbe ziyaretleri konusunda ki eleştirel tavrına karşı çıkarak onları bu eleştirel tavırlarından dolayı dine aykırı hareket etmekle itham etmektedirler.

Sosyolojik bir olgu olarak hayatımızın her alanında popüler kültür öğelerini üretip yaşadığımız gibi din alanında da halk dindarlığı bağlamında popüler dindarlık olarak niteleyebileceğimiz bir anlayışın olması kaçınılmazdır. Tarihin her döneminde türbe ziyaretleri sosyolojik bir gerçeklik olarak hep var ola gelmiştir. Günümüz de de türbe ziyaretleri popüler dindarlığın bir yansıması olarak varlığını sürdürmektedir.

Dinin temel kaynakları olan kutsal metinlere dayalı din anlayışına büyük gelenek yahut kitabi din olarak da nitelendirirken bir de bu kaynaklar dışında halk dindarlığı bağlamında insanların yaşaya geldiği kutsal metinlerde bahsedilmeyen ama insanların kutsal metinlerle bir çeşit ilinti kurarak yaşamış oldukları dine de küçük gelenek vardır (Yel, 2005).

Küçük gelenek yerel ve kültürel ögelerle birlikte farklı dinlere, farklı kültürlere ait bir takım inanç ve uygulamalardan izler barındıran senkretik bir nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri Şamanizme ait uygulamalar ile Anadolu'ya göç ettiklerinde karşılarına çıkan Helen kültürüne ait inanış ve uygulamaları, İslam potasında harmanlanmasının en belirgin yansımalarını türbe ziyaretleri etrafında gelişen inanış ve uygulamalarda görmek mümkündür.

Zaman zaman büyük gelenek savunucuları, küçük gelenek anlayışını yaşayanları hurafecilikle suçlamaktadırlar. İlaveten günümüz modernleşme sürecinde geleneksel bir çok değerler gibi inanış ve uygulamalar geri plana

itilmeye maruz bırakılmış olsa da küçük gelenek yeni form ve biçimlerde toplumsal hayatta varlık ve etkinliğini devam ettirmektedir (Atay, 2004).

Çoğunlukla alt kültüre ait bir anlayış olarak nitelenen türbe ziyaretleri, kimi zaman paralel bir din olarak nitelenmiş kimi zaman da modern yaşamın kentler de doğurduğu alternatif yeni bir dini hayat tarzı olarak da kendini göstermektedir (Günay , Türk Halk Dindarlığınının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri, 2003).

Türbe ziyaretlerine dair inanış ve uygulamalara yönelik bazı din adamları, bazı ilahiyat hocaları ve Diyanet İşleri Başkanlığının eleştirel tutumuna rağmen, bu mekanlarda büyük gelenek (kitabi din) ile küçük geleneğe (halk dini) ait inanış ve uygulamalar birlikte var olaya uygulanmaya devam etmektedir. Su akar kendi mecrasını bulur sözünde ki gibi bir durumun yaşandığını ve bundan sonra da böyle devam edeceğini öngörmekteyiz.

Türbeler her ne kadar dini nitelikleriyle ön plana çıkmış olsalar da aynı zamanda milli bir karakteri de taşıyan mekânlardır. Bu çalışmayı yaparken türbelerin bulunduğu mekanların çevresinde yaşayan insanlar ile yapmış olduğumuz bire bir görüşmelerde, o yerleşim yerlerinin tarihine dair bilgilerinin neler olduğunu öğrenmek için sormuş olduğumuz sorulara karşın almış olduğumuz cevaplar bize insanların yaşadıkları beldelere dair bilgilerinin sınırlı ve yetersiz olduğunu göstermiştir. Buna karşın aynı beldede bulunan türbelerin tarihine dair bilgilerin yerel tarih hakkında bilinen bilgilerden daha zengin ve kuvvetli bilgiler olduğunu müşahede ettik. Bir çok insan için kendi kökenine dair birkaç kuşak öncesi dedelerinin kim olduğu nereden geldiği ne iş yaptığına dair bilgileri çok az ve sınırlıdır maalesef.

Anadolu'da var olan türbeler de yatan kişilerin sağlığında ilim irfan ve hikmet sahibi alim, şeyh derviş gibi kişiler olduğu gibi bazı türbelerde de yatanların da Anadolu'nun fethi esnasında veya bir takım savaşlarda komutanlık yapan kişiler olduğu yahut şehit olmuş gazi olmuş kişilerinde

bulunduğu türbelerde bulunmaktadır. İlaveten bazı türbeler hakkında anlatılan menkıbelerde türbelerde yatan zatlara dair Kurtuluş savaşına katıldıkları, Kıbrıs Barış harekatına katıldıkları ve hatta yakın tarihimizde yapılan sınır harekatlarına katıldıkları, askerlere yardım ettiklerine dair menkıbe ve kerametler anlatılmaktadır. Buna benzer bir menkıbe Akcaören köyünde türbesi olan Şeyh Şakir Efendinin sağlığında yakınlarına üç gün benim odamın kapısını açmayın ahırda atımın yanına da varmayın dediği, üç gün sonra hizmetinde bulunan yakınlarının şahit olduklarına göre atın ayaklarında ve üzerinde kan lekelerinin olduğunu müşahede etmişler. Ayrıca kılıcında ve çizmelerinde de kan izlerinin görünmesi üzerine Şeyh Şakir Efendinin Kurtuluş Savaşına katıldığına tabir edilmiştir. Köylüler tam da o günlerde Yunanlıların Anadolu'dan çıkarıldığı tarihe denk geldiği söylenmektedir. Ilgazlı Hacı Baba'nın ise Kıbrıs Barış Harekâtına katıldığı orada zor durumda kalmış olan askerlere yardım ettiği sonrasında kendisini Çankırı Ilgaz ilçesinden olduğunu kendisini ziyarete gelmelerini istediği bir askerin yıllar sonra Hacı Babanın vefatından sonra Ilgaz'a gelmesi üzerine başından geçenleri anlatması üzerine bu durum bir keramet olarak anlatılmaktadır. Yine buna benzer bir durum Ilısılık köyünde Kore savaşı döneminde yaşayan Hacı Mustafa Efendinin ruhaniyetinin savaşın ahvalinden haberdar olduğudur. Daha sonra o savaşa katılıp dönen askerle olan sohbetinde bazı yerlerde yaşanan çatışmaları bizzat orada bulunmuş gibi anlatması üzerine o askerin hocam sen benden daha iyi biliyorsun sen anlat dediklerine köylüler de şahitlik etmişlerdir. Bu durum Hacı Mustafa Efendinin ruhaniyetinin Kore savaşına katıldığı şeklinde yorulmuştur.

Halk arasında yeşil renk tekkelerin türbelerin ve buralarda bulunan kabir sandukalarının rengi olarak simgelenmiştir. Kırmızı renk ise bağımsızlığın sembolü al bayrağın, sancağın rengi olarak simgelenmiştir. Ülkemizde bir çok türbe binasının rengi yeşildir. İçinde bulunan sandukanın örtüsü yeşil renklidir, kabir taşının başında bulunan başlığı yeşil renklidir. Ayrıca türbelerimizin bir çoğunun içinde bağımsızlığımızın sembolü olan al bayrağımız bulunmaktadır (Köse & Ayten , Popüler dindarlık, 2018).

Maneviyatımızın simgesi olan yeşil renk ile milli kimliğimizin sembolü olan al bayrağın bir arada bulunduran bu türbeler milli kimliğimizin inşasında da önemli bir yere sahiptir. Bu iki unsuru birlikte bulunduran türbelerimizin bazılarında yatan zatlar hakkında bir keramet olarak bazı savaşlara katıldıkları bir rivayet olarak anlatılmaktadır. Bazı türbeler askere giden gençlerin özellikle ziyaret ettiği mekanlar olarak dikkat çekmektedir. Bu inanışa bir örnek olarak mülayimli köylü hafız ali efendinin türbesine özellikle askere giden gençler tarafından ziyaret edilir. İnanışa göre askere gidecek olan genç türbeyi ziyaret eder oradan bir küçük taş alıp cüzdanını koyar ve askerlik boyunca bu taşın kendisini koruduğuna inanır. Askerden döndüğünde o taşı tekrar geri götürüp türbeye bırakır.

Sivil din teorisini ilk defa geliştiren kişi "Amerika'da Sivil Din" 1967 başlıklı makalesi ile ele alan kişi sosyolog Robert Bellah olmuştur. Sosyolog Robert Bellah sivil dinin ulusalcı bir amaçla insanların yaşadıkları ülkenin milli ve siyasi çıkarlarını korumalarını bir tür ibadet olarak görmelerini amaçlayan bir yaklaşım anlayışı modellemiştir. Bu model ülkede yaşayan insanlara milli ve ilahi anlamlar taşıyan aşkın gayeler sunar. Sivil din olgusu ait olduğu ulusa dair ortak bir kader birliği, ortak bir amaç birliği, ulusal kimlik ve gurur bilinci oluşturmak ve böylece toplumsal birliktelik ruhu uyandırmak ister (Şentürk , 2004).

Sivil dini bir diğer ifadeyle "Kamu Teolojisi" olarak da isimlendiren sosyolog Bellah bu dinin gayesinin Amerika toplumunda amaç birliğini sağlayacak toplumu bir arada tutacak değerler üreten ritüellerin toplamı olarak niteler. Bu dinin işlevi toplumda ulusal duyarlılığı gelecek kuşaklara aktarmak toplumu bir birine kenetlemek ve bir arada olma şuurunu temin etmektir. Bu maksatla türbe ziyaretleri ve buna benzer bir takım sembolik anlamlar taşıyan anıt ve özel mekanlar ziyaret edilmektedir. Örneğin Vietnam Savaşında ölen 58 bin askerin isimlerinin yazılı olduğu Vietnam Savaşında Anıtı gibi mekanların Amerikan halkı tarafından ziyaret edilmesi hem savaşın hatırlanması hem de milli ve dini ruhun canlı tutulup

güçlenmesine büyük yarar sağlamaktadır (Köse & Ayten , Popüler dindarlık, 2018).

Ülkemizde sivil din bağlamında milli şuur ve milli birlik bilinci oluşturan mekanlar olarak İstanbul'un fethinin müjdecisi ve fetih inancının sembolü olarak ziyaret edilen türbelerin başında Eyüp Sultan türbesine yapılan ziyaret hem milli şuurumuzun hem de dini şuurumuzun güçlenmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bir diğer örneğimiz Osmanlı devletinin kurucusu Osman beyin babası, Kayı boyunun uç beyi olan ve Osmanlı Devletinin kuruluş felsefesinin temellerini şekillendiren Ertuğrul Gazinin Bilecik'teki türbesine yapılan ziyaretler de hem dini bir nitelik hem de milli şuur bilinci oluşturması açısından oldukça önemlidir. İlaveten 1915 Çanakkale Savaşında hayatlarını kaybeden askerlerimizin anısına yapılan Çanakkale Şehitler Abidesine her yıl milyonlarca insan ziyaret ederek hem milli hem de manevi duyguların güçlenmesine, milli birlik tarih bilinci ve şuurunun oluşmasına çok büyük katkı sağlayan sivil din bağlamında bir ziyaret olarak görebilir. Aynı zamanda bu ziyaretler ibadet hassasiyetiyle yerine getirilirken elde edilen milli şuur ve milli birlik ülküsü gelecek kuşaklara aktarılarak bir çeşit sivil din ritüeli öğretisi teşekkül etmektedir. Bu ziyaret mekanlarına da bir çeşit mabed değeri yüklenmektedir.

Amerikalı sosyolog Bellah'ın tanımladığı sivil din olgusuna göre Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün mezarının bulunduğu Anıtkabir'e yapılan ziyaretler de Türk Ulusunun milli birlik ve beraberliğinin güçlenmesine ulusal amaç birliğinin sağlamasına büyük katkı sağlamaktadır. Bir diğer boyutuyla insanlar bu ziyaretlerine milli bir anlam yüklemekle birlikte inandığı ülküler uğruna bir ibadet olarak ta görmektedir.

Sosyal bir varlık olan insan birlikte yaşama modelini bir yaşam tarzı olarak tercih etmiş ve bu birliktelik sürecine dair bir takım davranış kalıpları geliştirmiştir. Bu modelin örüntüsünü oluşturan kalıplar insanlar arasında

sosyal statü, kültürel kodlar ve toplumsal hiyerarşi üzerine şekillenen bir yaşam tarzını ortaya çıkarmıştır.

Din öğretileri, devlet kanunları ve demokrasi söylemleri, evrensel insan hakları savunucularının tamamı ezberlenmiş kalıp cümleler ve söylemler ortaya koyar. Dinler inanların kardeş ve eşit olduğunu söyler, kanunlar yurttaşların kanun karşısında eşit olduğuna vurgu yapar, medeniyet ve demokrasi kazanımları eşitlik türküleri söyler. Fakat hayatın gerçek realitesi tamamen farklıdır. Herkesin bildiği ama kimsenin itiraf etmeye yada kabullenmeye yanaşmadığı gerçeklik insanlar arasında söylendiği gibi eşitlik değil bilakis ekonomik imkanlar statüsü, kültürel statü, etnik köken statüsü, meslek statüsü, memleket statüsü, bölgesel aidiyet statüsü, ideolojik statü, dinsel statü, mezhepsel statü, dini grup tarikat ve cemaat statüsü, siyasi statü, iş yaşamına dair statü vb. nice farlı alanlarda yazılı olmayan görülmeyen ama uygulana gelen, ifade edilmesi, itiraf etmesi pek tercih edilmeyen ama insan topluluklarının olduğu her mekanda varlığını hissettiren sosyal grupların oluşturduğu bir yığın statü modelleri vardır.

Bu statüler Hindistan daki kast sistemine benzer mahiyette insanlar arasında sınıfsal bir hiyerarşi dayatır. Her statü kendini diğerlerine karşı bir yönden üstür görür ve insanlar hangi statüde olduğunu bilir ve ona göre davranış kabullerini içselleştirerek uygular. Bir statünün mensubu kendinden üstün olan statü makamına bir isteğini belirtirken bir tür aracı kullanır bir tür referans bularak istek ve meramını ulaştırır. Bazen de itibarlı bir kişinin adıyla bazı özel kişilerin selamıyla istekte bulunacağımız mercilere ulaşır ve isteğimizi maksadımızı ulaştırmış oluruz. Özellikle devlet dairelerinde işi olan insanların sıklıkla tercih ettiği bir uygulamadır. Bu durum sosyal hayat içerisinde “adamını bulmak” tabiriyle tanımlanmaktadır (Köse & Ayten , Popüler dindarlık, 2018).

Buna benzer bir durum aslında türbelerde de görülmektedir. Ziyarete gelenlerden her kime sorsanız türbeleri bir aracı olarak görmediklerini kalıplaşmış cümleler halinde reddedip ne isterlerse Allah’tan istediklerini

ifade ederler. Ancak eylemsel olarak yapmış oldukları ritüeller ile söyledikleri bir birine çok da uyuşmamaktadır. Çoğu kimse farkında olarak veya olmayarak bilinç altının bir yansıması olarak yapmış olduğu ritüeller ile türbede ki zatlardan istekte bulunup çare beklentisi içindedir. Aslında bu durum çokta yadırganmaması gereken bir durumdur. Aksi halde türbe ziyaretinin bir cazibesi de kalmayacaktır. Çünkü dua her yerde yapılabilen bir serbestlik içerirken bu mekânların tercih edilmesi buralara yüklenen anlam ve önemin bir göstergesidir. Belki de bu durumun temel tetikleyeni ve motive eden amili ise İslam inanç kültüründe önemli bir yere sahip olan şefaat anlayışı olabilir. Şefaat anlayışı bu tür ritüeller için önemli bir referans kaynağı olmaktadır. Şefaat Allah tarafından peygamberlere ve Allah'ın seçkin veli kullarına verilen bir tür ayrıcalıktır.

Kimi ilahiyat hocaları tarafından şefaat olgusuna şiddetle karşı çıkılıyor olsa da geleneksel İslam inanışına göre bazı ayet ve hadisler referans gösterilerek, şefaatin peygamberlere ve Allah dostu veli kimselere Allah'ın bir ikramı olarak bahşedildiğine inanılmaktadır. Çalışmamızla ilgili olarak türbelerde yatan zatların ilmiyle ameliyle hikmet ve kerametiyle, takva bakımından üstün kimseler olduğu toplum tarafından kabul gören bir gerçekliktir. Bu özellikleri sebebiyle türbede yatan zatların Allah katında üstün kimseler olduğu, bu sebeple de yüce Allah'ın bu kullarına bir lütfu olarak şefaat hakkı verdiğine inanılmaktadır. Netice itibariyle insanlar türbelerde yatan zatların şefaat hakkından istifade etmek için türbeleri ziyaret ederler. Bu doğrultuda insanlar türbelere gelerek dua, istek, şifa ve sıkıntılarından kurtulmak için dualarla bir takım ritüeller yaparlar. Türbede yatan zatın yüzü suyu hürmetine, Allah'ın türbede yatan zata bahşettiği şefaat hakkından yararlanmayı umarak, mekâna da atfettikleri kutsallıkla beraber, Allah'ın dualarını kabul edeceğine inanırlar.

Kimi zaman türbe ziyareti yapan insanlar her şeyi türbede yatan zattan istiyormuş , aracı kullanıyormuş gibi ithamlara maruz kalmaktadırlar. Oysa bu ziyaretlerin temelinde mekana atfedilen kutsallık ve türbede yatan zatın Allah dostu bir kimse olması sebebiyle kendisine Allah tarafından

bahşedilen şefaat hakkından, bu özel imtiyazdan yararlanma arzusudur. Bununla birlikte sosyal hayatın her alanında var olagelen genel geçer kurallar ve davranış kalıplarında da zaman zaman bozulmalar ve maksadını aşan durumlar ortaya çıktığı gibi türbe ziyaretleri esnasında da kimi ziyaretçilerin tutum ve davranışları ile yapmış oldukları ritüeller maalesef ki maksadını aşan ve şirk niteliği taşıyan davranışlara dönüştüğü kimi zaman görülmektedir. Sosyal hayatın her alanında bu tür durumların engellenemediği gibi türbe ziyaretlerinde de zaman zaman alışılmışın dışında hurafeye ve şirk niteliği taşıyan davranış sapmalarını engelleyebilmek pekte mümkün görünmemektedir. Birkaç istisna hadiseye bakarak toptan bir genelleme yapmakta doğru değildir. İnsanlar bu mekânlara yapmış oldukları ziyaretlerle bir tür kutsalla temas kurmaya çalışarak ruhsal ve manen rahatladıklarına inanmaktadırlar.

3.I.2 Ölüm Olgusu

Bilişsel gelişim kuramına göre insanların gelişim dönemlerini dört dönem olarak sınıflandıran Jean Piaget insanların 7 ila 11 yaş arasını somut işlemler dönemi olarak tanımlar. Bu dönemde insan beyninin somut olguları kavraya bildiği fakat soyut olan kavramları ise anlamakta güçlük çektiğinden bahseder. 11 ila 15 yaş arasını da soyut işlemler dönemi olarak tanımlamış ve bu dönem itibariyle insanların soyut kavramları anlamlandıra bileceğinden bahseder (özdemir , özdemir, kadak , & nasıroğlu , 2012). İnsan yaşamının bilişsel gelişimine dair gelişim süreçleri bu şekilde tasnif edilmiş olsa da 12-15 yaşına girmiş ve hatta daha ileriki yaşlardaki insanlarında zaman zaman soyut kavramları anlamlandırmakta güçlük çektiği görülmektedir. Bu durum karşısında insan, öğretim ilkelerinden biri olan “ bilinenden bilinmeyene “ ilkesini kullanarak öğrenme ve anlama yoluna gider. Yani insan zihninde bir anlam oluşturamadığı, anlayamadığı soyut bir kavramı anlayabilmek için somut bilgileriyle konuyu ilişkilendirmeye çalışır. Yeni soyut bilgileri daha önce sahip olduğu somut bilgilere benzetmeye çalışır ve bu yolla yeni durumu anlamlandırmaya çalışır. Bu durum özellikle din alanında insanların çokça başvurdukları bir

durumdur. Özellikle cennet, cehennem, tanrı, melek, ahiret hayatı, mahşer, mizan, sırat, ebedi hayat gibi soyut kavramları insanlar anlamaya çalışırken somutlaştırma yoluna giderler. Örneğin cenneti anlamaya çalışırken dünyada bağların bahçelerin yeşilliklerin, ırmakların çağlayanların, kuş seslerinin bol olduğu, gözede gönle de hoş gelen yerleri cennete benzeterek, cenneti anlamaya kavramaya çalışır.

Buna benzer bir durum türbe ziyaretlerinde de görülmektedir. İnsan hayatında var olan ölüm gerçekliğini, ölümle başlayan ahiret hayatını ve ebedi hayat kavramını anlamaya çalışırken bu hayatın ilk durağı olan kabirler ve özellikle türbeler etrafında oluşan ziyaret fenomeni ölüm sonrası ebedi hayatı anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Sosyal temsiller içinde bulunduğumuz çevrede var olagelen olayları bilindik bir hale getirerek malum gerçekliği anlamamızı ve kanıksamamızı sağlar. Uzak olanı yakın kılar, dışarıda olanı içeri alır, tuhaf ilginç ve rahatsız eden şeyleri normalleştirerek bir gerçeklik olarak kabullenilmesini sağlar ve normal bir hale dönüştürür. Böylece olumlu bir transfer oluşur (Muscovici, 2000; Öner, 2002).

Bu şekilde endişe edilen, korkulan ve belirsizlik arz eden şeyler yeni bir formla onaylanıp kabul edilmiş olur. Bu vesileyle soyut olan gerçeklik somutlaşarak kabullenilmiş olur.

Özellikle türbe ziyaretleriyle insan ölümden sonra bir hayatın var olduğunu, türbelerde yatan Allah dostlarının himmet ve kerametlerinin ölümden sonrada devam ettiğine dair bir inanış içinde olur. Bu inanış kişinin ölümü kabullenmesine, ölüm ve sonrasını algılamaya, ölen kişinin ruhlarının varlığını devam ettiğini kabullenir. Kendi tanıdıklarından ölmüş olan kişilerin ruhlarının yaşadığını hisseder. Böylece farkında olmadan ruhsal ve psikolojik bir rahatlama hali oluşur.

Bu bakımdan türbeler mekânsal varlıklarıyla ve etkileriyle ziyaretçilerin ölümü hayatın bir tamamlayıcısı olarak karşılayıp anlamlandırmasına yardımcı olur.

Geçmişin birikimlerinin gelecek nesillere aktarılmasını kültür olarak tanımlamaktayız. Kültür bir toplumun gelenek, görenek, inanış, sevinç, üzüntü, tasa, keder gibi ortak değerleri ve yaşam biçiminin tamamını kapsamaktadır. Toplumları dil, din, ırk, soy, köken gibi unsurların farklılıklarıyla belirgin bir şekilde ayıran en temel ögelerden biridir kültür. Toplumlar kendine özgü yaşam biçimiyle bir çeşit sosyal inşa modeli yaratırlar. Peter Berger ve Thomas Luckman'ın ifadesiyle her toplum kendi doğrusunu yaratır (Berger & Thomas, 2008).

Toplumlar kendine has bir dünya algısı inşa ederler. Bir birinden farklı toplumlar aynı dine inanıyor olsalar da, dini algılama biçimleri ile inşa ettikleri sosyal gerçeklik bir birinden farklıdır. Örneğin Müslüman Türk toplumunun dini algısı hemen yanı başımızda bulunan İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan vb ülkelerin din algısıyla tamamen farklıdır. Kültürel birikimlerin nesilden nesile aktarıldığı gibi din alanında oluşan sosyal inşa birikimleri de nesilden nesile aktarılır.

Toplumlar sosyal inşa sürecini döngüsel olarak tekrarlar. Hem yeni veriler, ritüeller, inanışlar, kavramlar üretirler. Hem de ürettiği bu yeni verilere inanarak döngüsel olarak yeni inşa süreçlerine devam ederler. Böylelikle düşünceler, ritüeller, eylemler daha da güçlenerek nesnel bir gerçeklik haline dönüşerek tarihsel ve kurumsal bir hüviyet kazanır. Bir süre sonra bu olgular insan yaşamında karşı çıkılamaz bir anlam ve değere ulaşır (Berger & Thomas, 2008).

Böylece sosyal inşa sürecinin oluşturduğu inanç ve ritüeller bir süre sonra kurumsallaşmış olur. Toplum tarafından da 'bu işin usulü böyle yapılır' şeklinde genel geçer bir kabul haline dönüşür. İçinde yaşadığımız toplumda da türbe algısına dair inanış uygulama ve ritüeller de bu tarz bir sürecin

ürünü olarak şekillenmiştir. Toplumsal geleneklerin oluşumunda da buna benzer bir süreçten söz edebiliriz.

Türbeler konusunda kitabi dinin tavrı ile geleneksel dinin eylemleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Kitabi dinin temsilcileri türbeler etrafında şekillenen bazı dilek ve dua uygulamalarının mevcut dini öğretilerle bağdaşmadığı savunurlar (Çakan, 2003).

Toplum ise bu mekânlar etrafında, kendine has gerçeklik yargılarını benimseyip uygulamakta ve türbelere dair kendine özgü sosyal sosyal inşa sürecinden derlenen anlamlar yükleyip uygulamaktadır.

Sosyal inşa olgusu sadece türbeler etrafında yatan zatlar ile sınırlı kalmayıp türbe etrafındaki nesneleri de kapsamaktadır. Özellikle türbeler etrafındaki suların şifalı olduğuna inanılır ve sularla ilgili bir takım ritüller oluşturup uygulanır. Örneğin çalışmamızda yer verdiğimiz ödemiş köyünde bulunan ve karadede türbesi ile ilişkilendirilen kaynarca kaplıcalarındaki suların bazı cilt hastalıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Ziyaret fenomeni bağlamında türbeler etrafında görülen sosyal inşa sürecinin ürettiği bir gerçeklik ve oluşturduğu sosyal bir hayat vardır. Bu sosyal inşanın toplumda ki en güçlü yansımaları türbelerde ve türbeler etrafında gelişen kutsallık olguları oluşturmaktadır.

Pozitivist düşünce Aydınlanma devrinin kazanımlarıyla birlikte insanlığın bütünüyle rasyonel bir fikir ve düşünce görüşünü benimseyeceğini öngörmüş. Böylece bir takım halk inanışları ile dini ritüeller ve beraberinde metafizik olguların toplumdaki etkilerini kaybedeceğini savunmuştur (Köse & Ayten , Popüler dindarlık, 2018).

Bu pozitivist düşüncenin savunduğu öngörünün temelinde ise kutsal kavramına dair tutumları belirleyici olmaktadır. Onlara göre kutsal olgusu insanlık tarihinde, insan bilincinin bir aşaması, bir evresi, bir merhalesi olarak görülmektedir. Çünkü onlara göre 18. Yüzyılda başlayan rasyonel düşüncenin etkinliğinin hızla artarak, metafizik düşünce karşısında giderek

güçleneceği ve 20. Yüzyılda zirve noktaya ulaşacağı öngörülmektedir (Köse, 2001). Öte yandan bu öngörüyü savunanlar haklı mıydı? Bir yandan modernleşen insan, bilimsel rasyonalite kazanımlarını içselleştirirken diğer taraftan da irrasyonel ve sihirsel, metafizik davranış ve kabullerini günlük hayatından tamamıyla çıkartıp atmalı mıydı? (Muscovici, 2000; Paker, 1999).

Geldiğimiz nokta itibariyle yakın dönemde metafizik ve irrasyonel ögeler içeren Yüzüklerin Efendisi filminin milyonlarca kişi tarafından izlenmesi, Herry Potter kitaplarının milyonlarca kişi tarafından alınıp okunması bize şunu göstermiştir. Rasyonel düşüncenin gelişmesiyle irrasyonel düşüncenin ve metafizik dini ritüellerin insan hayatında ki varlık ve etkinliğinin azalarak yok olacağını öngörenler yanılmışlarıdır. Aslına bakılırsa irrasyonel düşüncenin, rasyonel düşüncenin oluşmasında tetikleyici bir çeşit varlık nedeni olarak da görülebilmektedir (Paker, 1999).

Nitekim son tahlilde her toplum kendine özgü bir rasyonellik üretirken mutlak surette bu rasyonelliğin içinde yine kendine özgü irrasyonel kabullerinden izler taşır. Modern hayatın sağladığı imkânlar insan hayatının kalite ve standartlarını yükseltmiş ve ulaştığı maddiyatın sağladığı tatminle beraber birçok haz duygusunu yaşayabilen insan, buna rağmen manevi boşluk hissini izale edememiştir. Bilakis insanın içindeki manevi boşluk hissi, varoluşsal açıdan düşünmeye, inanmaya, bağlanmaya, güvenmeye olan ihtiyacı insanı bir anlam arayışına sevk etmiştir. Bu bağlamda türbe ziyaretleri ve kutsal mekân ziyaretlerini, insan içindeki manevi boşluk hissini gidermenin bir yolu olarak görmüştür (Atay, 2004).

Aynı zamanda türbeler insanların manevi anlam arayışı sürecinde ziyaret ettikleri mekânlar olarak rağbet görmektedir.

Bilim ve teknolojik gelişmeler çok büyük imkanlar yaratmış, ekonomik ve iktisadi ilerlemeler insan hayatını kolaylaştırmış ve bu imkanların doğurduğu modern yaşam tarzı da insanların giderek rasyonelleşmelerine

zemin hazırlamıştır. Ancak insan hayatında her şey bu minvalde gelişmemektedir. Modern hayatın tüm kazanımlarına rağmen insanların hayatlarında acı, hüzün, keder, hastalıklar, sakatlıklar, deprem, sel, yangın, kıtlık, salgın hastalıklar, yalnızlık korkusu, ruhsal bunalımlar, sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlar insan hayatını derinden etkilemeye devam etmektedir. Modern hayatın tüm imkan ve olanakları çok büyük olsa da insanların bu türden sıkıntılarına çözüm bulmada yetersiz kalmaktadır.

Bu sıkıntılarına, modern yaşamın imkanlarından yeterince bir çare bulamayan insan, bu sıkıntıların çözümüne dair bir çıkış kapısı olarak gördüğü türbe ziyaretleriyle dertlerine çareler aramaktadır. Örneğin tıbbın çaresiz kaldığı hastalıklardan şifa bulmak, iş bulmak, okul ve meslek hayatında başarıya ulaşmak, ailevi sorunlarını gidermek, hayırlı bir kısmet bulmak, çocuk sahibi olmak yahut kendine has bir sıkıntıdan kurtulmak, gelecek hayallerine dair dua edip dillek dilemek, ruhsal boşluk hissini doldurmak gibi etmenlerle insanlar türbelere ziyarette bulunurlar. Bu durun insan hayatında rasyonele karşı irrasyonel davranışların var olmaya devam ettiğinin bir göstergesidir.

Türbeler etrafında uygulana gelen bir takım ritüeller hayal ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Hatta bazı türbelerin hakkında yazılı veya sözlü bilgi bulunmaması, kim oldukları ve ne zaman yaşadıklarının bilinmemesi sebebiyle hayali veliler olarak da nitelendirilmelerine neden olmaktadır.

Bu tür türbelerin isimlerine bakıldığında özel bir şahıs ismi değil de daha çok bulundukları bölgenin, beldenin ismiyle bilinmektedir. Falan dağ, falan tepe, falan ağaç türbesi veya baba, dede gibi sıfatlar eklenmiş olarak anılmaları dikkat çekmektedir (Köse & Ayten , 2018).

Ziyaretçiler açısından bu tür türbede yatan kişi hakkında net bir bilginin olmaması, hatta orada bir zatın yatıp yatmadığının dahi belirsiz olması, ziyaretçilerin o mekana dair atfedilen kutsallıklar etrafında gelişen inanış ve uygulamalarını yapmaktan alıkoymamaktadır. İnsanlar bu türbelere atfedilen

kutsallık ve inanışlar ekseninde türbe ziyaretlerini yapmaktadırlar. Örneğin Hacıhasan köyünde ki bartlı türbesi hakkında sağlam bir veri olmamasına rağmen insanlar bir takım inanış ve kabulleri doğrultusunda şifa bulacağına inananlar burayı ziyaret etmektedirler. Bir diğer örnek ise Kavaklı köyünde bulunan yağlı dede türbesidir. Türbede ki zat kimdir, var, mıdır yok mudur sağlam bir bilgi bulunmamasına rağmen özellikle bu mekan yağmur dualarının yapılıp orada bulunan bir taşa kızgın yağ dökülerek yağmurun yağacağına inanılarak ziyaret edilen bir yerdir.

Hayali velilerin olduğu türbeler etrafında uygulanan ritüeller ile gerçek kimlikleri ve tarihi bilgileri net olarak bilinen zatların bulunduğu türbeler etrafında uygulanan ritüeller bazı açılardan farklılık arz etmektedir. Şöyle ki hayali velilerin bulunduğu türbeler etrafında ki uygulama ve ritüeller de hurafe olarak nitelendirilebilecek uygulamalara daha çok rastlanmaktadır. Buna karşın net olarak ismi bilinen hayatı hakkında sağlam bilgiler bulunan yahut bir tarikata muhtesip olan velilerin bulunduğu türbeler etrafında hurafe olarak nitelenebilecek uygulama ve ritüellere daha az rastlanmaktadır. Bunun iki sebebi olduğu düşünülmektedir, birincisi; haklarında net ve sağlam bilgi bulunan kim oldukları bilinen türbeler hakkında bilgi kirliliğinin az olması haklarında hurafeler oluşmasına mani olmaktadır. İkinci olarak ise bu türbelerin bir kısmının cami avlularında bulunması buralar etrafında oluşabilecek hurafe tarzı uygulamaların yaygınlaşmasına karşı camii görevlilerinin müdahale etmeleri sebebiyle bu tarz türbeler etrafında hurafe tarzı uygulamalara çok daha az rastlanmaktadır. Ayrıca bu tarz türbelerin yerleşkelerinin bir kısmı kültür değerleri olarak Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı külliyelerin içinde bulunmaları sebebiyle bakanlığa bağlı görevlilerin gözetim ve kontrolleri altında yetkililerin olası hurafe tarzı uygulamalara yaptığı müdahalelerden kaynaklanmaktadır (Köse & Ayten , 2018).

Örneğin kavaklı köyündeki yağlı dede türbesinde bulunan taşın üstüne yağmur duaları yapıldığı zamanlarda kızgın yağ dökülmesi gibi uygulamalar hurafe niteliği taşırken, Vakıflar Genel Müdürlüğü gözetiminde ve kayı

köyü camisinde bulunan şeyh muharrem türbesinde hurafe sayılabilecek bir uygulamaya rastlanmamıştır.

Bir başka bakış açısıyla türbeleri hurafeli veya hurafesiz türbeler olarak gruplandırabiliriz. Kimlikleri hakkında daha sağlam bilgiler olan türbelerde ziyaretçiler daha çok dua ettiği Kur'an okudukları, varsa şifalı sudan içip şifa umduğu, şeker, lokum dağıttığı, türbe etrafında dönerek dualar ettiği görülmektedir. Kimliği tam olarak bilinmeyen hayali velilerin olduğu türbeler de mum yakma, çul çaput bağlama, elbise bırakma, beşik bırakma, oyuncak bebek bırakma, anahtarla kilit açma gibi ritüellere daha çok rastlanmaktadır (Köse & Ayten , 2018)

Brereton'a göre ziyaretler açısından kutsal mekanlar üç farklı özellik ihtiva etmektedir (Brereton, 2005). İlk olarak bu mekanlar ziyaretçilerin kutsalla bir tür ilişki, bir tür iletişim ve bir tür diyalog kurmasını sağlar. İnsani olan ile aşkın olan arasında söz konusu ilişki köprü niteliği taşıyan semboller aracılığıyla gelişir. İnsanlar buralara simgesel olarak temiz bir şekilde gelmeye çalışır. Abdest alır, temiz kıyafetler giyer, güzel kokular sürerek, gülsuyu dökerek, tütsüler yakarak, saflık ve temizliği niteleyen ritüeller ile sayesinde kutsalla daha iyi iletişim kuracağına inanırlar.

Bu bağlamda türbeler mevcut hayatın keşmekeşliğinde kargaşa ve çalkantılarından sıyrılıp manevi atmosferiyle sağladığı dinginlik saflık ve temizliğin simgesi olarak görülmüştür.

İkinci olarak bu mekânlar bir takım ritüeller ve semboller vasıtası ile kutsal gücün insan bedenine geçtiğine inanılan ve böylece ruhsal bir rahatlama ile insanların şifa bulduğuna inanılmaktadır.

Üçüncü olarak ise olağan ve vasat yaşam tarzına, olağan insan hayatının sıradanlığına ilaveten dini bir anlam nitelik katmasını sağlayan mekânlardır. İnsanların dine dair algıları bu mekanlar etrafında somutlaşarak hayata dair bir anlam ve amaç oluşturmalarına katkı sağlamaktır. Hayata dair

benimsenen bu anlam ve amaç insanın hayata yeni umut ve beklentilere tutunmasına katkı sağlamaktır.

Bu mekanların oluşturduğu manevi atmosfer insanın dindarlık duygularını kuvvetlendirip iyi bir insan iyi bir mü'min olma yolunda ki duygularını motive etmektir. Bu amaca yönelik dua etmek, söz vermek, tövbe etmek, adak kurbanları kesmek, gibi bir takım ritüelleri icra etmektir.

Hasılı bu üç özellik bir çok metafizik kavrama yönelik insanın somutlaştırarak anlama arzusunun bir başka yansıması olarak, kutsal kavramının, kutsal bir mekanda hissedilip yaşayabileceğini tecrübe etmesidir.

Kadınların erkeklere nispetle daha çok türbeleri ziyaret ettiği bilinen bir gerçekliktir (Köse & Ayten , 2018). Bunun iki ana nedeni olduğu kanaatindeyiz; birincisi kadınların daha duygusal olmaları sebebiyle kutsala dair hissettikleri duygularını bu ziyaret yerlerinde daha yoğun yaşayabilme istek ve tercihleri olabilir. İkinci olarak kadınların fazla duygusallıkları sebebiyle, erkeklere nazaran dünyevi sorunlar karşısında mücadele edebilme kabiliyetlerinin daha zayıf kalması sebebiyle kutsal ve aşkın olandan yardım isteme gereksinimi olabilir. Diğer bir sebep ise kadınların mistik ve manevi duygulara ve hislere daha çok önem vermeleri olarak görülebilir. Bir başka ifadeyle türbe kadınların dindarlığını rahatça somutlaştırdıkları mekânlardır. İlaveten kadınlar erkeklere nispetle Kur'an okumayı, mevlit dinlemeyi, dua etmeyi, dilekte bulunmayı, sihirsel ve büyüsel ritüellere çok fazla ilgi ve alaka duymaları, içinde yaşadıkları duygusal hissiyatları hemen yaşayabilme gereksinimi duymaları sebebiyle türbeleri ziyaret etmeye daha çok istekli oldukları görülmektedir.

3.I.3 Türbe Mekânları

İnsanlar dini bakımdan mekânsal bir kısıtlama olmaksızın, dine ait bir çok vecibeyi bireysel olarak bir çok mekânda ifa edebilmektedir. Din mekânsal bir kısıtlama getirmemiştir. Fakat bu durum tek başına insanın dini duyguları

tam bir hissiyatla yaşamasına yetmemektedir. Buna karşın insan bazı dini tecrübeleri kutsal bir mekanda tecrübe etmek ister. Bu bağlamda en ulaşılabilir mekânlar olan camilerdir. Ülkemizde erkekler rahatça beş vakit namazlarını camilerde kılabilmesinin yanı sıra, Cuma namazı, bayram namazı, teravih namazı, cenaze namazı ve kandil gecelerinde camileri çok rahat bir şekilde kullanabilmektedirler. Böylelikle erkekler kutsal mekanda bulunma hissini rahatça yaşayabilmektedirler. Bu bakımdan ülkemizde erkekler, kadınlara nispetle daha şanslı, kadınlar ise camilerden kısıtlı vakit ve günlerde yararlanabilmektedirler. Örneğin her camide kadınlar Cuma ve bayram namazı kılacak yer bulamazlar, cenaze namazlarına çoğu yerde katılamazlar vb. çoğu zaman bu mekânların manevi ikliminden mahrum kalmaktadırlar. Dolayısıyla kutsal mekânda bulunma hissini camilerde yeterince yaşayabilme imkânı bulamayan kadınlar bu ihtiyacı başka mekânlarda giderme arayışı içinde en yakın ve ulaşılabilir olan mekânlar olarak türbe ziyaretlerine rağbet etmişlerdir. Bu bakımdan türbe ziyaretlerini yapanlar olarak kadınların sayısı erkeklere oranla daha çok olduğu gözle görülür bir gerçekliktir.

Kutsalın hissedilmesi, kutsalın tecrübe edilmesi arzusu insanları kutsal mekan arayışına yöneltmiştir (Köse & Ayten , 2018). Bu bağlamda en erişilebilir kutsal mekânlar olarak camiler ve türbeler görülmektedir. Erkeklerin camileri rahatça kullanabilmesi onların kutsalı hissetme duygusunu yaşayabilmesine olan ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşıladığını söyleyebiliriz. Camilerin bu imkanlarından kısıtlı oranda yararlanan kadınlar ise kutsalı hissetme hazzını yaşayabilmek için türbeleri ziyarete yönelmişlerdir. Bu bakımdan türbeleri ziyaret edenlerin çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların türbelere olan bu yoğun ziyaretleri sebebiyle, türbeler kadınların camisidir. Benzetmesinin yapılmasına sebep olmuştur.

İnsan kaygı, korku, karamsarlık, sevinç, üzüntü, keder, elem, çaresizlik, umut, heyecan, bekleyiş gibi bir çok duyguyu karmaşık bir biçimde yaşamaktadır. Her ne kadar bu keşmekeş duygular tarafından kuşatılmış olsa

da insan bir fırsatını buldun mu toprağa atılmış bir tohum gibi yeşerip filizlerini güneşe doğru uzatmaya çalışır. İnsan her ne ahvalde olursa olsun, zorluk ve sıkıntıdan kurtulma refleksiyle her zaman hayata tutunma çabasını ve iradesini göstermiştir. Öte yandan bazen de insan bir çok sıkıntı ve kederden uzak, bir çok yönden makul imkan ve olanaklara sahip olduğu dönemlerde bile zaman zaman belli belirsiz kendine göre bir takım gerekçeler de bularak ruhsal bunalım içine girebilmektedir. Bazen kendi hataları sebebiyle insan sıkıntılı süreçler yaşar. Bazen de kendi iradesi dışında gelişen olaylardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmesi sebebiyle ruhsal ve psikolojik olarak etkilenerek bunalıma girebilmektedir. Bazen bir hastalık bazen bir yakının ölümü, bazen bir kaza sonrası yaşamış olduğu travma, bazen bir tür gelecek kaygısı, bazen yaşanmışlıklara karşı duyulan pişmanlık, bazen korku ve kaygıları karşısında güçsüz olduğu hissiyatı, bazen hayallerine ulaşamaması gibi nedenler insanı etkiler. Bazen de insanlar çok da kayda değer bir sebep olmadan da kişisel kurguları sebebiyle bunalıma girebilmektedir.

Her ne sebeple olursa olsun insan doğuştan gelen iç güdüleri onu tüm bu durumlar karşısında bir reflex olarak bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde savunmaya geçmeye çözümler üretmeye, bir şeyler yapmaya güdüleyerek harekete geçirir. Belki de bu duyguların motive ettiği gayret ve çaba insanı hayata bağlayan en güçlü ruhsal bir bağdır. Hasılı her çeşit durum karşısında yeni reflex modelleri üreten insan bir çok sorunun çözümü için maddi çözümler aradığı gibi manevi çözüm yollarına da müracat eder. Bu çabaları sonucunda insan en kötü ihtimalle bir şeyler yapmış olmanın verdiği huzurla ruhsal bir rahatlama hissi yaşar.

Bu bakımdan manevi bir çaba olarak türbe ziyaretlerinde bulunmak, ziyaretçiler için ruhsal bir rahatlama sağlamaktadır (Köse & Ayten , 2018). Sorunlar karşısında insan hiçbir şey yapmadan çaresizce durmayı kabullenebilen bir varlık değildir. En küçük bir çare arayışı bile tek başına insan için ruhsal bir rahatlama sağlamaktadır. Bir örmek olarak kendi yaşadığım bir tecrübeyi bura da paylaşmak istiyorum. 2011 yılında anemin

4. Evre kanser hastası olduğunu öğrenmiş ve çok üzgün bir ruh haliyle annemi Okmeydanı eğitim ve araştırma hastanesine tedavi için yatırmıştık. Tedavi süreci olumu bir şekilde ilerlemiyordu. Bu durum karşısında çaresizce bekleyemezdim bir şeyler yapmalıydım, bir şeyler olmalıydı, bir şeyler yapılmalıydı, ama ne yapılabilirdi ne yapmalıydım? Başka hastaneleri araştırıyor, başka hastanelere gidiyor oralardaki fiziki imkanları araştırıyor, tanıdık eş dostla meseleyi paylaşıyor ne yapabilirim tarzında yol göstermelerini bekliyor, kendimce çareler arıyor. Daha iyi bir hastane var mıdır? Daha iyi bir doktor bulunur mu? Alternatif tıbbın imkânları ile neler yapılabilir? Adeta her aklıma gelen ihtimalin peşine düşüyor, sağa sola koşuyor çareler arıyordum ama bir arpa boyu mesafe alamamıştım. Tüm bu çaresizlik yorgunluk ve bitkin bir şekil de ayaklarım beni Eyüp Sultan türbesine götürmüş orada Yasin okuyup annemin iyileşmesi için dualar etmiş, türbe içinde bir süre oturup uzun uzun düşüncelere dalmış kendi içimde nice fırtınalı duygularla cebelleşerek türbe etrafında dolaştım. Etrafımda ki türbeyi ziyaret gelen insanlara baktım, genç, yaşlı, çocuk, engelli nice insanlar kimin ne derdi vardı kim bilir? Kim niçin gelmişti? Ben niçin gelmiştim? Gücüm neydi? Bu hastalık karşısında ne yapabilirdim? Onlarca soru aklımdan geçiyor. Bu duygularla türbenin bahçesinde caminin meydanında bilinçsizce dolaşıyor, bir yandan cami meydanında yem yiyen güvercinlere bakıyor, gözlerim kimi zaman heybetli çınar ağacına takılıyor, yerden bir şelale gibi fışkıran suyun etrafında hatıra resmi çekilen insanlar. Nice bilinmez hayat hikayeleri gözümde canlanıyor, nice uzak hayal alemlerine dalıyorum. Bir süre uzaklaşmış olduğum kendi dünyama yeniden dönüyorum. Farkında olmadan içimde bir huzur ve ruhsal bir rahatlamanın belirdiğini hissediyorum. Sadece kendimde değil bu rahatlamayı diğer insanlarda da görüyorum.

Türbeye gelene kadar sıkıntılardan kurtulmak için belki onlarca şeyler yapılmış, maddi çareler aranmış. Şimdi ise manevi çare aramanın en güçlü durağı olan türbeye gelmiş insanlar. Türbe de yatan zatın makamında onun hatırına, onun vesilesiyle halini Allah'a arz ediyor, içinde bulunduğu durumdan bir çıkış yolu arıyor. Ziyaretçiler türbede yapmış oldukları

ritüeller ve dualar sonrası garip bir duygu haliyle ruhsal bir rahatlamayı hissediyor. Oradan ayrılırken yüzlerinde bir tür rahatlama hali beliriyor. Aynı duyguları bende hissederek yapmam gereken ya da yapabileceğim bir çok şeyi yapmış maddi ve manevi çare yollarına baş vurmuş olarak ruhsal bir rahatlama yaşamıştım. Türbede dua eden ve dilekte bulunan kişi ruhsal ve psikolojik acıdan bir takım olumlu duygular yaşar. Bu duyguları şu şekilde tasnif edebiliriz.

a- İstediği şeyin olmaması insanı ruhsal ve psikolojik olarak strese sokarken, türbede dua eden kişi bir nefes alırcasına bu hissiyatı öteler. Beklediği şeyin gerçekleşeceğine dair bir beklenti ve zaman yaratır, belki beklentisinin hiç olmayacağını bilse de o duygunun etkisinden uzaklaşır. Bir umut, bir bekleyiş içine girer belki de bir tür kendini oyalamış, acılarını unutmuş, perdelemiş olur.

b- Belki de uzak ve zayıf ihtimalli olan beklentilerini beslemeye ve canlı tutmaya yaşatmaya çalışır. Bu yolda kendini de motive etmiş olur.

c- insanın ruh aleminde iki duygu hep mücadele halindedir. Umut yada karamsarlık bu iki duygudan hangisini beslerseniz o duygu insanın ruh dünyasına hakim olur. Hareketlerine yön verir. Türbe ziyaretleri kişinin ümitsizlik, karamsarlık duygusundan kurtularak, geleceğe dair umutla bakmasına iyi şeylerin gerçekleşeceğine inanmasını sağlar. Kişi hayata dair iyi şeylerin olacağı beklentisi içine girer, kendini boğan karamsar duygulardan kurtulur.

d- Dilek ve beklentisinin gerçekleşmesi için maddi manevi elinden gelen her şeyi yapmış, türbeye bile gittim, ne duyduysam yaptım hissiyatıyla, bu uğurda her türlü çabayı gösterdiğine kalben inanarak tatmin olmasını huzur bulmasını sağlar,

e- Her insan her duygusunu herkesle paylaşamaz, belki paylaşsa da, herkes seni anlayamaz yada her şey anlatılamaz. Tam da bu noktada türbeye giden kişi sessizce derdini anlatmış, sanki türbede ki zatla konuşmuş, bir tür

iletişim kurmuş, derdini en iyi o anlamış hissiyatıyla sanki bir dert ortağı olmuş hissiyatı yaşar. İçini kemiren duyguları güvenilir ve onu anlayan ona yardım edeceğini umduğu birisiyle konuştuğunu düşünerek, içindeki o yüklerden kurtularak rahatlar. Birilerine derdini anlatmış olmanın huzuruyla gittiği türbe sanki bir çeşit psikolog işlevi görmüş olur.

f- İçinde bulunduğu hal ve başına gelenler ve yaşadığı mahrumiyetler sebebiyle kötü bir kaderinin olduğuna düşünse bile insan türbe ziyaretiyle bu kötü kaderinin kutsallaştırmış olur. Bunun bir tür imtihan olduğunu ve bu sebeple sabretmesi yada mücadele etmesi gerektiğini düşünür. Bu mücadeleye de kutsiyet atfeder.

g- Proplem ve sıkıntısını kulluğun acziyet alanından çıkarıp, aşkın varlığın alanına kutsal alana taşıdığını ve yeni bir boyut kazandırdığı hissiyatıyla rahatlar.

h- Dert ve sıkıntıları altında boğulan ve yalnızlık hissi yaşayan insan türbe ziyaretleri esnasında kendi gibi sıkıntıları olan insanları görünce yalnız olmadığı sıkıntı ve sorun yaşayan tek kişinin sadece kendisi olmadığını fark eder. onlara bakarak veya onlarla konuşarak türbeler bir bakıma insanlar için problem paylaşım imkanı oluşturan sosyalleşme platformu işlevi görmektedir.

i- Kutsal bir mekanda manevi bir atmosferde bulunma hissiyatıyla gönlünün huzur bulduğunu, günahlarının hafiflediğini düşünerek manen yüceldiğini düşünür.

j- İnandığı dinin katı kuralcı kalıplarının ağırlığının hissedilmediği, daha çok duygusal ve bireysel tecrübelerin yoğun olarak yaşanıp hissedildiği, daha özgür bir hissiyat içinde biraz da mistik bir alanda bulunduğu hissiyatıyla bir tür ibadet ettiğini düşünür.

Türbeye gelenler manevi bir ortamda bulunma hissiyle ruhsal bir rahatlama yaşarlar. Bu tür yerler de insanlar günahkârlık duygularından sıyrılarak bir tür sıkıntı ve kaygılarına karşı kendilerini daha güçlü hissederler. Sorunlarına karşı yalnız olmadığını manevi bir gücün kendisiyle beraber olduğunu hissiyatını yaşar. Ziyaretçiler bu tür yerler de bulunmanın kendilerini manen yücelttiğine inanırlar (Köse & Ayten , 2018).

Türbelere gelen insanlar bir tür hasta konumundadır, bazı türbeler etrafın da bulunan türbedar ve şifacılarla ziyaretçiler arasında çeşitli diyaloglar geçmektedir. Ziyaretçiler türbedarlara sıkıntılarını anlatır sanki bir doktor-hasta metaforuna benzer bir şekilde ziyaretçiler türbedar ve şifacıların tavsiye ve telkinlerine harfiyen uymaya riayet ederler. Türbe ziyaretçilerinin bir kısmı bir tür hasta gibidir, türbedarların söyledikleri, şifacıların söyledikleri onlar için bir doktor reçetesi gibidir. Türbedarlar, şifacılar ve oraya gelmiş diğer ziyaretçilerin tecrübelerini dinlemek, konuşmak dertleşmek ziyaretçiler için ruhsal bir rahatlama sağlamaktadır.

Türbelere insanlar çoğunlukla dua yapmak, dilek ve istekte bulunmak, bazı hastalıklardan şifa bulmak, kendine özgü adakta bulunmak bir çeşit kutsalla iletişime geçmek gibi sebeplerle senenin 365 günü türbeler ziyaret edilmektedir. Ancak bazı zaman dilimlerinde türbeler daha yoğun ziyaret edilmektedir. Özellikle Cuma günleri, arefe ve bayram günleri, kandil geceleri, üç aylar diye bilinen Recep, Şaban ve Ramazan ayında türbeler diğer zamanlardan daha fazla ziyaret edilmektedirler. Bir vakit sonra buraya gelen insanlar, birkaç kez rastlaşınca aralarında bir tanışma ve kaynaşma meydana geliyor. Böylece türbe ziyaretleri insanlar için dini tatminlerin de ötesinde ziyarete gelen insanlar arasında sosyal ilişkilerin oluşmasına da katkı sağlıyor. Ziyaretçiler arasında tanışma, kaynaşma, tecrübe paylaşımı, dertleşme gibi sosyolojik eylemlerde ortaya çıkıyor. Bu durum beraberinde bilinen türbe ziyaretlerinin de ötesinde özellikle yaşlı kadınların yaşıtlarıyla tanışma, buluşma, onlarla vakit geçirme, imkânı buldukları, bilhassa yaşlılıkla ve yalnızlıkla başa çıkma konusunda akranlarıyla sosyalleşme ve problem çözme alanına dönüşüyor. Böylece türbeler bir çeşit yaşlı insanlar

için “sosyalleşme platformu” işlevi görüyor. İlaveten dertli sıkıntılı insanlar, kendileri gibi aynı ya da benzer sıkıntılar yaşayan insanlarla karşılaşması, onlarla dertleşmesi ve tecrübe paylaşımlarında bulunarak, sıkıntılarını hafifletiyor (Köse & Ayten , 2018). Kendini yalnız ve çaresiz hissetme gibi ruhsal açıdan kendini boğan ve çaresiz bırakan düşüncelerden kurtulmasına katkı sağlıyor. Bir çeşit dertleşme problem paylaşımı ve çözümler arama alanı haline dönüşüyor. Ataerkil bir toplumsal bir yaşantısı olan ülkemizde erkekler bir çok alanda daha geniş sosyal imkânlardan yararlanabilmekteler. Erkekler rahatça kahvehanelerde buluşabilmekte, maç izlemeye gitmekte, camilere gitmekte, çeşitli tarikat sohbetlerine katılmakta, bakımdan erkekler kadınlara nispetle daha geniş imkânlara sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlar ise bu alanlardan ya hiç ya da sınırlı olarak yararlanabilmektedir. Bu bakımdan klasik anlamda türbe ziyaretlerinin dışında özellikle yaşlı kadınlar için yaşıtlarıyla buluşma ve sosyalleşme imkânı buldukları türbeler ve türbe ziyaretleri farklı bir işlev görmektedir.

Önceki nesillerin tecrübe ve birikimleri kültürel kazanımları nesilden nesile intikal ederek güncel bilgiler arasında sosyal gerçeklik olarak yerini almaktadır. Bu bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığı pekte tartışmaya gerek görülmeden sorgusuz bir kabulle karşılanır. Daha çok insanlar bu bilgilerin gerçekliğine veya sağlam olup olmadığına değil rivayet edenlerin sayısının çokluğuna odaklanır. Bir olay veya bir bilgi ne kadar çok kişi tarafından dillendirilirse o nispetle doğru veya gerçek olarak kabul edilir ve toplumda değer görür.

Her toplumun kendine özgü inanış ve kabulleri bir zincirin halkaları gibi nesilden nesile ulaşır. Her hangi bir inanış, gelenek, görenek, adetler, kültürel motifler toplum tarafından bir kere benimsenip kabul gördün mü? Artık sosyal hayatın içinde yerini almış sürekli tekrarlayan döngüsel bir gerçeklik olarak varlığını sağlamlaştırmış olur. Bu durum “aşağı mahallede söylediğine yukarı mahallede kendi inanmak” tabirinde ki gibi bir durumdur (Köse & Ayten , 2018). Her kes söylem ve eylemleriyle bir birini etkiler söylenen ve yaşananlar anonim bir nitelik kazanır.

Toplum benimseyip yaşattığı değerler ve kabuller bakımından, enerjisini ve hareketini kendi üreten teknolojik bir alet gibi işleyen bir mekanizmayı andırır. Hayata dair inanışlarını sosyolojik kabul ve retlerini kendi üretir. Fayda gördüğü bir olguyu kabullenip korur ve besleyerek yeni nesillere aktarır ve yaşatır. Daha somut anlamda bir doktora giden kişi, ilgi, alaka ve tedaviden memnun kalmışsa çevresinde ki insanlara tavsiye ederek bir çeşit reklam yapmış olur. Bu durum bir süre sonra fayda ve memnuniyet, tavsiye, reklam, rağbet, tekrardan fayda ve memnuniyet, tavsiye, reklam, rağbet olarak döngüsel bir nitelik kazanır. Türbe ziyaretlerinde de bunu benzer bir durum sözkonusudur.

İnsanların bir çoğu türbeler hakkında duydukları menkıbe ve kerametlerden etkilenmektedirler. Oraları ziyaret fenomeni bağlamında ziyaret eden insanların bu ziyaretlerden birtakım faydalar görmesi üzerine, hissettikleri memnuniyeti diğer insanlara paylaşırlar. İnsanlara dua ve dilekte bulunmaları amacıyla türbeleri ziyaret etmeleri konusunda tavsiye ve telkinler de bulunurlar. Genellikle bir takım sıkıntısı, hastalığı, özel durumu ve beklentisi olan insanlar kutsallık atfettiği türbeler de, kutsalla temas kurmak, dua etmek, dilek tutmak, adak adamak ve bir takım ritüeller eşliğinde türbe ziyaretlerini yaparlar. Dilekleri kabul olan, istediği muradına eren, kişiler tekrardan dua, şükür yahut varsa adak kurbanını kesmek için tekrardan türbeleri ziyaret ederler. Bu ziyaretlerin çokluğu ve bu türbeler hakkında anlatılan rivayet ve menkıbelerin dillendirilmesi yeni ziyaretçilerin gelmesini cezbeden bir nitelik kazanır. Gelenler memnun oldukları vakit diğer insanlara da yaşadıkları tecrübeleri tavsiye etmeleri sebebiyle ziyaretçi sayısı katlanarak artmaktadır. Bu süreç döngüsel gerçeklik olarak sürekli tekrarlayarak devam etmektedir. Bir tür müşteri memnuniyetine benzer bir nitelikte memnun kalan, fayda gören, başkalarına tavsiye eder, tavsiye üzerine yeni ziyaretçiler türbeleri ziyaret eder. onlarda bir başkasına tavsiye ederek bu süreç döngüsel olarak devam eder. Bu çalışmamızın içinde yer alan, Hacı hasan köyünde bulunan bartlı türbesinin su ve çamurundan fayda gören şifa bulan insanlar, sosyal hayat içerisinde bu memnuniyeti sıkça dillendirmeleri sebebiyle bir çok şifa arayan yeni insanların türbeyi ziyaret

etmesine döngüsel olarak katkı sağlamıştır. Yine buna benzer durumlar bir çok türbelerin ziyaret edilmesine insanları motive ettiğini söyleyebilir. Örneğin Yerkuyu türbesinin ziyaretçileri de bir birini teşvik eden ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

İnsan zihni istemli veya istemsiz olarak sürekli düşünen dinamik bir yapıya sahiptir. Düşünceler bir süre sonra kurgulara dönüşür, insan kurguladığına inanır, inandığı şey onu güdüler, güdüler ise davranış olarak somutlaşan bir gerçeklik kazanır. Başlangıç itibariyle somut bir mevcudiyeti olmayan bir durumun, beklentilerin motive ettiği zihinsel düşüncelerin de etkisiyle en nihayetinde gerçekleşmesine pygmalion mitosu denilmektedir (Bilgin, Kimlik inşası, 2007). Olağan hayatın akışı içerisinde insan her hangi bir durumun olacağını düşünür, inanır yahut öngörür. Bu durumun dayatmış olduğu zihinsel meşguliyet ise insan davranışlarını etkileyerek, insan çabasını o yönde harekete geçirir ve bir zaman sonra başlangıçta ki öngörünün gerçeğe dönüştüğü görülür (Bilgin , 2003).

Antik Yunan felsefesinin bir kavramı olan, pygmalion mitosu şu şekildedir. Kıbrıslı heykeltıraş pygmalion, insanlardan uzak kalmaya özen gösteren, işini de çok severek yapan ve sevincini kederini yaptığı heykellerle konuşarak paylaşan bir kişidir. Kötü yaşanmışlıkları sebebiyle kadınlardan nefret ediyor ve evlenmeyi de düşünmemektedir. Bir gün mükemmel bir kadın heykeli yapar ve ona Galetea adını verir. Pygmalion, bir vakit sonra kusursuz güzellikteki bu heykele aşık olur, onunla konuşur, sevincini hüznünü hep onunla paylaşır ve hiçbir zaman onun yanından ayrılmak istemez. Ne var ki o cansız bir heykeldir ve Pygmalion aşkına karşılık verecek durumda da değildir. Öyle ki bu durum Pygmalion'u üzüntüsünü günden güne artırıp adeta eritip perişan etmektedir. Onun bu durumunu gören ve çok üzülen aşk ve güzellik tanrıçası Alprodite, cansız kadın heykeline can verir. böylece heykel ete kemiğe bürünüp, Pygmalion aşkına da karşılık verir bir duruma gelir. Pygmalion bu durum karşısında çok sevinir, her kesten uzak durmaya çalışan Pygmalion adeta yeniden doğmuş gibi herkesle arasını düzeltir ve ömrünün sonuna dek Galetea ile mutlu ve

mesut bir hayat yaşarlar (Can, 2011). Pygmalion, kendi elleriyle yapmış olduğu heykelin canlı olmasını öylesine inanmış ve öylesine tutkulu bir şekilde istemiştir ki bir gün bu gerçekleşmiş. Başlangıçta mevcut olmayan bir durum nihayetinde gerçeğe dönüşmüş.

Bir kişi, bir durum, bir konu, bir hayal, bir hedef hakkında, insan zihninde oluşan düşünceler zamanla bir beklentiye dönüşür. Bu beklenti farkında olarak ya da olmayarak insan davranışlarını, başlangıçta ki bu beklentinin gerçekleşmesi için yönlendirip şekillendirir. Bir zaman sonra bu beklentiler yoğun çabalar neticesinde gerçeğe dönüşürler. Türbe ziyaretleri de buna benzer bir nitelik taşımaktadır. Öncesinde insan zihninde gerçekleşmesini umduğu, kurguladığı düşünceler ve beklentiler insanı motive ederek bir takım davranışları yapmaya yöneltir. Bu ruh hali ile yapılan davranışlardan birisi de türbe ziyaretlerinde bulunmaktır. Türbe ziyaretine giden insanlar orada yapılması gereken dua ve ritülleri sorgusuz sualsiz yapar ve bu davranış kalıplarında bir mantık ve tutarlılık ta aramadan harfiyen yerine getirirler. Başlangıçta gerçekleşmesini istediği durumun en nihayetinde, geldiğimiz nokta itibariyle gerçekleşmesiyle insan ‘ kendini doğrulayan kehanet’ teorisin de olduğu gibi kendinden beklenildiği yönde bir takım davranış örüntüleri sergilemiş ve ulaşılan sonuç ise beklentiler doğrultusunda gerçekleşmiştir (Slattery, 2007).

Türbelere giden ziyaretçiler türbeler etrafında gerçekleştirdikleri ritüelleri büyük bir hassasiyetle yapmaya çalışırlar ve sonrasında başlarına gelen olumlu gelişmeleri türbeye atfetmektedirler. Aslında insan beklentisinin gerçekleşmesi için türbe ziyareti öncesinde fiilen bir çok şeyi yapmıştır. Bir yandan da çabasını kutsallaştırma gereksinimi duyarak ve hatta türbeye bile gittim diyerek, başlangıçta ki düşüncesinin gerçekleşmesi için inandığı ve bildiği her şeyi tüm benliğiyle isteyerek yapmış olur. Türbelere yapılan ziyaretler öncesin de insanlar bilinç altında bir şartlanmışlık ruh haliyle giderler. Hasta ise şifa bulacağına, istek ve muradının gerçekleşeceğine, çocuk istiyorsa bu ziyaret sebebiyle çocuğunun olacağına, kısmetinin açılmasını istiyorsa kısmetinin açılacağına dair bir inanış ve beklenti

içerisindedir. Nihayetinde türbeye giden kişi şifaya kavuştuğunda, muradına erdiğinde, çocuk sahibi olduğunda, kısmeti açıldığında ya da özel bir isteğine ulaştığında başlangıçta ki düşünce ve inancına ulaşmış olur ve ulaştığı bu olumlu gelişmenin gerçekleşme sebebini ziyaret etmiş olduğu türbeye atfeder.

4. ILGAZ İLÇE MERKEZİ VE ÇEVRESİNDEKİ DİNİ ZİYARET YERLERİ

Dini ziyaret yerleri, ziyaret fenomeni ile bir sosyal çevre içerisinde ortaya çıkar ve böylece anlam kazanmaktadır. Bu bakımdan ziyaret fenomeninin toplumsal bir gerçeklik olduğu ve toplumdan topluma farklı dönemlerde değişen sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik şartlara göre ziyaretçilerin ziyaret fenomenine yaklaşımı süre gelmektedir.

Ilgaz ve çevresindeki dini ziyaret yerleri ile ilgili yapılan çalışmamızda tespit edilen mekânlar bazı temel kıstaslar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu açıdan araştırma alanı öncelikli olarak dört deskriptif unsur etrafında ele alınmıştır. İlk olarak; dini ziyaret konumu belirlenmiş, ikinci olarak dini ziyaret yerinde medfun bulunan zatın kim olduğu, üçüncü olarak dini ziyaret yerine gelen ziyaretçilerin ziyaret amaçlarının ne olduğu, dördüncü olarak ziyaretçilerin ziyaret esnasında uyguladıkları ritüeller.

Dini ziyaret yerleri hakkında yapmış olduğumuz çalışmamızda tespit edilen bilgiler çoğunlukla sözlü kültürden elde edilen veriler ve sözlü anlatılar üzerinden varılan tespit ve değerlendirmelere dayanmaktadır. Söz konusu bu sözlü kültürün literatüre aktarılması, araştırmanın değeri açısından önem arz etmektedir.

4.I.1 Ilgaz ilçe merkezi ve çevresindeki dini ziyaret yerlerinin, ziyaret fenomeni özelliklerine ve ziyaret tipolojisine göre tasnifi

Araştırmamıza konu olan Ilgaz ilçe merkezi ve çevresinde tespit edilen 13 dini ziyaret yerleri; hem ziyaret fenomeni bağlamında insanların ziyaret etme sebepleri hem de ziyaret tipolojisi bağlamında ki özelliklerine göre altı başlık altında tasnif etmeyi uygun bulduk.1.Tasavvuf ve Tarikat menşeli olan tipler, 2. Gaza ve fetih kahramanı tarihi tipler, 3. Anonim tipler, 4, Mahalli tipler (Sazil , 2017). 5. Hastalıklara şifa amaçlı ziyaret edilen tipler (Tatlılıoğlu, Türkmenistan'da Dini ve Tarihi Ziyaret Yerleri, 2002) 6. Özel maksat ve dilek amacıyla ziyaret edilen tipler, olmak üzere çalışmamızı sınıflandırarak inceledik.

4.I.1.1 Tasavvuf ve tarikat menşeli olan tipler

Araştırma alanımızda bilgilerine ulaştığımız üç adet dini ziyaret yerinde bulunan zatların vefatından önceki hayatlarında tasavvuf ve tarikat bağlı kimseler oldukları, icazet yoluyla tarikatlara müntesip oldukları tespit edilmiştir. Araştırma alanımızda yer alan Hafız Hacı Ahmet (Hacı baba) (D.1890, V.1975) Efendi, Akcaören (Akcaviran) Şeyh Şakir Efendi (D.1856, V.1926), Mülayim köylü Hacı Ali Efendi doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat tarihinin hicri 1246 (miladi 1830) olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma alanımızda yer alan Hafız Hacı Ahmet (Hacı baba) (D.1890, V.1975) Efendi'nin hocası ve şeyhi Yapraklı'lı Hacı Mustafa Tuhti (D. 1870, V.1942) Efendidir. Onun hocası ve şeyhi ise Kastamonu ili Devrekani ilçesinde Hacı Osman camiinin yanında kabri bulunan devrin Kutbu olarak kabul edilen Şeyh Hacı Merdan Efendidir. Onun da şeyhi ve hocası Konya'nın Seydişehir ilçesinde bulunan Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi (D. 1806, V.1903) olup, Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi ise Nakşibendi tarikat silsilesinde 32. Sırada yer almaktadır (http//rahiask.com.tr). Bu bilgiler kabir taşlarında ki doğum, vefat tarihleri dikkate alınarak, kitabe, belgeler ve farklı kaynaklardan derlenerek birleştirilmiştir(KK.35). Ayrıca Hacı Hafız Ahmet Efendinin vefatından sonra halifesi Tosyalı Hacı Hafız Recep Ese (D.1934, V.2008) Efendi olmuştur. Recep Ese Efendinin vefatından sonra ise Tosyalı Hafız Ekrem Arslaner (D.1941, V. 2020) olarak bilinen, Çankırı ili Balıbağ köyü nüfusuna kayıtlı Çankırı doğumlu olup Tosya ilçesi İrfaniye camii emekli imam hatibi olarak uzun yıllar Tosya ilçesinde görev yapmış olan Hafız Ekrem Arslaner Efendi olmuştur. Hafız Ekrem Arslaner Efendi 9 Ekim 2020 tarihinde Ankara'da vefat etmiş ve 10 Ekim tarihinde Tosya Asri mezarlığına hocası ve şeyhi olan Tosyalı Hacı Hafız Recep Ese Efendinin yanına defnedilmiştir. Vefatına müteakip bir halifesinin olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir(KK,66).

Araştırma alanımızda yer alan Akcaörenli Şeyh Şakir Efendi (D.1856, V.1926) nin hocası ve şeyhi Çerkeşli Mehmet Hilmi Efendi'dir.(D.1843. V.1907). Çerkeşli Mehmet Hilmi Efendi'nin hocası ve şeyhi ise Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'dir. Böylece tarikat silsilesi itibariyle Nakşibendi tarikatına mensup olan Şeyh Şakir

Efendi'nin vefatından sonra bir halifesinin olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir((http://cansaati.org.tr, 2023) ve (KK.32).

Araştırma alanımızda yer alan Mülayimli Hacı Ali Efendi' nin mezar taşında Nakşibendi Ulemasından olduğu yazmaktadır. Bunun haricinde ne yazılı kaynaklarda ne de saha araştırmasında görüşülen kaynak kişiler tarafından, hocasının ve şeyhinin kim olduğu, yahut halifesinin kim olduğuna dair sağlam bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mülayimli Hacı Ali Efendi'nin doğum tarihi bilinmemekte olup vefat tarihi ise 1830 olarak tespit edilmiştir(KK.1).

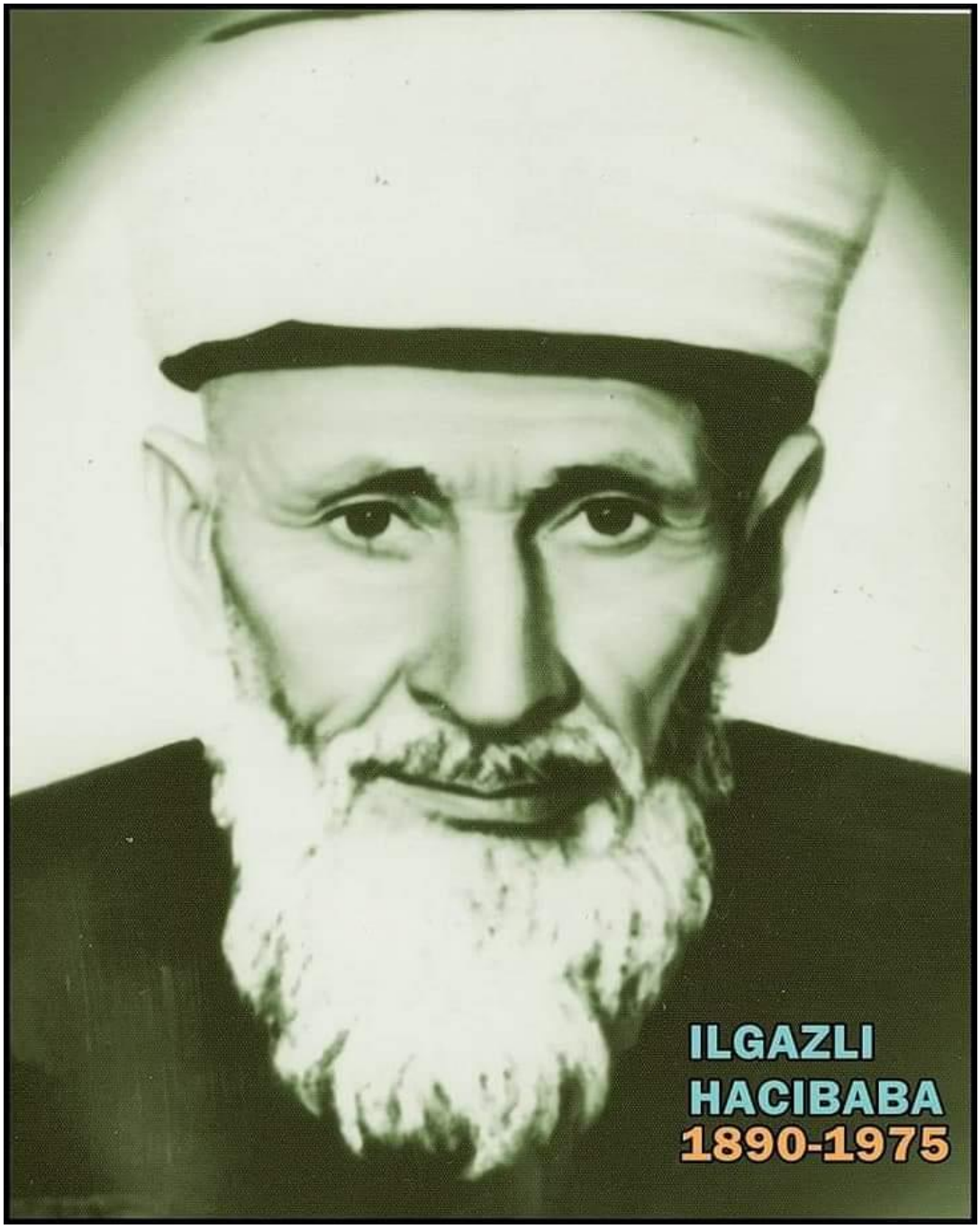
4.I.1.1.1 Hacıbaba türbesi

Ilgazlı Hacı Ahmet Abduşoğlu'nun(bkz.fotoğraf 1).türbesi Ilgaz ilçesinin doğusunda yer alan ilçe merkezine iki kilometre uzaklıkta bulunan Cendere Köyü mezarlığın içinde ayrı bir bölümde bulunmaktadır (bkz. fotoğraf 2).

Ilgazlı Hacı Ahmet Abduşoğlu , asıl adı Ahmet Abduşoğlu'dur. Babası Mahmut Efendi'nin Aşağıdere köyünde camii imamlığı yaptığı dönemde 1890 (1308) yılında dünyaya gelmiş, annesi ise Ayşe hanımdır.

Ahmet Abduşoğlu ilk Kur'an eğitimini babası Mahmut Efendiden almış ve yedi yaşında iken hafızlığını ikmal etmiştir. babasını küçük yaştı kaybettikten sonra annesi Ayşe hanım tarafından ilim tahsili için İstanbul'a Fatih medresesine gönderilmiştir, Fatih medresesinde Hadis, fıkıh, tefsir ve fenni ilimler alanında eğitimlerini tamamlayarak icazetini almıştır.

Mezuniyet sonrası memleketine hizmet için Ilgaz'a döner ve altı yıl imam-hatip olarak görev yapar ve ardından bir buçuk yıl kadarda adliyede katiplik yaptıktan sonra memuriyetten ayrılır ve daha sonra serbest arzuhalcilik yapmıştır. 1950 sonrasında öğrenci yetiştirmeye başlamış fakat eğim faaliyitini zor şartlar altında devam ettirmiştir(KK.35).

Şekil 1. Fotoğraf 1

Şekil 2. Fotoğraf 2

.

Şekil 3. Fotoğraf 3

Ilgaz'lı Hacı Ahmet Aduşoğlunun tarikat silsilesi itibariyle Çankırı ili Yapraklı ilçesinden Şeyh Mustafa Tuhti Efendinin halifesidir. Şeyh Mustafa Tuhti Efendi ise Kastamonu'nun Devrekani ilçesinde medfun bulunan, Nakşibendi Şeyhlerinden Hacı Merdan Efendinin halifesidir. Hacı Merdan Efendi de Seydişehirli Hacı Abdullah Efendinin talebesidir.(KK.35) (KK.68).Hacı Ahmet Aduşoğlu'nun

Miftahuş-şakave ve Şaşkınlar Sineması isimli bilinen iki risalesinden başka Leta'ifu Cemi'il Cesed isimli el yazması bir eserleri de bulunmaktadır.1969 seçimlerinde aday olan oğlu için kaleme aldığı "Muhterem Efendi ve Ağalar" hitabıyla kaleme aldığı yazılarının bulunmaktadır.(KK.35). (Rah-i aşk), (Abdulkadiroğlu, 2004).

Şekil 4. Fotoğraf 4

Şeyh Ilgazlı Hacı Ahmet Efendi 08 Aralık 1975 tarihinde hastalıktan vefat etmiştir. Kabri Cendere Köyünde bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 3-4) (KK.67).

Hacı baba nakşi bendi tarikatının ılgaz daki vekili olduğu için hem sağlığında hem de vefatından sonra kabrini ziyarete gelenlerin çok olduğu bilinmektedir. Silsilesi vefatından sonra halifesi Tosyalı Recep efendiye geçmiş ondanda yine Tosyalı Ekrem efendiye geçmiştir(KK.66).

4.I.1.1.2 Akcaörenli şeyh Şakir Efendi türbesi

Şekil 5. Fotoğraf 1

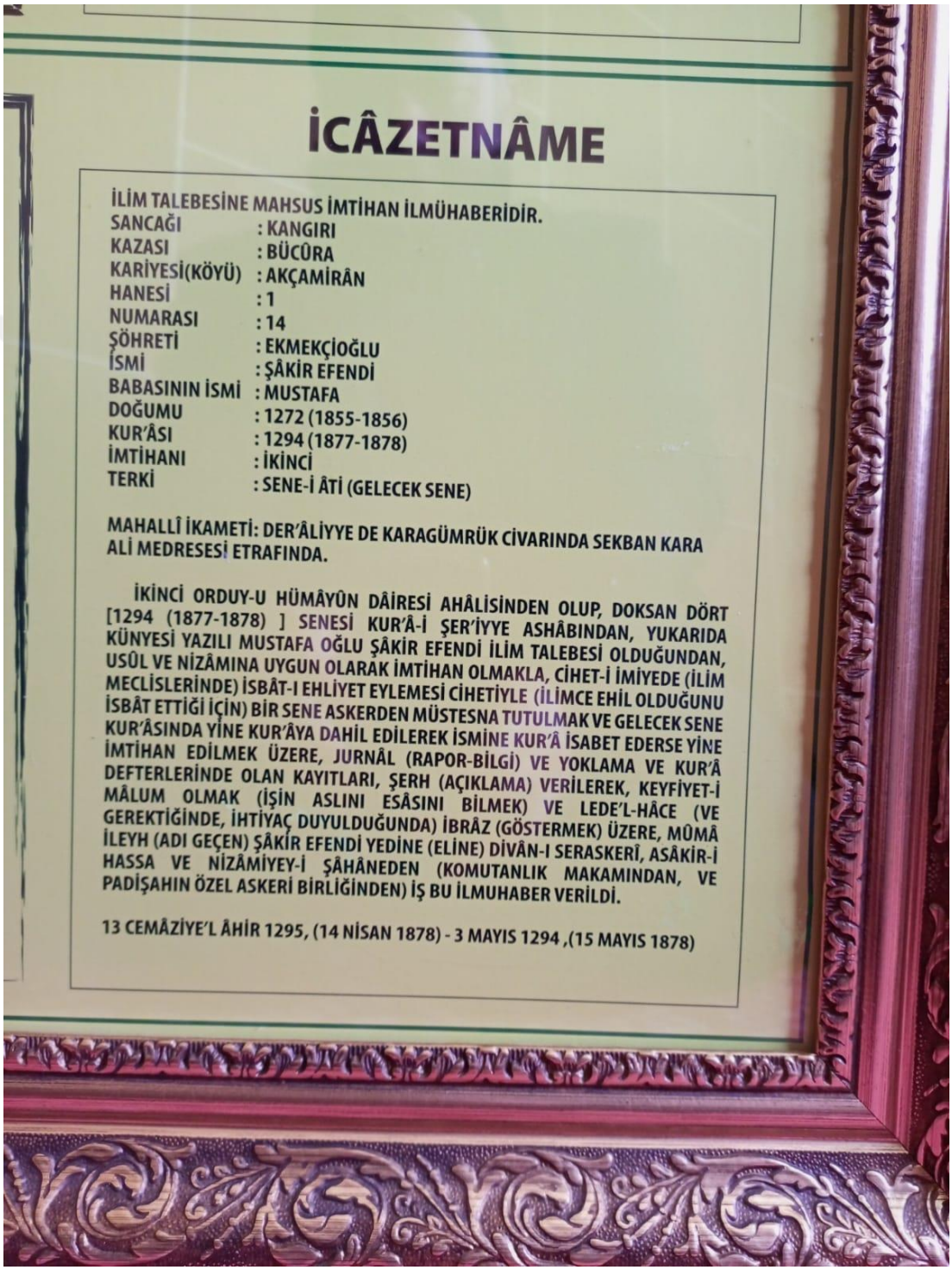
Hafız Şeyh Şakir Efendinin türbesi doğup büyüdüğü ve vefat ettiği Akcaören köyünde bulunmaktarıdır (bkz. Fotoğraf 1). Akçaören köyü Ilgaz ilçesinin kuzey batı yününde Ilgaz dağlarının etekleri diyebileceğimiz bir köydür. Ilgaz ilçesine mesafesi 14 km dir. Hafız Şeyh Şakir Efendi, Miladi 1856 (Hicri 1272) yılında O tarihlerde Çankırı ili Bucura kazasına bağlı Akcamiran (şimdiki ismi Akcaören) köyünde doğmuştur. Baba adı Mustafa efendi oğlu şeyh şakir efendiyi ilim

öğrenmesi için istanbul'a göndermiş. İstanbul Karagümrük Sekban Kara Ali medresisinde tahsilini tamamlamıştır.(bkz. fotoğraf 2). Hafız Şeyh Şakir Efendi İstanbul Karagümrük Sekban Kara Ali medresisinde ilim talebisi olduğu, yapılan imtihanla tespit edilmiş, talebe olduğu gerekçesiyle eğitim hayatına devam etmesi için askerlik görevinin ertelendiğine dair icazetname türbe duvarında asılı bulunmaktadır. (bkz.fotoğraf 3)

Şekil 6. Fotoğraf 2

Bu icazetnameye istinaden asker kaçağı olarak inzibatlar tarafından derdest edilmemesi için kendisine özel seyahat (geçiş) belgesi düzenlenmiştir(bkz. fotoğraf 4).

İCÂZETNÂME

İLİM TALEBESİNE MAHSUS İMTİHAN İLMÜHABERİDİR.

SANCAĞI	: KANGIRI
KAZASI	: BÜCÛRA
KARİYESİ(KÖYÜ)	: AKÇAMİRÂN
HANESİ	: 1
NUMARASI	: 14
ŞÖHRETİ	: EKMEKÇİOĞLU
İSMİ	: ŞÂKİR EFENDİ
BABASININ İSMİ	: MUSTAFA
DOĞUMU	: 1272 (1855-1856)
KUR'ÂSI	: 1294 (1877-1878)
İMTİHANI	: İKİNCİ
TERKİ	: SENE-İ ÂTİ (GELECEK SENE)

MAHALLÎ İKAMETİ: DER'ÂLİYYE DE KARAGÜMRÜK CİVARINDA SEKBAN KARA ALİ MEDRESESİ ETRAFINDA.

İKİNCİ ORDUY-U HÜMÂYÛN DÂİRESİ AHÂLİSİNDEN OLUP, DOKSAN DÖRT [1294 (1877-1878)] SENESİ KUR'Â-İ ŞER'İYYE ASHÂBINDAN, YUKARIDA KÜNYESİ YAZILI MUSTAFA OĞLU ŞÂKİR EFENDİ İLİM TALEBESİ OLDUĞUNDAN, USÛL VE NİZÂMINA UYGUN OLARAK İMTİHAN OLMAKLA, CİHET-İ İMİYEDE (İLİM MECLİSLERİNDE) İSBÂT-I EHLİYET EYLEMESİ CİHETİYLE (İLİMCE EHİL OLDUĞUNU İSBÂT ETTİĞİ İÇİN) BİR SENE ASKERDEN MÜSTESNA TUTULMAK VE GELECEK SENE KUR'ÂSINDA YİNE KUR'ÂYA DAHİL EDİLEREK İSMİNE KUR'Â İSABET EDERSE YİNE İMTİHAN EDİLMEK ÜZERE, JURNÂL (RAPOR-BİLGİ) VE YOKLAMA VE KUR'Â DEFTERLERİNDE OLAN KAYITLARI, ŞERH (AÇIKLAMA) VERİLEREK, KEYFİYET-İ MÂLUM OLMAK (İŞİN ASLINI ESÂSINI BİLMEK) VE LEDE'L-HÂCE (VE GEREKTİĞİNDE, İHTİYAÇ DUYULDUĞUNDA) İBRÂZ (GÖSTERMEK) ÜZERE, MÛMÂ İLEYH (ADI GEÇEN) ŞÂKİR EFENDİ YEDİNE (ELİNE) DİVÂN-I SERASKERİ, ASÂKİR-İ HASSA VE NİZÂMİYEY-İ ŞÂHÂNEDEN (KOMUTANLIK MAKAMINDAN, VE PADİŞAHIN ÖZEL ASKERİ BİRLİĞİNDEN) İŞ BU İLMUHABER VERİLDİ.

13 CEMÂZİYE'L ÂHİR 1295, (14 NİSAN 1878) - 3 MAYIS 1294 ,(15 MAYIS 1878)

Şekil 7. Fotoğraf 3

Hafız Şeyh Şakir Efendi Fatih camiide mukabele okurken dönemin padişahı sultan 2. Abdülhamit tarafından Kur'an okuyuşu beğenilmesi üzerine

SEYAHAT (GEÇİŞ) BELGESİ

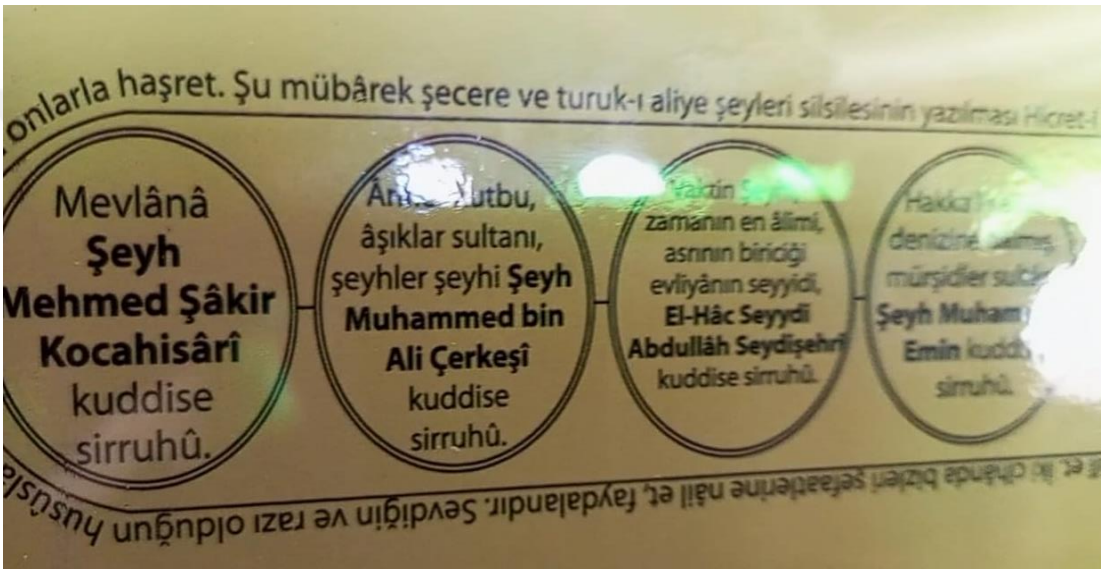
NUMARA	:71
EŞKÂL	: ŞEKLİ (DIŞ GÖRÜNÜŞ)
YAŞ	:24
BOY	:ORTA
SAKAL	:KARA
BIYIK	: .
GÖZ	:ELÂ
EŞKÂL-İ MAHSÛSA	: ÖZEL (ŞAHSİ) GÖRÜNÜŞÜ
DEFTER NUMARASI	:1

DEVLET-İ ÂLİYE (OSMANLI) TEB'ASINDAN , KOÇHİSAR KAZASININ BÜCÛRA NAHİYESİ MEKAN SAHİPLERİNDEN (SAKİNLERİNDEN) SEKBAN KARA ALİ MEDRESESİNE KAYITLI TALEBEDEN, HÂFIZ MEHMED ŞÂKİR EFENDİ (LAKABI İBN-İ MUSTAFA).

BU DEFA MEDRESE-İ MEZKÛRA (ADI GEÇEN MEDRESEYE) TAHSİL İÇİN AZİMET (YOLCULUK) EDECEĞİNDEN, YOLCULUK ESNASINDA ZABTİYE MEMURU VESÂİRE TARAFINDAN GEÇİŞİNE ENGEL OLUNMAMAK,GEREKTİĞİNDE YARDIM VE HİMÂYE EDİLMEK, BÂBINDA (KAPISINDA) BİLÂ HARC (VERGİ ÖDEMEDEN GEÇMEK İÇİN), İŞBU MÜRÛR TEZKİRESİ (GEÇİŞ BELGESİ) VERİLDİ.
16 CEMÂZİYEL EVVEL 1298, (16 NİSAN 1881) SENESİNDE.
MUÂYENE OLUNMUŞTUR.
5 NİSAN 1297, (17 NİSAN 1881)
ELİNDE BULUNAN DEĞERLİ BİR BELGEDİR. İÇİNDEKİ, MUAZZAM (YÜKSEK MAKAMDAN ÖZEL OLARAK VERİLMİŞ) RUHSATTIR.

Şekil 8. Fotoğraf 4

medrese eğitimini tamamladıktan sonra sarayda imamet görevine getirilmesini emretmiştir. Saray imameti görevini kaç yıl yaptığı net olarak bilinmeyen şakir efendi bir süre sonra görevden affını isteyerek memleketine köyüne dönmüş ve inzivaya çekilmiş. Onbeş yıl kadar köyünde riyazet, halvet, zikir ve fikir ile meşgul olmuş, sonrasında Çankırı'nın Çerkeş ilçesine giderek Çerkeşli Mehmet Hilmi Efedi'ye intisap etmiştir. Kısa zaman sonra şeyhi tarafından taliplerin terbiye ve irşadına yönelik olarak hilafet icazeti verilmiştir (KK. 32 ve cansaati.org ve www. akcaoren.net) (bkz. Fotoğraf 5).

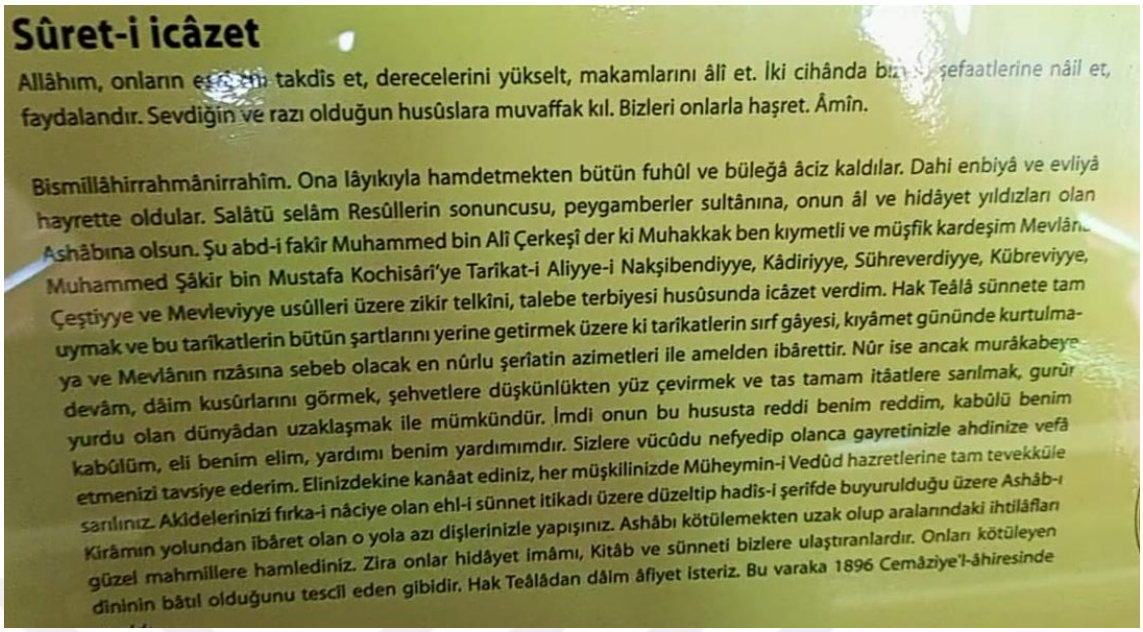

Şekil 9. Fotoğraf 5

Şekil 10. Fotoğraf 6

Türbede ki 3 metre boyunda 30 cm eninde makaralı ferman tarzında özel teneke kutusunda bulunan tarikat icazet belgesinin aslı türbeden kaybolmuş, tercümesi ise türbe duvarında asılı durmaktadır (bkz. Fotoğraf 6). Türbe duvarında asılı icazetnameye göre Çerkeşli Mehmet Hilmi Efedi, Hafız Şeyh Şakir Efendiye ; Tarikat-i Aliye Nakşibendiyye, Kadiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Mevleviyye usulleri üzere zikir telkini, talebe terbiyesi hususunda icazet verdim' yazmaktadır (bkz. Fotoğraf 7-8).

Sûret-i icâzet

Allâhım, onların e[illegible] takdîs et, derecelerini yükselt, makamlarını âlî et. İki cihânda bi[illegible] şefaatlerine nâil et, faydalandır. Sevdiğin ve razı olduğun husûslara muvaffak kıl. Bizleri onlarla haşret. Âmîn.

Bismillâhirrahmânirrahîm. Ona lâyıkıyla hamdetmekten bütün fuhûl ve büleğâ âciz kaldılar. Dahi enbiyâ ve evliyâ hayrette oldular. Salâtü selâm Resûllerin sonuncusu, peygamberler sultânına, onun âl ve hidâyet yıldızları olan Ashâbına olsun. Şu abd-i fakîr Muhammed bin Alî Çerkeşî der ki Muhakkak ben kıymetli ve müşfik kardeşim Mevlânâ Muhammed Şâkir bin Mustafa Kochisârî'ye Tarîkat-i Aliyye-i Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çeştiyye ve Mevleviyye usûlleri üzere zikir telkîni, talebe terbiyesi husûsunda icâzet verdim. Hak Teâlâ sünnete tam uymak ve bu tarîkatlerin bütün şartlarını yerine getirmek üzere ki tarîkatlerin sırf gâyesi, kıyâmet gününde kurtulmaya ve Mevlânın rızâsına sebeb olacak en nûrlu şerîatin azimetleri ile amelden ibârettir. Nûr ise ancak murâkabeye devâm, dâim kusûrlarını görmek, şehvetlere düşkünlükten yüz çevirmek ve tas tamam itâatlere sarılmak, gurûr yurdu olan dünyâdan uzaklaşmak ile mümkündür. İmdi onun bu hususta reddi benim reddim, kabûlü benim kabûlüm, eli benim elim, yardımı benim yardımımdır. Sizlere vücûdu nefyedip olanca gayretinizle ahdinize vefâ etmenizi tavsiye ederim. Elinizdekine kanâat ediniz, her müşkilinizde Müheymin-i Vedûd hazretlerine tam tevekküle sarılınız. Akîdelerinizi fırka-i nâciye olan ehl-i sünnet itikadı üzere düzeltip hadîs-i şerîfde buyurulduğu üzere Ashâb-ı Kirâmın yolundan ibâret olan o yola azı dişlerinizle yapışınız. Ashâbı kötülemekten uzak olup aralarındaki ihtilâfları güzel mahmillere hamlediniz. Zira onlar hidâyet imâmı, Kitâb ve sünneti bizlere ulaştıranlardır. Onları kötüleyen dininin bâtıl olduğunu tescîl eden gibidir. Hak Teâlâdan dâim âfiyet isteriz. Bu varaka 1896 Cemâziye'l-âhiresinde

Şekil 11. Fotoğraf 7

Hafız Şeyh Şakir Efendi'nin 4. Kuşak torunu kaynak kişimiz olan Şakir Ekmekcioğlu, babası Cevdet Efendiden işittiğine göre; Hafız Şeyh Şakir Efendi şeyhi Çerkeşli Mehmet Hilmi Efedi ile birlikte onunda şeyhi olan Konya Seydişehirli Hacı Abdullah Efendiye giderek ayrıyeten bir icazet te ondan aldığını nakletmektedir. Bu konuyla ilgili şöyle bir anekdotu babasından aktarmaktadır Şeyh Şakir Efendi Konya'nın Seydişehir kazasına gitmiş, Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'nin dergahın da ilk görüşmede kendisinden icazet alarak geri dönmüştür Bu durum dergahta ki diğer dervişler arasında şaşkınlıkla karşılanmış ve "dün geldi bu gün icazet aldı, oysa burada 3 yıl 5 yıl 7 yıl bekleyenler var" tarzında ki söylentilerli karşılaşan Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'nin şöyle bir benzetme yaparak şu misali verir." Şeyh Şakir Efendi gaz lambası misali, camı var, kendisi var, içinde gazı var, üstünde fitili var sadece yakması kalmıştı ben de yaktım, o yana yana gitsin Koçhisar kasabasına dediği. sizin ise kiminizin lambası var içinde gazı yok, kiminin içinde gazı var fitili yok, kiminin fitili var camı yok" dediği rivayet edilmektedirt(KK. 32).

Şekil 12. Fotoğraf 8

Konya Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'nin birçok halifesi vardır. Çankırı dan ise üç halifesi vardır. Bunlar biri Çankırılı Astarlızade Mehmet Hilmi Efendi. Bir diğeri Çerkeşli Mehmet Hilmi Efedi'dir, onun da ilk ve tek halifesi Şeyh Şakir Efendi'dir.

Bir diğeri Yapraklılı Hacı Mustafa Tuthi Efendi'dir. Onun da halifesi Ilgaz ilçesinde Hacı Baba diye bilinen Cendere köylü Hacı Hafız Ahmet Abduduşoğlu'dur. Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'nin bir diğer halifesi Kastamonu Devrekanili Hacı Merdan Efendi'dir(KK.35).

Kısaca Şeyh Şakir Efendi'nin nesli hakkında da bilgi verecek olursak, oğlu Ali Efendi, memlekette o dönemde yaygın olan ve halk arasında kıran diye tabir edilen bir hastalık sebebiyle otuzlu yaşlarda vefat etmiştir. Ali efendi medrese eğimi almış alim bir kişidir, onun vefatı Şeyh Şakir Efendi'yi derin bir hüzne boğmuş ve o benim yerimi alacaktı tarzında hüznünü ifade ettiği söylenir. Ayrıyeten Halit isminde bir oğlu daha olduğu onunda yirmili yaşlarda yine kıran hastalığından vefat ettiği. Birde şuan türbede yanında medfun bulunan Adeviye hanım isminde (doğum 1901, vefat 1952) tasavvuf ehli bir kızı vardır. (KK.32).

Şekil 13. Fotoğraf 9

Şekil 14 Fotoğraf 10

Şekil 15. Fotoğraf 11

Şeyh Şakir Efendi'nin türbesi Akcaören köyünde, Şeyh Şakir Efendi'nin evinin bahçesindedir. Yanında sadece tarikat ehli bir kişi olan kızı Adeviye hanımın kabri bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 9-10-11). Türbe önceden kerpiçten yapılmışken 2013

yılında yıkılıp yeniden tuğladan yapılmıştır. Şeyh Şakir Efendi'nin türbesine civar köylerden ve uzak yakın bir çok yerden, çok sayıda ziyaretçi gelmektedir.

Özellikle sara hastası olanlar, çarpılanlar, akıl sağlığı bozulanlar türbede bir süre yatırılarak şifaya kavuştukları rivayet edilmektedir. 2013 öncesi sandukanın bir kenarının açık olup oradan ziyaretçilerin elini sokarak bir miktar toprak aldığı o toprağı evine götürerek bir şişeye koyup suyunu içtiklerinde ziyaretçilerin türlü sıkıntı ve hastalıklardan şifaya kavuştuklarına inanılmaktadır. Hatta o köyden askere giden bir kişinin eşi çok hasta olan komutanına türbeden bir miktar toprak götürdüğü onunda o toprağı bir sürahi suya koyarak içtiği ve şifaya kavuştuktan sonra türbeyi hususi olarak ziyarete geldiği söylenmetedir (KK. 34). Fakat türbenin 2013 deki son yenilemesi sırasında sanduka yenilenerek kabre açılan o boşluk kapatılmış şimdilerde ise ziyaretçiler türbenin bahçesinden toprak alarak aynı maksadın hasıl olmasını beklenmektedirler. Türbede bazen adak adayıp kurban kesenlerin de olduğuna rastlanmıştır.

4.I.1.1.3 Mülayimli Ali Efendi

Mülayim köyü Ilgaz ilçesine 15 km mesafede Kastamonu- Ankara yolu üzerinde Ilgaz'dan Kastamonu yönüne giderken 14 üncü kilometreden sola dönülerek yaklaşık bir km civarı bir mesafe dik bir dağa tırmanarak ulaşılmaktadır. Mülayim köyünün orta mahallesinde köy mezarlığında türbesi bulunmaktadır. Ali efendi o köyün yerlisidir. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte kabir kitabesinde vefat tarihi Rumi 1246 olarak yazıyor olsa da tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında Osmanlı dönemi mezar taşlarında genel itibariyle hicri takvime göre yazıldığı bilinmektedir. Bu bakından kitabenin hicri 1246 olduğunu düşünürsek Miladi olarak ise 1830 tarihinin vefat tarihi olarak daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. (bkz. Fotoğraf 1). Zira kaynak kişi olarak bir çok bilgiyi edinmiş olduğumuz Orhan Arslan, Ali Efendinin 4. Kuşaktan torunu olup 1954 doğumlu olması, bu görüşümüzü destekler mahiyettedir. Ali Efendi Molla Hasan Efendinin oğludur. Kayda değer bilgilerin çoğunluğu Ali Efendinin 4. Kuşaktan torunu olan Mülayim köyü Donayşe mahallesinde ikamet eden Orhan Arslan'dan alınmıştır. Anlattığına göre Ali Efendinin oğlu İsmail Efendi, onun oğlu Sefer Efendi onun kızı Gülhanim hatun ve

onun oğlu kaynak kişimiz olan Orhan Arslan'dır. Orhan Arslan, Ali Efendi hakkında ki bir çok bilgiyi dedesi Sefer efendiden öğrenmiştir. Ayrıca Sefer Efendi Cendere köylü Hafız Ahmet Abduşoğlu (Hacı Baba) ile aynı dönemde yaşamış samimi ahbap olup ilim ehli bir zattır. Aralarında sözleşdiklerine göre ölen kişiyi, kalan kişinin yıkaması hususunda ki sözleşmelerine istinaden Sefer efendi önce vefat edince Hacı Baba tarafından Sefer efendinin cenazesi yıkanmıştır.

Anlatılanları göre Ali Efendi yedi yaşlarındayken köyün üst tarafında ki dağda bulunan o gün itibariyle türbe diye bilinen bir bölgede halk tabiriyle kırklara karışmış, kimine göre ermiş olarak kabul edilmiştir. Molla Hasan Efendi oğlu Ali Efendiyi ilim tahsili için İstanbul'a Fatih medresesine göndermiştir.(KK. 1).

Şekil 16. Fotoğraf 1

Ali Efendi memleketine döner ve anlatılana göre hocası da inşallah bir dağın başında yalnız kalasın diye sitem etmiştir. Bugün Ali Efendinin türbesi bir dağın başındadır (bkz. fotoğraf 2)(KK. 2).

Şekil 17. Fotoğraf 2

Ali efendinin türbesi oldukça sıra dışıdır, şöyle ki türbe binasının içi boş kabir ise binanın hemen önünde olup binanın saçak damlalığı kabrin üstüne akmaktadır. Anlatılana göre her türbede olduğu gibi türbe binası tam olarak kabrin üstüne yapılmıştır. Ancak bina tamamlandığında ertesi sabah türbe binası bir buçuk metre hiç bozulmadan yukarı doğru kaymış ve şimdiki yerinde görülmüş, bu durum halk arasında "Ali efendi türbeyi geri kakmış" şeklinde anlatılmaktadır(bkz. Fotoğraf 3). Türbenin yapılış tarihine şahit olan kimse olmadığında en yakın ihtimal ile türbenin yapımı 100 senenin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir, ama ahşap türbe oldukça bakımlı ve sağlam olarak yerinde durmaktadır (bkz. fotoğraf) (KK. 2)

Halk arasında ki inanışa göre türbenin en kabul gören yaygın kerameti şöyledir özellikle askere giden gençler türbeyi ziyaret eder ve orada iki rekat namaz dua eder ve türbeden küçük bir taş yada bir miktar toprak parçasını yanına alarak bir naylona yahut bir bez mendile sarıp muska şekline getirip askerlik boyunca yanında taşır ve dönüşte tekrar geri getirip türbeye bırakmasıdır(KK.3). Bu kerametin yaşanmışlık halini kaynak kişimiz şu şekilde aktarmaktadır. "Bu inançla askere giderken türbeden küçük bir taş alıp yanında götüren bir gencin askerde çok dişi ağrımış ve dişini çektirmek için doktora gitmiş. Doktor ne kadar uğraştıysa nafile dişi bir türlü sökememiş. Sonra bir anda taş askerin hatırına gelir ve hemen türbeden almış olduğu taşı cüzdanından çıkartıp bedeninden ayırıp bir kenara koyduktan sonra dişini rahatça çektir"(KK. 5)

Şekil 18. Fotoğraf 3

Ali efendinin sağlığında yaşanan bir olay ise şöyledir; “ Mülayim köyüne yakın bir köy olan bir rivayete göre Kazancı köyünden birkaç kişi Ali efendiyi ziyaret etmeye giderler. Ali efendiye ikram etmek için iki tane çörek yapıp getirirlerken yolda derler ki yokluk ve fakirlik zamanı o günlerde iki çörek fazla bir tane yeter deyip köyün

yakınında bir kavak ağcının çotuğuna çöreğin birini saklarlar, dönüş yolunda buradan alıp evimize geri götürelim derler. Diğer çöreği de Ali efendiye takdim ederiz derler. Varırlar Ali efendinin evine çöreği takdim edip hallerini arz edip, hoş beş muhabbetlerini yaptıktan sonra dönüş için Ali efendiden müsaade isterler ve vedalaşırken en son Ali efendi onlara şöyle der ‘’aman evladım köyün çıkışında kavak ağacının çotuğunda ki çantanızı unutmayın emi’’. Demesi üzerine ziyaretçiler hayretler içinde kalır nereden bildi nasıl bildi, bir mahcubiyetle oradan ayrılırlar. Ali efendinin kalp gözü açık tasavvuf ehli ve keramet sahibi bir mübarek olduğu dilden dile anlatılarak bu günlere ulaşmıştır” (KK. 4).

4.I.1.2 Gaza ve fetih kahramanı tarihi tipler

Yaşadığımız coğrafya Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde kahraman komutanların ve mutasavvıf dervişlerin önemli bir yeri vardır. Araştırma alanımızda yer alan Karadede türbesi hakkında ki rivayetler bizi Çankırı ili ve çevresinin fetih sürecine kadar götürmektedir. 1071 Malazgirt muharebesinden sonra Süleyman Şahın komutanlarından olan Çankırı ve civarının fatihi olan Emir Karatekin tarafından 1082 de fetheden komutanlardan olduğu rivayet edilmektedir(KK.70).

4.I.1.2.1 Karadede türbesi ve Kaynarca kaplıcaları

Ilgaz ilçesinin Kuzeybatısında, Ilgaza 7 km mesafede ödemiş köyü sınırları içerisinde ödemiş, okçular, alibey, akcaören, alıç, çatak ve balcı köylerine giden yol üzerinde (bkz. Fotoğraf 1) ana yola 50 metrelik bir mesafede, halk arasında dikili taş ve evyeri diye bilinen bölgede araziye hakim yüksekliği bulunan bir tepe üzerinde beton armadan yapılmış çatısı kurşun levhalarla kaplı kubbeli bir binanın içerisinde karadede türbesi bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 2).

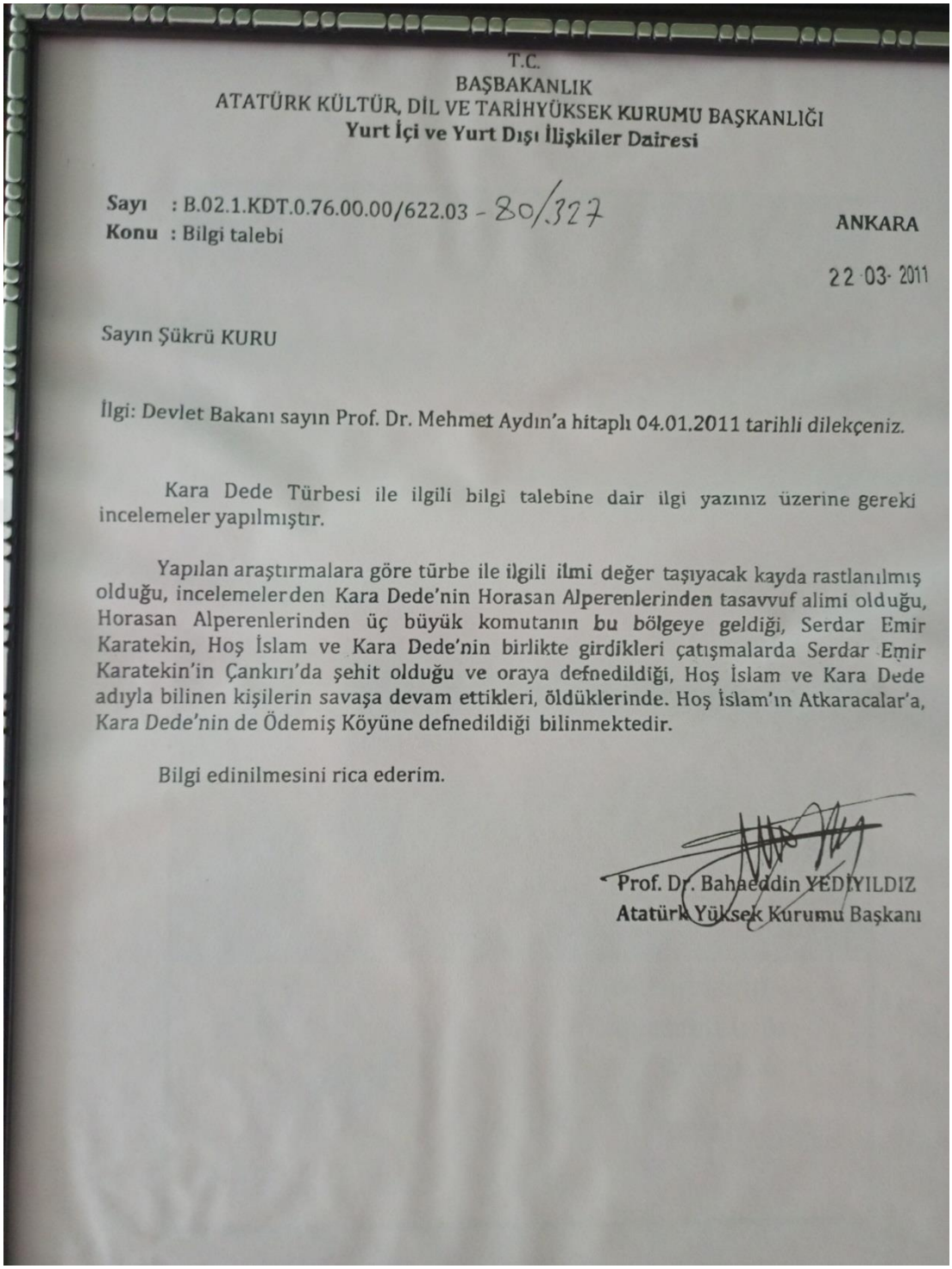

Şekil 19. Fotoğraf 1

Şekil 20. Fotoğraf 2

Sandukası 3.70 metre uzunlukta olup genişliği 1 metredir. Kabrin başucu istikametinde türbenin dışında kurumuş vaziyette kara ağaç diye bilinen ve civar köylerde dahil pek nadir bulunan bir tür olan karaağaç sadece o bölgede bulunmaktadır, türbenin 20-30 metre aşağısında 4-5 adet kadar daha bu karaağaçlardan bulunmaktadır. Bu ağaçlar çınar ağaçları gibi görkemli ve heybetli dalları olan sert ve de sağlam bir ağaç türüdür. Ancak 1980 sonrası köylere elektrik geldikten sonda bu ağaçların kuruduğu anlatılmaktadır (KK 31).

T.C.
BAŞBAKANLIK
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİHYÜKSEK KURUMU BAŞKANLIĞI
Yurt İçi ve Yurt Dışı İlişkiler Dairesi

Sayı : B.02.1.KDT.0.76.00.00/622.03 - 80/327
Konu : Bilgi talebi

ANKARA

22-03-2011

Sayın Şükrü KURU

İlgi: Devlet Bakanı sayın Prof. Dr. Mehmet Aydın'a hitaplı 04.01.2011 tarihli dilekçeniz.

Kara Dede Türbesi ile ilgili bilgi talebine dair ilgi yazınız üzerine gereki incelemeler yapılmıştır.

Yapılan araştırmalara göre türbe ile ilgili ilmi değer taşıyacak kayda rastlanılmış olduğu, incelemelerden Kara Dede'nin Horasan Alperenlerinden tasavvuf alimi olduğu, Horasan Alperenlerinden üç büyük komutanın bu bölgeye geldiği, Serdar Emir Karatekin, Hoş İslam ve Kara Dede'nin birlikte girdikleri çatışmalarda Serdar Emir Karatekin'in Çankırı'da şehit olduğu ve oraya defnedildiği, Hoş İslam ve Kara Dede adıyla bilinen kişilerin savaşa devam ettikleri, öldüklerinde. Hoş İslam'ın Atkaracalar'a, Kara Dede'nin de Ödemiş Köyüne defnedildiği bilinmektedir.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ
Atatürk Yüksek Kurumu Başkanı

Şekil 21. Fotoğraf 3

Kara dede kim olduğu konusunda birçok farklı görüş olmakla birlikte en yaygın ve kabul gören görüş şöyledir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde Çankırı ve yöresinin fatihi olan ve kabri şuanda Çankırı kalesinde bulunan Emir Kara Tekin tarafından fethedildiği bilinmektedir. Karadede'nin ise Emir Kara Tekin ile

kardeş olduğu ayrıca Çankırı'nın Atkaracaları ilçesinde medfun bulunan Hoşislam Karacabey isimli zat ile birlikte üç kardeş oldukları ve bu bölgeleri fetheden komutanların Horasan Alperenlerinden oldukları kabul edilmektedir (bkz. Fotoğraf 3). (KK.69).

Kaynarca kaplıcaları, Kara Dede türbesine 300 metre mesafede (bkz. Fotoğraf 4) batı yönün de düz bir alanda 100 metre karelik bir alan içinde 3 tane farklı tat, renk ve koku özelliklerine sahip şifalı bir sudur. Karadede'nin askerleri arasında ortaya çıkan uyuz hastalığının tedavisi için bu suyun Allah'tan gönderildiğine inanılır. (KK.70).

Şekil 22. Fotoğraf 4

Anlatılanlara ve yöre halkının inanışına göre "Kara Tekin, Karaca Bey hazretleri ve Kara Dede hazretleri bir keramet olarak bir tanesi elindeki asasını yere vur ve yerden yeşil renkte bir su çıkar ve asası ile suyun etrafını bir daire şeklinde çizdiği ve bu

çıkan suyun sürekli yoğun bir şekilde kaynamasına rağmen taşıp akmamaktadır(bkz. Fotoğraf 5).

Şekil 23. Fotoğraf 5

Bir diğer kişi yaklaşık 10 metre öteye asasını vurur ve yerden açık sarı renge yakın bir su çıkar, sonrasında asası ile suyun etrafını çevir ve bu su da çok kuvvetli ve yoğun bir şekilde kaynamasına rağmen akıp taşmamaktadır.(bkz. Fotoğraf 6).

Şekil 24. Fotoğraf 6

Bir diğeri de, bu iki suyun yaklaşık 10 metre yukarısına asasını vurur ve asası ile suyun akması için bir çizgi çektiği rivayet edilmektedir. Bu suyun renginin ise

diğerlerinden farklı olarak bembeyaz berrak ve buz gibi soğuk bir su olarak halen akmaya devam etmektedir.”(bkz. Fotoğraf 7).

Şekil 25. Fotoğraf 7

Bu üçüncü su diğer iki su kaynağının arasından akıp gitmektedir, akış debisi olarak ise üç tane 50'lik su borusunu dolduracak kuvvette kaynayan bir su durumundadır. (bkz. Fotoğraf 8).

Şekil 26. Fotoğraf 8

Anlatıldığına göre birinci ve ikinci çıkan sudan askerler banyo yapmış ve bu suyun uyuz hastalığına, ter kabarcığı ve cilt hastalıklarına iyi geldiği ve askerlerin şifaya bulduğu kabul edilmektedir.

Daha sonra bu suya yakın bölgede bir yerleşim yeri kurulduğu ve daha sonra bu yerleşim yerinin yanması üzerin kuzey yönün de bir kilometre yukarıya köyü taşıdıkları söylenmektedir. Bahse konu bölge bu gün ev yeri ve yanık isimleri ile anılmakta olup bir takım tuğla kalıntılarına rastlanmakla birlikte bir vadi konumundaki bu yerleşim bölgesinin doğu ve batı yamaçlarında ki iki küçük tepecik üzerin de mezar kalıntılarına rastlanmaktadır (KK.71).

Bu gün ise kaynarca ismiyle bilinen bu şifalı sular ile ilgili halk arasın da bir takım inanışlar mevcuttur. Şu an itibariyle yukarıda bahsedilen keramet sırasına göre birinci su koyu yeşil renkte olup 1,70 derinliğinde takribi 5x7 dikdörtgen şeklinde kesme taştan örülmüş havuz biçiminde olup kuzey yönünden komple bir cephesinden 7 basamakla havuzun dibine inilmektedir. Suyun bir noktadan çok kuvvetli bir şekilde kaynamakla birlikte irili ufaklı 10-15 noktadan da kaynadığı görülmektedir. Bu suyun derinliği 1.70 cm kadardır. Havuzun iç duvarlarının bir metre kadar dış tarafından tekrardan 1.80cm yüksekliğinde taş ve tuğladan bir duvar ile tekrardan dört etrafı çevrilidir ki suya giren insanlar rahatça girebilsinler, etrafta ki insanlardan rahatsız olmaması amaçlanmıştır. Suyun kükürtlü özelliğinden dolayı taşların arasına konulan çimentoyu erittiği söylenmektedir. Yaz aylarında bir çok kişi tarafından ziyaret edilen bu suda insanlar yüzüp serinlemekle birlikte uyuz, sivilce, ter kabarcığı, egzama, apne gibi bir takım hastalıklara iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu su koyu yeşil renkli olup ekşimsi bir tadı olmakla birlikte insanı rahatsız etmeyecek oranda hafif buruk bir kokusu vardır. Yöre insanlarının bahar aylarında bu sudan bir kaba alarak evlerinde çörek yaptıkları ve bu çöreğin hazmının kolay, lezzet ve kokusunun hoş olduğu söylenmektedir(KK.72). 25 yıl evvel tadilat yapmak için havuzun suyu pancar motoru denilen büyük su motoru ile boşaltılmaya çalışılmış fakat bir yandan su boşaltılırken bir yandan da su kaynayarak havuz hızlı bir şekilde dolmaya devam etmiştir. Bu kadar hızlı kaynamasına rağmen taşmaması hikmetli bir su olduğuna yorulmaktadır. Halk arasında bu suya erkekler gölü denilmektedir.

Zaten 100 metrekarelik bir alanda 3 tane farklı özellikte suyun çıkıp da karışmaması bir keramet olduğu şeklinde de kabul edilmektedir (bkz. Fotoğraf 9).

Şekil 27. Fotoğraf 9

Keramet sırasına göre ikinci havuzdan çıkan su ise açık yeşil renkte olup diğer sudan daha keskin bir tat ve kokuya sahiptir. Bu havuz da yıllar önce yakındaki derenin taşması soncu kapanmış yaklaşık 40 yıl kadar kapalı kaldıktan sonra 1990 yılların başlarında hayır sever bir kişi tarafından tüm masrafları karşılanarak diğer göl gibi içi temizlenerek kesme taş ile örülerek 1,70 derinlik 7x8 metre ölçülerinde dikdörtgen şeklinde bir havuz haline getirilmiştir. Havuzun kuzey batı yönünden 7 basamaklı boydan boya bir merdiven ile havuzun zeminine inilmektedir.

Bu su da bir noktadan çok yoğun bir şekilde kaynamakla birlikte irili ufaklı 10-15 noktadan yoğun bir şekilde kaynamaktadır. Yoğun bir şekilde kaynamasına rağmen suyun taşmaması da hikmet-i ilahi olarak görülmektedir. Bu havuzun yapısal

derinliği 1.70 cm olsa da suyun derinliği1.20 cm kadardır. Yine diğer havuz gibi etrafı 1.80 cm yüksekliğinde taş ve tuğla bir duvar ile çevrilidir. Bu su halk arasın da kadınlar gölü ya da gebe gölü olarak da isimlendirilmektedir.

İnanışa göre çocuğu olmayan çiftler sabah erken saatlerde bu göle girip yıkanmaktadırlar. Şöyle ki çocuk sahibi olmak isteyen çiftler bu suda yıkandıktan sonra Kara Dede türbesine gidip orada iki rekât namaz kılarak Allah'tan sağlıklı sıhhatli ve hayırlı bir evlat için dua ederler. Ayrıca gölden doldurdukları suyu eve getirip 7 gün sabahları aç karına içerler ve 7.gün artan su yeterli miktarda su ile karıştırıp bir leğenin içinde gusül abdesti alırlar. Yıkandıktan sonra leğenin içinde biriken suyu bir kaba doldurup, bir akar suyun yanına götürüp içine dökerler ise Allah'ın izniyle çocuklarının olacağına inanılmakta olup. Bu ritüelleri yaparak çocuk sahibi olanların olduğu rivayet de anlatılmaktadır.(KK.12).

Keramet sırasına göre 3.üncü çıkan su ise buz gibi soğuk ve berrak sudan insanlar kana kana içerek türlü hastalıklardan kurtulacaklarına inanırlar. Bu su diğer iki kaynak suyun havuzlarının arasından aşağı doğru akıp gitmektedir. Bu üç farklı özellikte ki su bir üçgenin üç köşesi gibi bir birine ortalama onar metrelik bir mesafeden çıkmasına rağmen bir birinden farklı özellikte ve birbirine karışmamaktadır.

Aynı zaman da bu mekanın şöhreti civar köy ve illere de yayılmış olup yaz aylarında yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır. Gerek suya atfedilen kutsallık gerekse mekanın 5000 metrekare çayır çimen bir zemin ile birlikte görkemli söğüt ağaçlarının gölgesi ile çevrili olması gerekse ilçe merkezine 7 km gibi yakın bir mesafede olması sebebiyle hem ziyaret, hem piknik hem de şifa bulmak amacıyla yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Buraya gelen insanların büyük bir çoğunluğu ise bölgeden ayrılmadan Kara Dede türbesini ziyaret eder vakit namazına denk gelirse orada türbe içinde kılar, yada iki rekat nafile namaz kılarak Kara Dede yüzü suyu hürmetine varsa bir muradı onu ister varsa bir hastalıktan şifa bulmak yahut bir sıkıntısından kurtulmak için dua eder. Türbenin bulunduğu tepenin 50 metre kadar aşağısından bir çok köyün ilçe ile ulaşımını sağlayan bir yol geçmektedir. Bu yoldan yaya yada araçla geçen insanların genellikle bir fatiha okumadan geçmediği

bilinmektedir. Bu durum yöre halkı tarafından Kara Dede Hazretlerinin türbesine derin bir saygı ve hürmet duyulduğunun göstergesidir.

her yıl sonbahar aylarında bu sular kesilip kup kuru bir hal aldığı, İlkbahar aylarında ise yeniden aynı şekilde topraktan çıktığı ve aynı zamanda kesilirken ve gelirken suların başında bir kuşun kıbleye karşı kurban olduğuna inanılmaktadır (bkz. Fotoğraf 10).

Şekil 28. Fotoğraf 10

Yörede bir kuraklık olduğunda kaynarca diye bilinen bu mekanda yağmur duası yapılır belirli sayılarda belirli dua ve ayetlerin okunduğu misket büyüklüğündeki taşlar ehil kimseler tarafından okunarak içme suyunun ayağına dökülmektedir. Bu mekanda halisane usulüne uygun ritüeller eşliğinde yapılan yağmur dualarına müteakip yağmurun yağdığı kabul edilmektedir.

Kara Dede Hazretleri ile ilgili bir çok menkıbe anlatılmaktadır. O bölgede avcıların hiçbir avcının avlanamadığı, tüfeğinin patlamadığı yahut patlasa dahi avını

avlayamadığı rivayet edilmektedir. Bu durumun farkında olmayan maharetli bir avcı o bölgede önüne çıkan bir tavşanı avlamak için defalarca tüfeğini ateşler onlarca fişek harcamasına rağmen bir türlü tavşanı avlayamaz ve sonun da tüfeği parçalandığına inanılmaktadır.

Sürülerini otlatan çobanlar bir hayvan kayıp eder ve o hayvan gece o bölgede kalırsa Allah'ın izniyle hiçbir kurt ve yırtıcının zarar verilmeyeceğine inanılmaktadır(KK.73).

Türbe hakkında kaynak kişimiz Şükrü Kura tarafından anlatılan bir menkıbe ise şöyledir. Türbenin bulunduğu alan önceleri bir metre yükseklikte taşlar ile örülmüş vaziyette çevrili olup kabrin baş tarafında ise 120 kuturun kalınlığında çınar ağacına benzer büyüklükte görkemli ve heybetli kara ağaç diye bilinen bir ağaç vardır. 1960 yıllarda aslen Ödemiş köylü olan ve istanbul'da nalburluk yapan kara seydi lakaplı Seydi Elvan isimli bir hayır sever tarafından türbeye 1 metre yükseklikte 4 metre uzunlukta tuğla ile örülüp harç ile sıvanmış üstü de yarım ay şeklinde ahşaptan bir sanduka yaptırılmış ve başucuna da fes üstüne bir sarık sarılarak yeşil bir örtü ile sanduka kapatılır, etrafını da bir oda büyüklüğünde 5x7 metre ebatlarında dört tarafı tuğla ile örülmüş üstüne de bir çatı yapılarak kiremitle kapatılmıştır. Ancak bir gece hayırsever zatın rüyasına Kara Dede Hazretleri girdiği *''evladım çok güzel oldu lakin diz kapaklarımdan aşağısı dışarıda açıkta kaldı''* dediği rivayet edilmektedir. Bunun üzerine hayırsever zat kabir üzerine yapılan sandukanın alt tarafına 1.50 cm daha ilave yaptırarak sandukayı uzatır. Sanduka şimdi 1.00x 3.70 santim ebatlarına ulaşmıştır(KK. 69).

Türbe hakkında kaynak kişimiz Yunus Elvan tarafından anlatılan bir menkıbeye göre 1970 yıllarda hazine meraklısı 4 kişi türbede hazine olabileceğini düşünerek türbeyi kazmak için bir gece dönemin en meşhur ulaşım aracı olan bir jip'e binerek türbeyi kazmak için Ilgaz'dan yola çıkarlar. Şimdiki ismi Çaltıpınar olan önceki ismi Gircen diye bilinen köyü 1 km kadar geçtikten sonra halk arasında pamuk yeri diye bilinen mevkiye geldiklerinde yolda aniden elinde bir Pazar sepeti olan ak sakallı ihtiyar bir zat önlerinbelirir ve arabanın önüne geçerek arabayı durdurmak ister ve araba durur. İçeridekiler hayırdır amca ne istiyorsun diye sorarlar. İhtiyar, evladım

ödemiş köyüne gidiyorum beni de yanınıza alırmısınız? der. Arabadakiler ise ‘ acele işimiz var amca şimdi seninle uğraşamayız” diyerek ihtiyarı almadan yola devam derler. O zamanlar şimdiki yol yapılmamış olup eski yol vardır ve eski yol ile türbenin arası 200 metre kadardır. Bu hazine avcısı kafadarlar jip’i yola bırakıp türbenin olduğu tepeye çıkarlar ve türbe binasının dışında kalan sandukanın başucu istikametinde bulunan kara ağacın dibini kazmaya başlarlar, birkaç kazma vurduktan sonra içlerinden birisi türbenin içine girip sandukanın olduğu yeri kazalım der, ve sonra hep birlikte türbenin kapısından içeri girerler bir de ne görsünler! az önce yolda yol da karşılarına çıkan ak sakallı ihtiyar dede elinde bir tesbihle türbenin köşesinde oturmaktadır. Şaşkınlık içinde bu duruma bir anlam veremezler ne diyeceklerini de bilemezler. İhtiyar zat onlara şöyle der. *“Evladım gidin benden belanızı bulmayın”* demesi üzerine hazine avcıları korku ve şaşkınlıkla hızla türbeden kaçarlar. Fakat öyle korkmuşlardır ki her biri nereye koştuğunu bilmeden, dere, tepe, tarla, bahçe etrafa dağılırlar, ne kadar kaçtıklarını nereye vardıklarını dahi bilemezler her biri farklı taraflara gitmiş bir birinden habersiz nerede olduklarını dahi unutmuş vaziyette sabaha kadar geldikleri arabayı arayıp durmalarına rağmen bir türlü bulamazlar. Gün ağarıp sabah olduğunda ancak geldikleri arabalarını bulabilirler. (KK. 31).

Türbe hakkında kaynak kişimiz Ahmet Bostan tarafından anlatılan bir menkıbede şöyledir. Türbenin başucundaki kara ağacın büyük ana dallarından bir tanesi çok irileşmesi sonucu ağırlaşarak eğilir ve türbenin duvarından başlayarak çatısına doğru yaslanır ve zamanla türbenin duvarına baskı yaparak duvarı çatlatır. Bu duruma çok üzülen köy imamı bu büyük dalı kesmek için istiareye yatarak rüyasında izin ister. Rüyasında gördüğü işaret üzerine köyün bazı gençlerini de yanını alarak bir mübarek Cuma günü dualarla türbenin üzerinde ki kiremitleri toplayarak çatıdan indirip bir kenara koyarlar. Hoca dualarla ağacı kesmeye başlar herkes merak ve heyecanla ne olacağını beklemeye başlar. Çatının üzerine doğru uzamış olan dalın yerçekimi ve fizik kuralları gereğince tam çatıya düşmesi gerekirken kesilince hiç çatıya değmeden adete havadan uçarcasına 6-7 metre fırlayıp boş araziye düştüğü anlatılagelmektedir. (KK. 70).

4.I.1.3 Anonim tipler

Ziyaret edilen bazı türbeler bir takım kutsallıklar atfedilerek halk tarafından ziyaret ediliyor olsa da buralarda kimlerin yattığı doğum ve vefat tarihlerine dair sağlam bilgiler bulunamayan anonim tipler olarak bilinmektedir. Çalışma alanımızda yer alan Alıç Köyü Türbesi bir çok insan tarafından ziyaret ediliyor olsa da türbede yatan kişilerin isimleri, doğum ve vefatları hakkında sağlam bilgiler bulunmadığından dolayı anonim tipler kategorisinde ele alınmıştır.

4.I.1.3.1 Alıç Köyü türbesi

Alıç köyü Ilgaz ilçesinin kuzey batısında Ilgaz sıradağlarının yamacında Ilgaz ilçe merkezine 20 km mesafede dağlık bir köydür (bkz. Fotoğraf 1). Köy iki mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler halk arasında beri mahalle ve öte mahalle (türbe mahallesi) olarak isimlendirilmektedir. Aralarında bir km ye yakın bir mesafe vardır.

Alıç köyü türbesi ise öte mahallenin girişinde evlere 150 metre mesafede hemen yolun solunda hakim yükseklikte bir tepede köy mezarlığının içerisinde bulunmaktadır. Halk tarafından büyük saygı ve hürmet gören türbede biri kadın üç kişinin sandukası bulunmaktadır. (bkz. Fotoğraf 2). Anlatılanlara göre birisinin isminin Ahmet olduğu bu zatların Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşması sürecinde Horasan'dan Anadolu'ya gelen dervişlerden olduğu kabul edilmektedir. Bu zatların Ilgaz'ın en eski köylerinden olan Kayı köyünde türbede yatan zatlar ile aynı dönemde bu bölgeye geldiklerine inanılmaktadır, fakat bunu doğrulayan somut bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Şekil 29. Fotoğraf 1

Bazı rivayetlere göre ise Eskice köyünde bulunan türbedeki kişilerle akraba olduklarına inanılmaktadır. Tarih de türbenin iki kez kerpiçten yapılıp yıkıldığı üçüncü kez 1945 yılında iki bölüm olarak, son haliyle yapıldığı bir bölümünde kabirlerin olduğu bir bölümünün ise mescid olarak kullanıldığı, Cuma günleri iki mahallenin insanlarının burada toplanarak Cuma namazlarını kıldıkları bir mekan olarak varlığını sürdürmektedir.(bkz.Fotoğraf 3), (KK. 7). Binanın doğu bölümünde türbe kısmı batı bölümünde ise mescit kısmı bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 4).

Şekil 30. Fotoğraf 2

Şekil 31. Fotoğraf 3

Şekil 32. Fotoğraf 4

Türbe kapısı 1.60 cm yüksekliğinde olup özellikle içeri girerken ziyaretçilerin eğilerek manen ve edeben hürmetli olarak içeri girmeleri için kapı boyunun kısa tutulduğuna inanılmaktadır.(bkz. Fotoğraf 5) (KK. 8).

Şekil 33. Fotoğraf 5

Her iki mahallede cami olmasına rağmen asırlardır bir gelenek olarak her iki mahallenin sakinlerinin türbeye bitişik olan mescitte Cuma ve bayram namazlarını kılmayı sürdürdükleri anlatılmaktadır. Alıç türbesi hem köy halkı hem de civar köylerde yaşayan insanlar tarafından ziyaret edilerek saygı görmektedir.2000'li yılların öncesine kadar, özellikle kuraklık zamanlarında, civar köylerinde yoğun katılımlarıyla birlikte türbe civarın da kurbanlar kesilerek yağmur duasına çıkılır ve akabinde yağmur yağdığı anlatılmaktadır. Ancak son 25-30 yıldır köylerde yaşayan gençlerin, özellikle çalışmak için İstanbul gibi büyük şehirlere göç etmesi, öte yandan köylerde kalan yaşlı nüfusun ise zamanla vefatları sebebiyle giderek bölge nüfusun azalması, tarımla uğraşan kişilerin neredeyse kalmaması gibi sebeplerle yağmur duasına çıkılamadığı anlatılmaktadır.(KK. 9).

İnanışa göre özellikle yaz aylarında uzaktan yakından çok sayıda ziyaretçi türbeyi ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler, türlü hastalıklarına şifa bulmak, bir takım sıkıntılardan kurtulmak, hayırlı kısmet ve hayırlı iş sahibi olmak, evlat sahibi olmak niyetiyle türbeye gelerek dua ederler ve dualarının kabul olacağına inanmaktadırlar. Köyden askere gidecek gençlerin türbeye gidip iki rekat namaz kılarak, dua ettiklerinde sağlıcakla gidip geleceklerine inanılmaktadır. Evlilik çağını gelen genç kız ve erkekler hayırlı kısmet için türbeyi ziyaret edip dua ve hacette bulunduklarında hayırlı kısmetlerinin çıkacağına inanılmaktadır. Ayrıca özellikle köyden gurbete göç eden ailelerin yola çıkarken türbeyi ziyaret ettiklerinde gurbette işlerinin rast gideceğine de inanılmaktadır.(KK. 10).

Anlatılanlara göre türbeye saygıdan ve korkudan dolayı köyde düğünlerde davul çalınmaz. Türbedekilerin davuldan rahatsız olduğu şeklinde yorumlanan bir inanış halk arasında kabul görmektedir.(KK. 11),(KK. 18).

İnanışa göre köyde içki içilmez ve içen kişinin başına kötü bir şeylerin geleceğine inanılmaktadır. Başka bir rivayete göre de köyden bir kadın her Cuma türbeye giderek sağı solu süpürüp temizlediği, bir süre sonra türbede yatan kişilerin bu durumdun rahatsız olarak kadına rüyasında her hafta değil ayda bir defa gelmesini söyledikleri halk arasında anlatılan menkıbelerdendir.(KK. 11).(KK. 7).

Bir de türbenin batı tarafında yıkık vaziyette bir çam ağacı vardır. Görüştüğümüz en yaşlı kişilerin bile kendilerini bildi bileli bu çam ağacının kıble yönüne doğru bu gün olduğu gibi yıllardır yatık vaziyette bulunduğunu ve hatta kendi dede ve nenelerinin bile bu çam ağacının ne zaman göçtüğünü bilmediklerini, kendilerini bildik bileli kurumuş vaziyette yatık olduğunu anlatmaktadırlar (KK.7). En yakın ihtimalle bile bu ağacın 200 seneden daha uzak bir tarihte yıkılmış olduğudur. Kurumuş ve yıkılmış bu çam ağacı hakkında anlatılan menkıbeye göre rüzgar bu ağacı türbenin çatısına doğru 3 kez yatarır ama çatıya değmeden yeniden ağaç doğrulur kalkar yerine, tekrar dosdoğru dikilir. En nihayetinde türbenin üstüne göçmeden kıble yönüne doğru devrildiği halk arasında anlatılmaktadır.(bkz. Fotoğraf 6-7).

Ağaçla ilgili anlatılan inanışa göre ağacın kutlu bir kara çam ağacı olduğu, kalınlığın ise Ilgaz civarında hiçbir dağında bu cinste böylesine kalın bir çam ağacına rastlanmadığı hem köy sakinleri tarafından hem de Ilgaz yöresinde orman muhafaza memurluğundan emekli kişilerden teyit edilmiştir (KK. 12). Çıra halini almış bu ağacın orijinal kalınlığının 200 kutruna yakın olduğu yaşının ise 700-800 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Yan dalları kesilip yakılmış olmasına rağmen kalan gövde parçası çıra halindedir ve tüm iklim şartlarına rağmen çürümediği görülmüştür. Kabul gören inanışa göre bu kutlu ağacın hiçbir parçasını kimse evine götürüp yakamamakta, şayet bir kimse o çam ağacından bir parça odun götürse evine odunların kendi kendine tutuşarak evi yakacağına başlarına bir felaketin geleceğine inanılmaktadır. Kutsal kabul edilen bu çam ağacının parçaları sadece türbenin yanında ki mescitte namaz kılarken sobayı yakmak amacıyla kullanıldığı aktarılmaktadır.(KK. 17). (KK. 18).

Şekil 34. Fotoğraf 6

Şekil 35. Fotoğraf 7

4.I.1.4 Mahalli tipler

Bazı ziyaret yerleri daha çok yerel halk tarafından bilinip ziyaret edilmektedir. Genellikle büyük yerleşim yerlerine uzak ve kırsal alanda bulunan türbelerin önemli bir kısmı bu şekildedir. Araştırma sahamızda yer alan Alıç Köyünde bulunan Sepet Adam Kemal Efendi ve Çörekciler Köyünde bulunan Çörekci babayı bu başlık altında inceledik

4.I.1.4.1 Sepet Adam Kemal Efendi (Alıçlı Kemal)

Sepet adam Kemal Kelbel 1938 yılında Alıç köyü türbe mahallesinde kulakgil sülalesinden Ahmet ile Ayşe Kelbel'in altı çocuğundan beşincisi olarak dünyaya gelmiştir. Köydeki bir çok aile gibi onun da ailesi tarım ve hayvancılıkla uğraşarak geçimini sağlamaktadır. O da çocukluk yıllarında ailesine ait koyunları otlatarak çobanlık yapmakta ve Anadolu da ki her çocuk gibi ailesine destek olmaktadır. On iki yaşlarındayken ormanda koyunlarının başında Ilgaz dağında gecelerken, kar yağar ve üşütür. Akabinde hastalanan Kemal efendi yatalak bir hal alır ve bakıma muhtaç olur. Öyle ki bu hastalık kemal efendiyi gündün güne bedenini küçültür özellikle bacakları kısalır sağ elini kullanamaz olur. Öyle küçülür ki kemal efendi bir metrelik bir sepete sığacak kadar küçülür (bkz. Fotoğraf 1).

Şekil 36. Fotoğraf 1

Annesi Ayşe hanım vefat edene kadar oğluna sevgi ve şefkatle bakar. Annesinin vefatından sonra ise kendisinden bir yaş küçük olan kardeşi Alıçlu akıllı lakabıyla tanınan Mustafa Kelbel ve onun çocukları bakımıyla ilgilenirler. Onlarda Kemal efendiye ilgiyle, sevgiyle, şefkat ve merhametle severek bakarlar. Kemal efendi 72 yıllık ömrünün 60 yılını bir metrelik bir sepetin içinde yatalak olarak geçirir. Yeğenlerinin söylediğine göre yatalak olmasına rağmen vücudunda hiçbir yara bere, bir durumu olmamış nur yüzlü ter temiz haliyle ziyarete gelenlerin gönlünü mesrur etmiştir (KK.10). Kemal efendi okur yazar değildir ancak kendisine yakınları tarafından kitaplar okunduğunda adeta ezberler. Bir mesele olduğunda şu kitabın falanca yerinde şöyle şöyledir diye hemen hatırlayıp anlatırmış (KK. 13). (KK. 14). (KK.15).

Özellikle de çocuğu olmayan yahut doğduktan sonda yaşamayan kişiler onu ziyaret ederler için dua ettiği ve tavsiyelerde bulunduğu anlatılmaktadır. Daha sonra tövbe etmelerini ve Alıç türbesinde iki rekat namaz kılarak orada dua etmelerini de tavsiye ettiği aktarılmaktadır. Bazı anlatımlara göre Alıç türbesinde kurban kesip dağıtıldığı

da bilinmektedir. Bu şekilde yapan bir çok kişinin çocuğu olduğu bir çok kişi tarafından kabul edilmektedir.(KK.10), (KK. 16).

Şekil 37. Fotoğraf 2

Kemal efendi 2009 yılında etmiş ömrünün 60 yılını hiç şikayet etmeden daima Allah'a şükrederek geçirmiş ve ebedi aleme irtihal etmiştir.(bkz. Fotoğraf 2). Kabri

alıç köyü kabristanında alıç köyü türbesinin kuzeybatı tarafında yaklaşık türbeye 15 metre mesafede annesi Ayşe hanımın kabrinin yanındadır (bkz. fotoğraf 3).

Şekil 38. Fotoğraf 3

4.I.1.4.2 Çörekçi Baba türbesi

Çörekçi baba türbesi, Çörekçiler köyünün içinde bulunmaktadır. Çörekçiler köyü Ilgaz ilçesinin batısında Samsun- İstanbul yolu (D-100 ve E-80 yolu) İstanbul güzergâhı üzerinde bulunmaktadır (bkz. fotoğraf 1). Çörekçiler köyü, Ilgaz ilçe merkezine 18 km mesafede kuruluşu çok eski tarihilere dayandığı rivayet edilen 250 hanenin üzerinde bir yerleşimi olan bir köydür. Devrez çayı köyün ortasından geçmektedir.

Şekil 39. Fotoğraf 1

Çörekçi babanın hakkında Horasadan geldiğine dair bazı iddialar olsa da bu rivayet tarihi bilgilerle örtüşmemektedir. Kaynak kişilerden edinilen rivayetlere göre Çörekçi babanın bu köyde doğduğu yönündedir. Bazı rivayetlere göre ise Çörekçi babanın asıl adın Ahmet olduğu yönündedir (KK.38). Hatta bazı rivayetlere göre ise Çörekçi babanın üç kardeş olduğu yönündedir, bir kardeşinin Şeyh Yunus (ahlatcuk) köyündeki Şeyh Yunus olduğu, bir diğerinin Kurşunlu ilçesine bağlı Eskiahır köyünde bulunan Seyyid Baba türbesiyle kardeş oldukları rivayet edilse de, diğer köylerdeki kaynak kişilerle yapılan görüşmeler de ve özellikle Şeyh Yunus köyündeki Şeyh Yunus isimli zatın yaşadığı tarihin Selçuklu döneminde yaşamış olduğuna dair rivayetlere bakıldığında Çörekçi Baba kardeş olma ihtimalleri imkansızdır. (KK.38). Türbe içerinde köyün tarihi ve türbe hakkında kısa bilgiler içeren çerçeveli bir levha bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 4). Bu belgeye göre 1402 Ankara savaşında Osmanlı Devleti padişahı Yıldırıl Beyazıd'ın, Timur İmparatorluğu'nun kurucusu Timur'a yenilip esir düşmesi sonrası 11 yıl süren Fetret Devri başlamış, nihayet 1413 te 1. Mehmet'in tahta geçmesiyle Fetret Devri son bulmuştur. 1421 de 2. Murad'ın 17 yaşında tahta geçmesi üzerine Bizanslıların desteği ve kışkırtmasıyla Düzmece Mustafa isyanı başlamış. Padişah 2. Murat, Düzmece Mustafa isyanını bastırmış bu dönemde Anadolu da ki bazı beyliklerde isyan etmesi üzerine Padişah 2. Murat ordusuyla beraber isyanları bastırmak için Anadolu'ya yönelmiştir. Rivayete göre padişah ordusuyla çörekçiler köyünün güney doğusunda bu gün halk tarafından Muradınlar denilen bölgede ordusuyla

konaklamıştır. Konaklama sırasında günümüz de Murad çeşmesi denilen ve şuan köyde içme suyu olarak kullanılan suyu kazarak çıkardıkları kabul edilmektedir.(KK. 41). Bazı anlatımlara göre ise de bu hadise Çörekçi baba ile Bağdat seferine giden 4. Murad arasında geçtiği yönündedir (KK.38).

Fakat bu esnada ordusunun iaşe desteği gecikmiş ve askerler acıkmıştır. Bunun üzerine padişah habercilerini köye yollayarak askerler için iaşe desteğinde bulunmalarını talep etmiştir. Köye varan haberciler çörekçi babayla karşılamışlardır. Bazı anlatımlara göre Çörekçi baba köyde fırıncı, (KK. 39) bazılarına göre de bir değirmenci,(KK.40) bazılarına göre de sıradan bir köylüdür. Habercilerin durumu anlatmaları üzerine, çörekçi baba "bu gün ki iaşeniz benden " diye cevap vermiştir. Haberciler bu cevaba gülerek ordularının çok kalabalık olduğunu bunun mümkün olmayacağını söylemelerine karşılık çörekçi baba ısrarla ' bu gün ordunun iaşesi benden evladım' demiş ve bunun üzerine askerler bu zatın kendileriyle eğlenen bir meczup olduğu düşünerek yanından ayrılmışlardır.(KK.38).Bir vakit sonra çörekçi baba bir tekne çörek pişirmiş ve bir çizme dolusu da arpa yanına alarak, ordunun konakladığı mevkie varmıştır. Padişahın huzuruna çıkarak askerleri doyurmak için çörek getirdiğini atlar içinde bir çizme dolusu arpa getirdiğini arz edmiştir. Akabinde askerler sıraya geçmiş ve Çörekçi baba üstü bir bezle örtülü olan çörek teknesinin içine elini sokarak her asker için bir çörek çıkarıp dağıtmıştır.(KK.40). Bu şekilde bir tekne çörek tüm orduya dağıtıldıktan sonra bile çörek bitmemiştir. Ayrıca yanında getirmiş olduğu bir çizme dolusu arpayı da atlara dağıtarak yüzlerce atı da doyurmuş ama ne teknede çörek bitmiş ne de çizmede arpa bitmiş, olduğu bir keramet olarak kabul edilmektedir.(KK.39).

Bunun üzerine padişah 2. Murat, o günlerde yörük köyü olarak bilinen bu köyün isminin Çörekçiler olarak, çörek ikramıyla orduyu doyuran bu zatın isminin de Çörekçi Baba olarak anılmasını istemiştir. Bu olay halk arasında bir keramet olarak kabul edilmiş ve günümüze kadar anlatılagelmiştir.(KK.41).

Şekil 40. Fotoğraf 2

Çörekçi Baba vefat ettikten sonra köy camisinin batı cephesine defnedilmiş ve adına bir türbe inşa edilmiştir.(bkz. Fotoğraf 2).Köylülerin türbenin üstünü kapatma girişimi taşların yerinden atıldığını görmeleri üzerine, çörekçi babanın türbenin üstünün kapatılmasını istemediği şeklinde yorumlanmış ve türbenin üstü açık etrafı

da kesme taşlarla 1,50 metre yüksekliğinde taşlarla örülmüştür.(bkz. Fotoğraf 3) (KK.39).Köy camii 1966 yılında yeniden yapıldığında türbe de yenilenmiştir. (bkz. Fotoğraf) Bu esnada kabir ortaya çıkmış ve Cendere köylü Hacı Ahmet Abduşoğlu (Hacı Baba) tarafından kabir düzenlemesi yapılmıştır.(KK.39), (KK.42),(KK.43).

Şekil 41. Fotoğraf 3

Çörekçi baba türbesi hem yerel halk hem de köyün Samsun-İstanbul güzergahı üzerinde olması sebebiyle çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Halk tarafından türbeye karşı büyük bir saygı ve hürmet olduğu gözlemlenmiştir.

ÇÖREKCİ BABA

1. KABİLE HALİNDE YAŞAYAN, HAYVANCILIKLA GEÇİNEN GEZGİNCİ YÖRÜK TÜRKLERİ; **M.Ö** HORASANDAN AYRILMIŞ; BU YÖREYİ BOŞ BULMUŞ, HAVASINI, SUYUNU VE BİTKİ ÖRTÜSÜNÜ ÇOK SEVMİŞ; **BAHARA** ZAYIF, BİTKİN ÇIKAN HAYVANLARININ SEMİRİP GELİŞMESİ, **ET** VE **SÜT** VERİMİNİN BOL VE KALİTELİ OLUŞU, KABİLEYİ GEZGİNCİLİKTEN VAZGEÇİRMİŞ KÖYÜN YERLEŞİM YERİ OLARAK **KARAAĞAÇ DERESİ** İLE **SIKKORU** ARASINDA ÇADIRLARDA YAŞAMIŞ, ÇOCUKLARININ OYUN OYNADIKLARI ALANINA **KIZLAR OYNADIĞI** HAYVANLARININ YAVRULADIĞI VE YAYLIMLADIĞI YERE **BUZAĞILIK** DENMİŞTİR.

2. KENDİLERİNİ TEHLİKELERDEN KORUMAK İÇİN **KALE** ADIYLA ANILAN TEPENİN KUZEYİNE YUVALANMIŞLAR BURALARADA **YUVAKÖY** KÖY İÇİ DENMİŞTİR.

3. HAYVANLARININ FAZLA YOL YÜRÜMESİNİ ÖNLEMEK İÇİN ET VE SÜT ÜRETİMİNİ ARTIRMAK AMACIYLA **ESKİAHIR** KÖYÜNÜN BULUNDUĞU YERİ, **BÜYÜKBAŞ** HAYVAN AHIRI OLARAK; **AĞILÖZÜ** KÖYÜN BULUNDUĞU YERİ, KOYUN AĞILI, **BATI BELİNDE**'DE **DALGU** İSMİNİ VERDİKLERİ YERİDE DİNLENME YERİ YAPMIŞLARDIR.

4. TARIM ÜRETİMİNE (TAHIL,SEBZE,MEYVE) GEÇTİKLERİNDE ARAZİ VE YAYLIMIN UÇ KISMI OLAN BU GÜNKÜ KÖY YERLEŞİM YERİ; **MEZARLIKLARI** DA **TEPE HARMAN** OLMUŞTUR.

5. ÇEVRE KÖYLERİ YÖRÜK KÖYÜNDEN YILLAR SONRA KURULDUĞUNDAN, **ÇÖREKÇİLER KÖYÜ ARAZİ** VE **YAYLIMI**; **ESKİAHIR-AĞILÖZÜ YENİCEKÖY - KIZILIRMAK** VE **KAVAKLI** KÖYLERİNİN İÇLELERİNE KADAR GENİŞ BİR ARAZİ VE YAYLIMI BULUNMAKTADIR.

6. KÖY: **ETİLER, İRANLILAR, MAKEDONYALILAR, PAFTAGONYALILAR, ROMANLILAR, BİZANSLILAR, SELÇUKLULAR**'IN EGEMENLİĞİ ALTINDA YAŞANMIŞ, İPEK YOLU ÜZERİNDE BULUNAN KÖY DAHA SONRA MERKEZİ; SAMSUN OLAN İSFENDİYAROĞLU ONUN BİR KOLU OLAN VE **KASTAMONU**'YU MERKEZ YAPAN **CANDAROĞULLARI** BEYLİKLERİNİN HİMAYESİNE GİRMİŞTİR,1389 YILINDA; **PADİŞAH** OLAN **YILDIRIM BEYAZIT** BU BEYLİKLERİ OSMANLI TOPRAKLARINA KATMIŞTIR.

7. **ÇÖREKÇİ BABA** YÖRÜK KÖYÜNDE DOĞMUŞ, **YILDIRIM BEYAZİT** DÖNEMİ 1402 YILINDA YAPILAN ANKARA SAVAŞINI **ÇELEBİ MEHMET**'İN 12 YIL SÜREN **FETRET DEVRİNİ**, 12 YAŞINDA AMASYA VALİSİ - 19 YAŞINDA 1421 YILINDA **OSMANLI PADİŞAHI** OLAN **II.MURAT** DÖNEMİNİ YAŞAMIŞTIR.
II.MURAT'IN PADİŞALIĞINI TANIMAYAN **DÜZMECE MUSTAFA** BİZANSLILARDAN DESTEK ALARAK İSYAN ETMİŞ,1422 YILINDA YAKALANIP **İDAM** EDİLMİŞ. AYNI YIL **II.MURAT İSTANBUL**'U KUŞATMIŞ, BUNU FIRSAT BİLEN ANADOLUDAKİ BEYLİKLER AYAKLANMIŞ, 50 GÜNLÜK İSTANBUL KUŞATMASI KALDIRILMIŞ ANADOLUDAKİ **İSYANLARI** BASTIRMAK AMACIYLA **II. MURAT ORDUSU** İLE **ANADOLUYA YÖNELMİŞTİR**.

8. AĞILÖZÜ KÖYÜNÜN ALTINDAKİ **KURU KÖPRÜ**'YÜ **II.MURAT** YAPTIRMIŞ, **ESKİAHIR** ÇAYININ DEVREZ'E BİRLEŞTİĞİ **DEVREZ** KENARINDA KAZDIĞI **EŞME**'YE **MURAT EŞMESİ**, ORDUSUNADA MOLA VERDİĞİ YERE **MURADIN** ADI VERİLMİŞTİR.

9. **II.MURAT**, KORUMALARI İLE "ORDUSUNUN GEÇİKEN **ERZAKI**'NI TEMİN EDEBİLMEK İÇİN VEZİRİ İLE BERABER; **YÖRÜK** KÖYÜNE GELMİŞ, KÖY GİRİŞİNDE; **PADİŞAHI** VE MAHİYETİNİ YAŞLI BİR DEDE KARŞILAMIŞ" **PADİŞAH** "BABA ORDUMUN ERZAKI GEÇİKTİ KÖYÜNÜZDEN ERZAK (İAŞE) TOPLAYABİLİRMİYİZ" DEMİŞ **DEDE**; "**PADİŞAHIM** ORDUNUZUN **ÖĞLE İAŞESİ** BENDEDİR DEMİŞ! **PADİŞAH** DEDE ANLAMADIN GALİBA; BENİM **ORDUM** BU GÖRDÜĞÜN KİŞİLERDEN OLUŞMUYOR, **ORDUM** İLERİDE DİNLENMEKTEDİR DEMİŞ; **DEDE**; İLK CÜMLESİNİ TEKRAR ETMİŞ; **ORDUNUZUN ÖĞLE İAŞESİ** BENDE DEMİŞ" **VEZİR**; "**PADİŞAHIM DEDEYİ** SERBEST BIRAKALIM; BİLDİĞİNİ YAPSIN" DEMİŞ. **PADİŞAH** VEZİRİ VE KORUMALARIYLA **ORDUSU**'NUN BAŞINA DÖNMÜŞ **DEDE** İSE BİR TEKNE KÜÇÜK, KÜÇÜK **AĞA ÇÖREĞİ** YAPMIŞ PİŞİRİP **PADİŞAHIN** HUZURUNA VARMIŞI PADİŞAHIM İLK DEFA SİZ, SONRA MAHİYETİNİZ (ORDUNUZ) BİRER **ÇÖREK** ALSIN VE YESİN HEPİNİZE AFİYET OLSUN DEMİŞ, BİR **TEKNE, ÇÖREK** TÜM **ORDUYA** YETMİŞ!
PADİŞAH VE ORDUSUNDA BELİREN **TOKLUK HİSSİ PADİŞAH** VE MAHİYETİNİ HEYECANLANDIRMIŞ, **BİR TORBA ARPA** DA ATLARIN HEPSİNE KAFİ GELDİĞİNİ GÖRDÜĞÜNDE **PADİŞAH BRAVO ÇÖREKÇİ BABA** BİZLERİ, ASKERLERİMİZİ VE ATLARIMIZI DOYURDUN MUTLU ETTİN DEMİŞ DEDE'YE MEMNUNİYETİNİ BELİRTMİŞTİR.

10. BU OLAYDAN SONRA DEDENİN ADI **ÇÖREKÇİ BABA** - KÖYÜN ADI DA **ÇÖREKÇİLER KÖYÜ** OLMUŞ. "**ÇÖREKÇİ BABA** VEFAT ETTİĞİNDE KÖYÜN CAMİSİNİN YANINA DEFNEDİLMİŞTİR. **ÇÖREKÇİ BABA**'NIN VE **TÜM AHİRETE İRTİHAL** EDEN GEÇMİŞLERİMİZİN **RUHU** ŞAD OLSUN **AMİN**.

03.03.2008

DERLEYENLER

ALİ SANCAKTAROĞLU
HAYIR SAHİBİ

SELİM RASİM YÜCETÜRK
EMEKLİ ÖĞRETMEN

YILMAZ AKHARMAN
EMEKLİ MEMUR

Şekil 42. Fotoğraf 4

Zaman zaman çörekçi babanın gece yolda kalan, kimselere görünüp onlara refakat ettiği de anlatılmaktadır. (KK. 38). (KK.40).

4.I.1.5 Şifa yöntemlerine göre tipler

Bazı ziyaret yerlerini, kişilerin ziyaret edip oralarda yaptıkları bir takım ritüeller ve uygulamalar neticesinde birtakım hastalıklara iyi geldiği ve insanların şifa bulduğuna inanılarak ve tecrübe edilerek ziyarete konu olmaktadır. Çalışma alanımız içerisinde yer alan Hacıhasan Köyündeki Bartlı (Bahtlı) türbesi ve şifalı suyu özellikle egzama, sedef ve benzeri cilt hastalıklarına iyi geldiğine inanılarak ziyaret edilmektedir. Yerkuyu köyünde bulunan Yerkuyu Köyü Tekkesi ise özellikle sara hastalarının, ruh ve sinir hastalarının ve çarpıldığı düşünülen hastaların ziyaret ederek şifa bulduklarına inanılarak ziyaret edilen yerlerdir.

4.I.1.5.1 Bartlı (Bahtlı) türbesi ve şifalı suyu

Ilgaz ilçesi Hacıhasan köyünde bulunmaktadır. Hacıhasan köyü Ilgaz'a 5km mesafede Ilgaz'ın doğu tarafında Kastamonu- Ankara yoluna 3 km mesafe yakınlıkta olup ayrıca Samsun- İstanbul kara yolunun kuzeyinde 1 km mesafededir. Ilgaz ilçesinin en eski ve kalabalık köylerinden biridir. Önünde geniş ve verimli bir arazi arkasında Ilgaz sıra dağlarının bir kolu vardır. Köy halkı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bartlı suyu ve türbesi köyün kuzeyinde hemen köyün bitişiğinde yer almaktadır.(bkz. Fotoğraf 1).

Bu türbe ve suyun tarihi hakkında net bir bilgi olmamakla birlikte şifalı olduğuna inanıldığı için bir çok kişi tarafından ziyaret edilmekte olup gelenlerin şifaya kavuştukları kabul edilmektedir. Söz konusu türbede bir bayanın medfun olduğu rivayet edilmektedir. Kabirin taşlarla çevrili yerinin belli olduğu ancak bakımsızlık sebebiyle net bir görüntü alınamamıştır. Türbenin olduğu çalılık alan ve az ilerde görülen şifalı çamurun vücuda sürüldüğü soyunma kabini bulunmaktadır. (bkz. Fotoğraf 2) (KK. 19).

Şekil 43. Fotoğraf 1

Özellikle bu mekanın cilt hastalıkları olan kişiler tarafından ziyaret ediliyor olup ekzama, sedef, sivilce, yara bere vb. cilt hastalıklarına şifa olduğuna inanılmakta ve bir çok kişinin de şifa bulduğu kabul edilmektedir.(KK.20).

Şifa bulma amacıyla gelen kişiler suyun üst tarafında tepenin yamacında beyaz topraklı ocaktan bir kovaya yahut bir leğene toprak almaktadır. (bkz. Fotoğraf 3).

Alınan bu toprak etrafı tuğladan yapılmış yeşil boyalı duvarın içindeki ikinci ocak toprağının üstüne dökülüp karıştırılmakta (bkz. Fotoğraf 4), ve karışan toprak yeniden kovaya doldurulup şifalı çeşmeye varılmaktadır.

Şekil 44. Fotoğraf 2

Şekil 45. Fotoğraf 3

Şekil 46. Fotoğraf 4

Çeşmeden yeterli miktar su alındıktan sonra toprak macun kıvamına gelene dek karıştırılmakta ve hastalıklı olan bölgeye sürmek için hazır hale getirilmektedir.(bkz. Fotoğraf 5) (KK. 21).

Hasta kişi orada bulunan tuğladan örülmüş kabin içine girerek (bkz. Fotoğraf 2 -6) önce hastalıklı olan bölgeleri şifalı su ile yıkamaktadır. Ardından daha önce hazırlamış olduğu macun kıvamındaki çamurlu karışımı isterse kendisi veya bir başkası hastalıklı bölgelerine sürüp ve kurumasını beklemektedir. Çamur kuruduktan sonra kıyafetlerini giyerek oradan ayrılır şifa buldukları kabul edilmektedir.(KK.22).

Vücuda sürülen çamur asla yıkanmaz kendi kendine kuruyarak vücuttan dökülmesi beklenir. Çamur kendi kendine kuruyup döküldükçe vücuttaki yaraların iyileşeceğine hastalıklardan kurtulacağına inanılmaktadır. Bu inanış ve uygulama ile bir çok kişinin şifa bulduğu rivayet edilmektedir (KK. 23). Kaynak kişilerin söylediklerine göre yabancı kişiler bu uygulamalardan şifa bulurken o köylü kişilerin şifa bulamadıkları da anlatılmaktadır.

Şekil 47. Fotoğraf 5

Şekil 48. Fotoğraf 6

Bölgeyi uzaktan fotoğrafladığımız da bir numaralı alan ile iki numaralı alandan ayrı ayrı alınan toprak bir kaba koyulup karıştırılır. Üç numaralı olan alan bakımsızlıktan belirginliğini kaybetmiş türbe alanıdır. Dört numaralı alan şifalı çamurun

vücudundaki hastalıklı bölgelere sürmek için hazırlanmış soyunma kabini tarzında bir odadır. Beşinci alan ise şifalı suyun pınarının aktığı su oluğudur.(bkz. fotoğraf7).

Şekil 49. Fotoğraf 7

4.I.1.5.2 Yerkuyu Köyü tekkesi

Yerkuyu köyü Ilgaz ilçesinin doğusunda Ilgaz ile Tosya ilçesinin arasında Devrez çayının kuzeyinde, Samsun- İstanbul (D-100, E-80) yolunun hemen kuzeyinde ve eski ipek yolu üzerinde, tarihi çok eskilere dayandığı düşünülen kalabalık bir köydür.

Şekil 50. Fotoğraf 1

Yerkuyu köyü tekkesinin önünde bulunan türbede beş adet kabir bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 1). Kabirler üzerlerinde bazı isimler yazılı olmakla birlikte mezar taşlarındaki isimlerin doğruluğu kesinlik azretmemektedir.(KK.44). Bunun sebebi olarak daha önceleri kabirlerin üstünün acık olması kabir taşlarının yağmur ve kardan etkilenmeleri ile birlikte 19.yy'ın ikinci çeyreğinde tekke ve zaviyelerin kapatılması sürecinde rivayete göre Tosya ilçesinde görev yapan bir yetkilinin Yerkuyu köyündeki tekkeyi kapattırıp, tekkedeki sancağı, türbede yatanların ve tekkedeki şeyhlerin şecere kayıtlarını, şeyhlerin bağlı bulundukları tarikat silsilesi kayıtlarını ve bir çok kitap ve belgeye de el koyarak kapattıkları anlatılmaktadır. Bu süreçte kabir başlarında ki yazılı taşlarında sükülerek götürüldüğü ve kalan kısımlarında tahrip edildiği ve sadece geriye kalan tahrip olmuş bir mezar taşının il kültür müdürlüğü yetkililerince okunmaya çalışılması sonucu hicri 1541 (miladi 1876) tarihi okunabilmiştir(bkz. Fotoğraf 3).

Şekil 51. Fotoğraf 2

Bu sebeple kabirde yatan zatların isimleri bilinmemekle birlikte 1980 li yılların sonlarına doğru yapılan türbenin son tadilat ve yenilemesi esnasında kabirlerin yerleri tespit edilerek yeniden kabirler üzerine sandukalar yapılmıştır. Türbede yatan şeyhlerin soyundan gelen Abdullah Pirinç efendi (1938-2015) tarafından büyüklerinden öğrendiği bilgiler doğrultusunda mezar taşlarına; soldan sağa doğru, güneyden kuzeye doğru sırasıyla; Gani Efendi, İsmail Efendi, Abdullah Efendi, Muhittin Efendi, Mehmet Efendi, diye isimler yazılmıştır. (bkz. Fotoğraf 2). Kaynak kişimiz türbede yatanların 11. Kuşak torunu olan 1951 doğumlu emekli imam-hatip İsmail PİRİNÇ' in babası, Abdullah Pirinç (1938-2015), Onun babası İsmail efendi (vefat 1966), onun babası da Yerkuyu tekkesinin son postnişini olarak bilinen ve Yerkuyu köyü ve civarında anlatılan bir çok menkıbe de ismi gecen kişi Yerkuyu şeyhi olarak da anılan Mehmet Nuri Efendi'dir. Mehmet Nuri Efendi'nin vefat tarihi ise 1932 yılı olarak bilinmekte olup, kabri ise tekke önünde ki alanda yer kalmadığından dolayı köy önündeki mezarlıkta bulunmaktadır.(bkz.Fotoğraf 4) (KK.48).

Şekil 52. Fotoğraf 3

Şekil 53. Fotoğraf 4

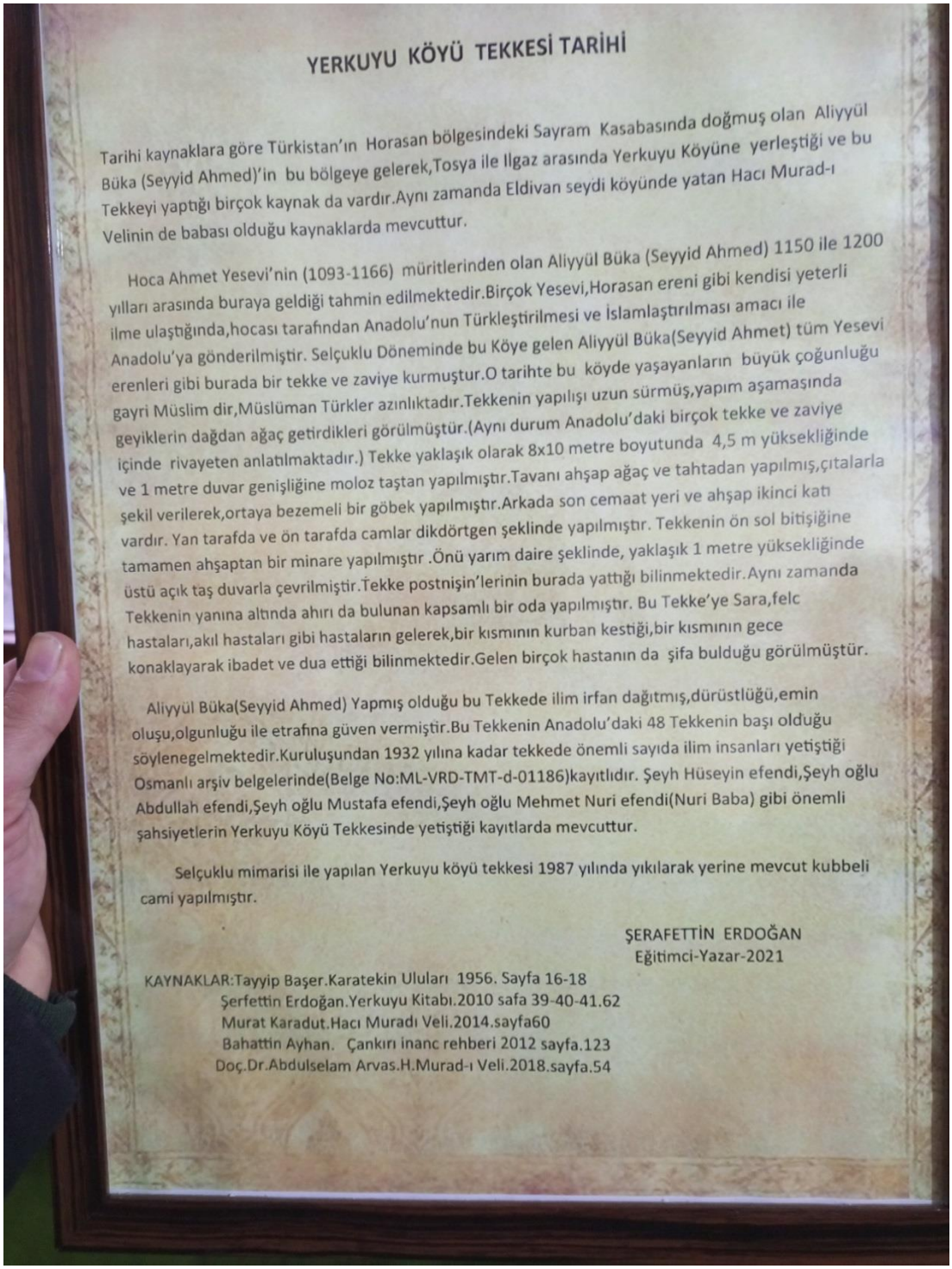
Tekke de yatan kişilerin tarihçesi hakkında bir başka rivayet ise Tayip Başer'in Çankırı Karatekin Ululaı, isimli kitabında Çankırı ili, Eldivan ilçesi Seydi köyüne 1187 tarihinde yerleşen 1207 tarihin de vefat eden, 1117 tarihinde Batı Türkistanın Sayram kasabasında doğan, Hacı Murad-ı Veli hazretlerinin babasının "12 nci

yüzılda Türkistandan gelerek önce Hicaz, Şam ve Urfa civarlarında en sonunda da Çankırı ve Tosya bölgesinde yerleşen Aliyülbükânın oğlu" olup "babası", "uzun müddet Halilürrahmanda kapıcılık yapmıştır'' Hacı Murâd-ı Velî'nin babası Aliyülbükâ, Tosya bölgesinde şöhret kazanan bir zat" olup "Yerkuyu köyü civarında yerleş"miştir . Şeklinde ki bir bilgiye istinaden Yerkuyu tekkesinin ilk kurucusunun Aliyülbükâ olduğu, asıl adını Seyid Ahmet olduğu da söylenmektedir (KK.45).

Ancak yerkuyu köyünde görüşülen kaynak kişiler, anlatılan keramet, rivayet ve menkıbelerde ve mezar taşlarında Aliyülbükâ ismine rastlanmamış olsa da Tayip Başer'in Çankırı Karatekin Ululari, isimli kitabı haricinde başka kaynaklarda da Aliyülbükâ isminden bahsedilmektedir. Yer kuyu tekkesinin köy ve tekke hakkında araştırmalar yapan Yerkuyu köyü doğumlu eğitimci yazar emekli öğretmen Şerafettin Erdoğan'ın derleyip hazırladığı bir levhada bulunmaktadır(bkz. Fotoğraf 5).

Yerkuyu tekkesinin bir Kadiri tekkesi olduğu ve ilk şeyhinin ise Abdulkadir Geylaninin talebesi olduğu, Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde 48 icazetli talebesini farklı beldelerde tekke kurmaları ve İslam'ı yaymaları için Anadolu'ya yolladığı ve yerkuyu tekkesinin 47 tekkenin başı olduğu söylenmektedir (KK.46).

Yerkuyu tekkesinin ilk kuruluşunda halkın tekke yapımına yardımcı olmadığı ve şeyhin dağdan çok büyük çam ağaçlarını geyiklere taşıyarak tekkeyi yaptığı aktarılmaktadır.(KK.56).(KK.49). (KK.47).

YERKUYU KÖYÜ TEKKESİ TARİHİ

Tarihi kaynaklara göre Türkistan'ın Horasan bölgesindeki Sayram Kasabasında doğmuş olan Aliyyül Büka (Seyyid Ahmed)'in bu bölgeye gelerek,Tosya ile Ilgaz arasında Yerkuyu Köyüne yerleştiği ve bu Tekkeyi yaptığı birçok kaynak da vardır.Aynı zamanda Eldivan seydi köyünde yatan Hacı Murad-ı Velinin de babası olduğu kaynaklarda mevcuttur.

Hoca Ahmet Yesevi'nin (1093-1166) müritlerinden olan Aliyyül Büka (Seyyid Ahmed) 1150 ile 1200 yılları arasında buraya geldiği tahmin edilmektedir.Birçok Yesevi,Horasan ereni gibi kendisi yeterli ilme ulaştığında,hocası tarafından Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması amacı ile Anadolu'ya gönderilmiştir. Selçuklu Döneminde bu Köye gelen Aliyyül Büka(Seyyid Ahmet) tüm Yesevi erenleri gibi burada bir tekke ve zaviye kurmuştur.O tarihte bu köyde yaşayanların büyük çoğunluğu gayri Müslim dir,Müslüman Türkler azınlıktadır.Tekkenin yapılışı uzun sürmüş,yapım aşamasında geyiklerin dağdan ağaç getirdikleri görülmüştür.(Aynı durum Anadolu'daki birçok tekke ve zaviye içinde rivayeten anlatılmaktadır.) Tekke yaklaşık olarak 8x10 metre boyutunda 4,5 m yüksekliğinde ve 1 metre duvar genişliğine moloz taştan yapılmıştır.Tavanı ahşap ağaç ve tahtadan yapılmış,çıtalarla şekil verilerek,ortaya bezemeli bir göbek yapılmıştır.Arkada son cemaat yeri ve ahşap ikinci katı vardır. Yan tarafda ve ön tarafda camlar dikdörtgen şeklinde yapılmıştır. Tekkenin ön sol bitişiğine tamamen ahşaptan bir minare yapılmıştır .Önü yarım daire şeklinde, yaklaşık 1 metre yüksekliğinde üstü açık taş duvarla çevrilmiştir.Tekke postnişin'lerinin burada yattığı bilinmektedir.Aynı zamanda Tekkenin yanına altında ahırı da bulunan kapsamlı bir oda yapılmıştır. Bu Tekke'ye Sara,felc hastaları,akıl hastaları gibi hastaların gelerek,bir kısmının kurban kestiği,bir kısmının gece konaklayarak ibadet ve dua ettiği bilinmektedir.Gelen birçok hastanın da şifa bulduğu görülmüştür.

Aliyyül Büka(Seyyid Ahmed) Yapmış olduğu bu Tekkede ilim irfan dağıtmış,dürüstlüğü,emin oluşu,olgunluğu ile etrafına güven vermiştir.Bu Tekkenin Anadolu'daki 48 Tekkenin başı olduğu söylenegelmektedir.Kuruluşundan 1932 yılına kadar tekkede önemli sayıda ilim insanları yetiştiği Osmanlı arşiv belgelerinde(Belge No:ML-VRD-TMT-d-01186)kayıtlıdır. Şeyh Hüseyin efendi,Şeyh oğlu Abdullah efendi,Şeyh oğlu Mustafa efendi,Şeyh oğlu Mehmet Nuri efendi(Nuri Baba) gibi önemli şahsiyetlerin Yerkuyu Köyü Tekkesinde yetiştiği kayıtlarda mevcuttur.

Selçuklu mimarisi ile yapılan Yerkuyu köyü tekkesi 1987 yılında yıkılarak yerine mevcut kubbeli cami yapılmıştır.

ŞERAFETTİN ERDOĞAN
Eğitimci-Yazar-2021

KAYNAKLAR:Tayyip Başer.Karatekin Ululari 1956. Sayfa 16-18
Şerfettin Erdoğan.Yerkuyu Kitabı.2010 safa 39-40-41.62
Murat Karadut.Hacı Muradı Veli.2014.sayfa60
Bahattin Ayhan. Çankırı inanc rehberi 2012 sayfa.123
Doç.Dr.Abdulselam Arvas.H.Murad-ı Veli.2018.sayfa.54

Şekil 54. Fotoğraf 5

Hızır ile ilgili bir hikaye kaynak kişimiz Abdullah KILIÇ tarafından şu şekilde aktarılmıştır.

”Bir gün köylüler şeyhin bağını bellemeye giderler ve gençler Yerkuyu şeyhine efendim bir gün bize Hızır aleyhi-s selamı gösterseniz diye ricada bulunurlar. O da inşallah evlatlarım der. Öğle vakti gelip bağda çalışan köylüler yemek için yer sofrasına oturdukları esnada aşağıdan yukarı üstü başı yırtık eski elbiseli bir ihtiyar çıkıp gelir ve selam verir. Bunu gören köylüler ihtiyarın sofraya oturmasını istemeyerek sofrayı daraltarak boşluk bırakmazlar ve ihtiyarın sofraya oturmamasını kalplerinden geçirirler. Şıh efendi gelen ihtiyara sorar nereden gelirsin nereye gidersin gel buyur soframıza diye davet eder. İhtiyarda cevaben şöyle der ‘ Mağruptan gelir, Maşruba giderim acele işim var oturamam’ der ve oradan ayrılır. Akşam olduğunda bağda çalışan gençler efendim bu günde Hızır’ı göremedik dediklerinde, şıh efendi hızır geldi bu gün görmediniz mi? Sizin sofraya oturmasın diye kalbinizden geçirdiğiniz, sofraya oturmasını istemediğiniz öğle yemeğinde gelen O, ihtiyar Hızır’dı. Ne dedi duymadınız mı mağruptan gelir maşrığa giderim dedi, amma siz anlayamadınız der. Köylülerse ah vah ederek üzüntülerini dile getirirler”.

Benzer şekilde bir hikaye kaynak kişimiz Ali Yanbekci tarafından şu şekilde aktarılmıştır.”

“Eski zamanlarda cin taifeleri köylüleri çok rahatsız ederlermiş bir gün köylüler bu durumu şıh efendiye arz ederler. O da bir mektup yazar ve derki bu gece köyün aşağı girişinde ki deveci hanı mevkiine gidin ve bekleyin aşağıdan arkasında ordusuyla beraber önünde de beyaz atlı bir kişi gelecek, sakın korkmayın atın önüne geçin ve mektubu en öndeki beyaz atlı kişiye verin der. Mektubu alan kişi gece bahsedilen mevkie gider ve beklemeye başlar ve nihayet şeyhin bahsettiği gibi atlı askerlerden oluşan büyük bir ordu ve önünde beyaz atlı bir komutan aşağıdan yukarı çıkagelir. Mektubu getiren kişi koşarak en öndeki atlının önüne çıkar ve şeyhin mektubunu atlıya verir. Öndeki atlı ordusunu durdurur ve mektubu okur ve şöyle der anay şıh efendi bizi köyden geçirmediği gibi araziden de sınır dışı ediyor der ve ordusuna seslenir. Haydin geri dönüyoruz yukarı dağdan dolaşacağız der ve geri dönerler. O günden sonra cin taifeleri köylüyü rahatsız etmez ve o köye cinler giremez şeklinde bir inanış vardır”

Konuyla ilgili başka bir hikaye ise kaynak kişimiz Yusuf Söyler tarafından şu şekilde aktarılmıştır.

“Bu hadise kaynak kişinin gençlik yıllarında köyün üstündeki dağda hayvan otlatırken birkaç köy ötesinden bir grup insanın yerkuyu köyüne doğru geldiğini görür bu gurubun içinde bir katırın üstüne elinden ayağından urganlar ile bağlanmış feryat figan bağıra bağıra zorla zapdedilip getirilen bir genç olduğunu görür. Bir müddet sonra bu gelenlerin köyün hudutlarına girmesiyle birlikte bu gencin sakinleştiğini ve arkasına dönerek küfürler ederek hadi buraya da gelsenize hadi buraya da girsenize diye arkasına dönüp dönüp bağırdığına bizzat şahit olduğunu bu gencin türbeye getirilip burada bir müddet yatırılıp Allah’ın izniyle şifa bulduğunu bu kişinin ondan sonraki hayatında gayet

normal bir insan olarak Ilgazlı bir çok kişinin de tanıyabileceği bir kişi olarak aşçılık yaparak geçimini temin ettiğini anlatmıştır."

Köyde davul zurna çalınmaması, zamanında davul zurna çalan kişilerin gece köy odasında konakladıklarında bir güvercinin odalarına girip onları uyutmadığı, boğazlarının sıkıldığı, korkarak gece köyden kaçmak zorunda kaldıkları şeklinde anlatımlara dayanmaktadır.(KK.53), (KK.54).

Yerkuyu tekkesi asırlar boyunca çok sayıda ziyaretçi akımına uğramaktadır. Özellikle inanışa göre sara hastaları, akıl hastaları, başı ağrıyan, deliren, ağzı, yüzü eğilen, çarpılan, musallata uğrayan hastalar türbeye getirilir burada bir müddet yatırılıp uyutulmaktadır. (bkz. Fotoğraf 6). Bu şekilde şifaya kavuştuklarına inanılmaktadır.(KK.46). Türbenin bitişiğinde ki tekke 1980 li yılların sonlarında yıkılmış, yerine yeniden daha da büyütülerek camii şeklinde tekke betonarmeden inşa edilmiştir.(bkz. Fotoğraf 7). Öncesinde tekkenin ortasında tavanı tutan bir direk olduğu ve zaptedilmekte güçlük çekilen ileri düzeyde delirmiş kişilerin bu direğe ayaklarından özel bir aletle bağlanarak orada bir müddet kalması yahut uyuması ile tedavi sağlanacağına inanıldığı aktarılmaktadır.(KK.51).

Bazen türbeden toprak alınarak köstebeklerin istila ettiği tarlanın dört etrafına döküldüğü ve bir adımlık boşluk bırakılarak köstebeğin çıkarıldığı ve bir daha o tarlaya uğramadığına inanılmaktadır.(KK.52).

Yüz felci geçiren ve ağzı eğilen kimselerin ise türbedeki aynaya bakarak şifaya kavuşulduğuna da inanılmaktadır.(KK. 49). Türbede var olduğu söylenen aynanın sergilenmediği ihtiyaç halinde türbe ile ilgilenen fakat köye gittiğimizde kendisinin sağlık sorunları sebebiyle şehir dışında olduğunu öğrendiğimiz Fatma Pirinç isimli bayan tarafından muhafaza edilmesi sebebiyle ayna görülememiştir

Şekil 55. Fotoğraf 6

.

Türbeden bir miktar toprak getirilerek bir bidon suyun içine konulmak suretiyle , yedi gün sabahları aç karına bir bardak içmeleri halinde ruhsal hastalıklara iyi geldiğine de inanılmaktadır.(KK. 55)..

Şekil 56. Fotoğraf 7

4.I.1.6 Özel dilek ve amaçlarla ziyaret edilen tipler

Bazı ziyaret yerleri çocuk sahibi olmak, bir takım özel sorunlara çare bulmak, toplumsal hayatı etkileyen kıtlık, kuraklık ve salgın hastalık gibi durumlara karşı yağmur duasında bulunmak ilaveten özel istek, dua ve hacette bulunmak amacıyla insanlar tarafından ziyaret edilmektedirler.

Çalışma alanımızda yer alan Kayı Köyü Camii ve Şeyh Muharrem, Şeyh Davut ve Evlatları türbeleri etrafında insanlar çevre köylerin de katılımıyla yedi yılda bir düzenli olarak yağmur duasına çıkarken bazı insanlar da çocuk sahibi olmak için bu özel mekanları ziyaret etmektedir.

Ayrıca Şeyh Yunus Türbesi de çocuk sahibi olmak isteyen insanların ziyaret edip bir takım ritüeller ve uygulamalar yaptığı ilaveten her yedi yılda bir defa çevre köylerin de katılımıyla yedi büyük baş hayvan kesilerek yağmur duası yapılmaktadır.

4.I.1.6.1 Kayı Köyü camii ve şeyh Muharrem türbesi

Şekil 57. Fotoğraf 1

Kayı köyünün ilk kuruluşunun Selçuklu dönemine dayandığı 1071 Malazgirt zaferi sorası Çankırı, Kastamonu ve Sinop bölgesi Selçuklu komutanlarından şu anda kabri

Çankırı kalesinde bulunan Emir Karatekin tarafından 1074 tarihinde fethedilmiştir (fotoğraf 2). Kayı köyünün kökeninin Oğuzların Kayı boyuna dayandığı, köyün ilk kuruluşunun 5 haneden oluştuğu ve şimdiki yerine kurulduğu, ilk kuruluş döneminde köyün kuzey istikametinde Taş Dibek diye bilinen mevkide bir de Bizans köyünün olduğu aktarılmaktadır.(KK. 24). Günümüzde ise söz konusu Bizans köyene ait olduğu düşünülen 3 metre boylarında taş sütun, kalınlığı ise 80 cm yarı çapındadır, işlemeli ve desenli sütun başlığı taş dibek, tuğla ve mezar kalıntılarına rastlanmaktadır. Bazı sütun ve sütun başlıkları köy içindeki caminin bahçesine sonradan getirilerek 3 tane dikilmiş vaziyettedir. Bu taş sütun ve başlıkları, taş cinsi olarak o bölgede hiç görülmemiş renk ve cinsten olup oraya farklı bölgelerden getirildiği tahmin edilmektedir (bkz. Fotoğraf 8-9) (KK. 25).

Anlatımlara göre, Peygamber efendimizin İstanbul'u fetheden komutan ne güzel komutandır, İstanbul'u fetheden asker ne güzel askerdir müjdesine mazhar olmak için İstanbul yönüne keşfe giden Horasan erenlerinden olan Şeyh Muharrem ve Şeyh Mahmut kardeşlerin yolu Kayı köyüne düşer bakarlar ki köy Müslüman ancak köyde bir camii yoktur. Neden camii yok diye sorarlar, köylülerde imkânlarının olmadığını söyleyince camii yapmaları için köye bir miktar altın bırakırlar ve İstanbul istikametine yollarına devam ederler. Aradan 3-5 yıl geçtikten sonra geri dönerken tekrar kayı köyüne uğrarlar bakarlar ki hala camii yapılmamış olduğunu görünce oraya yerleşip camii yapmaya karar verirler.

Kaynak kişimiz Dursan Özcan'ın anlatımlarına göre cami yapımının menkıbevi hikayesi şu şekildedir:

" Dağdan taş taşımak için köylülerden öküzleriyle kağnı arabalarını isterler fakat köylüler tarlalarını sürüp buğdaylarını hasat edip düğenlerle öğüttüğü ve yüklerini taşıdığı geçimlerini sağlamakta en büyük yardımcıları olan ve muhtaç oldukları öküzlerini, taş çekerken yıpranır, sakatlanır, bir zarar görür kaygısıyla vermezler.

Şekil 58. Fotoğraf 2

ahırda ki öküzlerini beklerler fakat ne gelen olur ne giden, bir de sabah ezanı vakti sessizce Fakat sabahları bir de bakarlar ki şimdi ki caminin olduğu yere birçok taşın getirildiğini görürler. Her halde bu dervişler geceleri biz uyuyunca gizlice ahırdan öküzlerimizi alıp sabaha kadar öküzlerle taş taşımaktalar sabahta kimse uyanmadan tekrar gizlice ahıra bağladıklarını sanırlar. Ertesi gece kimse uyumaz sessiz ve gizlice caminin olduğu yere gidip bakmak isterler bir de ne görsünler binlerce taş

yığılmış oraya ve yanı başlarında kağnı arabaları vardır. Daha da ilginci arabalarda koşulu olan öküzler değil vahşi dağ geyikleridir. Böylece bu mübareklerin kerametleri ortaya çıkmış olur. Bu manzara karşısında hayrete düşen köylüler yaptıklarından çok mahcup bir vaziyette pişmanlık duyarlar. Ondan sonra ki süreçte caminin yapımını tüm köylüler elbirliği ile yapıp tamamlarlar. Bu hadiseden sonra bu camii halk arasında geyiklerin yaptığı camii olarak anılagelmiştir."(bkz. Fotoğraf 2) (KK. 24).

Kayı köyü camii dış duvarı 10.3x10.3= 107 m2 iç mekanı 61m2 duvar kalınlığı ise 120cm dir.(KK. 25). Bu özellikleriyle Orta Asya Türkleri ve Selçuklu mimarisinin izlerini taşımaktadır. Cami içerisinde, öğretim görevlisi İsmail ÇAM'ın, Kayı köyü tarihi, Kayı köyü camisi ve Kayı köyü türbeleri hakkında derlenmiş olduğu bilgileri içeren bir yazılı bir metin bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 10). Ancak 2017-18 yapılan restorasyonda mihrabın sağında ki pencerenin Selçuklu mimarisinde önden pencere olamaz düşüncesiyle pencere taşla örülerek kapatılmış, üst kubbedeki pencerelerinde açılmaz cam ile yapılması sebebiyle caminin orijinal ses akustiği bozulmuş ve ayrıca camii rutubet üretmeye başlamıştır.(KK.24). Kayı köyü camiinin kapısı kesme taştan kemerli ve kesme taş sövelidir ve kapı eğilmeden girilmemesi için küçük tutulmuştur. Camiye girenlerin Allah'ın evine saygı ve hürmetle edeple eğilerek girmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca kapının hemen sütun (sövesinin) yanında ki taş üzerinde 1247 tarihi görülmektedir(fotoğraf 3). Diğer duvarları köşeler hariç kesme değil doğal taş kullanılmıştır (fotoğraf 4). Kayı köyü camii T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 15.01.1996 tarihli 4442 karar ile tescil edilmiştir. Kayı köyü camii ve türbesi 2017-2018 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek son halini almış ve köy camii olarak ibadete açık vaziyette kullanılmaktadır. (bkz. Fotoğraf 5) (KK. 27).

Şekil 59. Fotoğraf 3

Şekil 60. Fotoğraf 4

Şekil 61. Fotoğraf 5

Şeyh Muharrem ve Şeyh Mahmut'un köylülerin sevgi ve muhabbetleri sebebiyle camii yapıldıktan sonra köyden ayrılmaları istenmediği için evlendirilme suretiyle köyde kalmalarını sağlamışlardır.(KK. 26). Bu gün bu zatların soyunun köyde Yahyaoğulları ve Yıktıcıgiller olarak devem ettiği aktarılmaktadır.(KK. 27). Şeyh Muharrem vefat ettikten sonra caminin kuzey yönünde 15 metre kadar üstüne defnedilmiştir.(bkz. Fotoğraf 6-7).

Şekil 62. Fotoğraf 6

Kaynak kişimiz Erdal Atalay'ın Şeyh Mahmut hakkında anlattıklarına göre ise:

"Caminin taşlarının taşınması esnasın da köylülerin geceleri gizlice öküzleri alıp çalıştırıyorlar taş çekiyorlar yönünde ki söylenti ve gıybetlerinden ötürü bu duruma çok içerlemiş ve çok üzülmüştür. Bundan dolayı 'ölürsem beni buralara gömmeyin Atkaracaları'na götürüp gömün yönündeki vasiyeti üzerine Şeyh Mahmut vefat edince bir grup insan gelerek Şeyh Mahmut efendiyi Atkaracaları'na götürmek ister fakat köylülerde o bizim şeyhimiz onu bir yere yollamayız diyerek vermek istemezler onun için bir kabir hazırlayarak defnetmek isterler. Ancak kayı köylüleri musalladan bir türlü Şeyh Mahmut'un tabutunu kaldıramazlar kaç kişi tuttuysa yine de kaldıramazlar ve şaşırırlar. Bunda bir hikmet var herhalde deyip bir de siz deneyin bakalım derler. Atkaracalar'dan gelen topluluğa ve bu kez Atkaracalar'dan gelenler Şeyh Mahmut'un tabutunu kaldırmayı denerler ki onlar rahatça kaldırabilirler. Bununun üzerine kayı köylüleri bütün bunların şaşılacak hikmetli bir keramet olduğu kanaatine varırlar.

Şekil 63. Fotoğraf 7

Çaresizce Şeyh Mahmut'un Atkaracalarına defnedilmek üzere götürülmesine razı olurlar. Böylece Şeyh Mahmut'un vasiyeti bu hikmetli keramet neticesinde gerçekleşmiş olur "(KK. 28).

Günümüzde ise Şeyh Mahmut'un kabri Atkaracalar merkez camiinin 300 metre yukarısında Kıran mahallesi Çam dibi tepesinde Kayıdan gelen şeyh diye bilinen Çam dibi türbesinde bulunmaktadır (KK. 29). Şeyh Muharrem ile ilgili anlatılan bir hikaye kaynak kişimiz Kerim Uslu tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

"Bu olaydan sonra her yıl kayı köyünden yaylaya giden öküzler arasından bir tane öküz ayrılıp Atkaracalar'daki Çam dibi türbesine gidip yatarmış. O civardaki halk toplanıp öküzü kurban edip yerlermiş sonra aralarında para toplayıp bir öküz alıp kayı köyüne gelip aldıkları öküzü, kestikleri öküzün yerine sahibine teslim ederlermiş bu olay asırlarca devam etmiş. Ta ki memlekette eşkıya türemiş yolda öküzü yakalayıp kesip yemişler ve bir daha yayladan öküz ayrılıp gitmemiş, bir başka rivayete göre ise traktörler çıkıp artık köyde öküz beslenmez ve yaylaya çıkılmaz olana kadar bu böyle devam etmiştir". (KK. 29). Ayrıca her yıl Atkaracalar'ından bir topluluğun Kayı köyüne gelerek türbenin önünde kurban kesmesi gelenek haline gelmiştir. Ancak bir kurban kesme esnasında Kayı köyünün köpekleri ile Atkaracalardan

gelenlerin köpekleri boğuş etmesi üzerine kavga çıkmış ve bu gelenek sona ermiştir.(KK. 27).

Türbeye yaz kış her zaman çok yoğun bir şekilde ziyaretçi gelmektedir. Sara hastaları, üç harflilere tutulanlar, ruhsal bunalım yaşayanlar, korkan çocuklar türbeyi ziyaret ederek dua eder ve içeride kendiliğinden uyanana kadar yatıp uyumaları halinde iyi olacaklarına inanmaktadırlar. Ayrıca çocuğu olmayanlar ve çocuğu doğup erken ölenler , yahut erkek çocuğu olmayanlar türbeye gelip dua eder kurban adar ve muradına erişince özellikle Cuma günleri gelip türbede kurban kesip cumadan sonra camiye gelenlere etli pilav ikram etmektedir. Bu ziyaret sonrasında çocuğu olan kişiler türbeye sattım manasında erkek çocuklarına Satılmış, kız çocuklarına da Satı ismini verdikleri bölgede bu isimlerin yaygın olarak kullanılmasından anlaşılmaktadır. Kayı köyü camii çevre köylerin; İki kavak, Güney, Aşıklar, Kırışlar gibi köylerin Cuma ve bayram namazlarını kılındığı merkez camisi olarak kabul edilmektedir.(KK. 24). ikibinli yılların başına kadar caminin bahçesinde bazen adak bazen şükür kurbanı olarak her Cuma mutlaka en az bir kurban kesildiği ve her türbeye ziyarete gelenlere dağıtıldığı ancak günümüzde ise ayda birkaç kurban kesildiği anlatılmaktadır.(KK. 25). Kayı köyünde asırlardan beri her 7 yılda bir yapılan yağmur duasında da türbe de dua edilmekte, kurban kesilmekte ve yağmur duasından sonra misafirlere ikram edilmektedir.(KK.24).

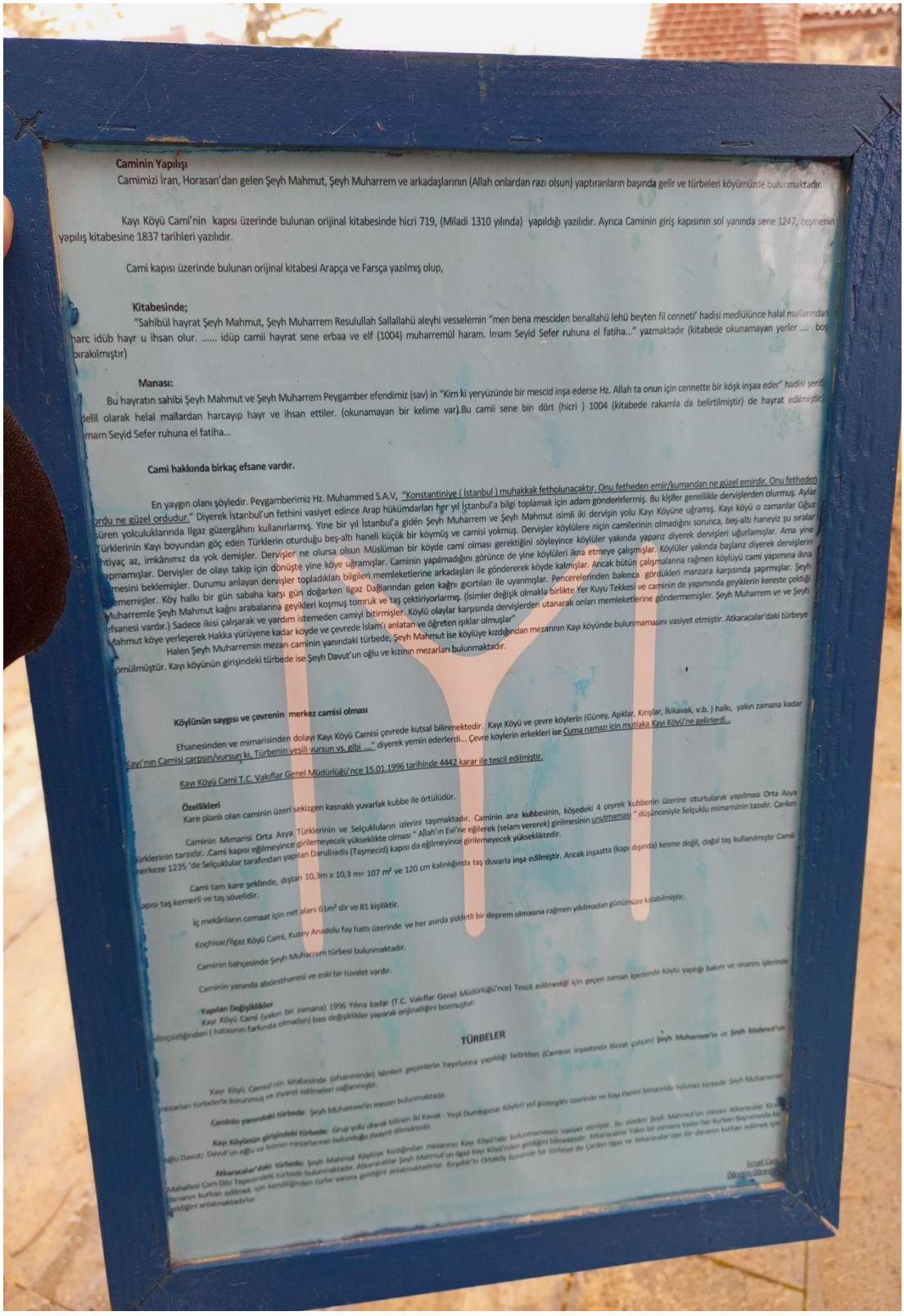
Halk arasında türbenin saygınlığı insanların yemin ederken kullandıkları "Kayının camisi çarpsın, Kayının türbesi çarpsın hem de yeşil olanı çarpsın" ifadeleriyle anlaşılmaktadır.(KK. 30).

Şekil 64. Fotoğraf 8

Şekil 65. Fotoğraf 9

Caminin Yapılışı

Camimizi İran, Horasan'dan gelen Şeyh Mahmut, Şeyh Muharrem ve arkadaşlarının (Allah onlardan razı olsun) yaptıranların başında gelir ve türbeleri köyümüzde bulunmaktadır.

Kayı Köyü Cami'nin kapısı üzerinde bulunan orijinal kitabesinde hicri 719, (Miladi 1310 yılında) yapıldığı yazılıdır. Ayrıca Caminin giriş kapısının sol yanında sene 1247, çeşmenin yapılış kitabesine 1837 tarihleri yazılıdır.

Cami kapısı üzerinde bulunan orijinal kitabesi Arapça ve Farsça yazılmış olup,

Kitabesinde;

"Sahibül hayrat Şeyh Mahmut, Şeyh Muharrem Resulullah Sallallahü aleyhi vesselemin "men bena mesciden benallahü lehü beyten fil cenneti" hadisi medlülünce halal mallarından harc idüb hayr u ihsan olur. ..... idüp camii hayrat sene erbaa ve elf (1004) muharremül haram. İmam Seyid Sefer ruhuna el fatiha..." yazmaktadır (kitabede okunamayan yerler .... boş bırakılmıştır)

Manası:

Bu hayratın sahibi Şeyh Mahmut ve Şeyh Muharrem Peygamber efendimiz (sav) in "Kim ki yeryüzünde bir mescid inşa ederse Hz. Allah ta onun için cennette bir köşk inşaa eder" hadisi şerifi delil olarak helal mallardan harcayıp hayr ve ihsan ettiler. (okunamayan bir kelime var).Bu camii sene bin dört (hicri) 1004 (kitabede rakamla da belirtilmiştir) de hayrat edilmiştir. İmam Seyid Sefer ruhuna el fatiha...

Cami hakkında birkaç efsane vardır.

En yaygın olanı şöyledir. Peygamberimiz Hz. Muhammed S.A.V, "Konstantiniye (İstanbul) muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden emir/kumandan ne güzel emirdir. Onu fetheden ordu ne güzel ordudur." Diyerek İstanbul'un fethini vasiyet edince Arap hükümdarları her yıl İstanbul'a bilgi toplamak için adam gönderirlermiş. Bu kişiler genellikle dervişlerden olurmuş. Aylar süren yolculuklarında Ilgaz güzergâhını kullanırlarmış. Yine bir yıl İstanbul'a gidén Şeyh Muharrem ve Şeyh Mahmut isimli iki dervişin yolu Kayı Köyüne uğramış. Kayı köyü o zamanlar Oğuz Türklerinin Kayı boyundan göç eden Türklerin oturduğu beş-altı haneli küçük bir köymüş ve camisi yokmuş. Dervişler köylülere niçin camilerinin olmadığını sorunca, beş-altı haneyiz şu sıralar ihtiyaç az, imkânımız da yok demişler. Dervişler ne olursa olsun Müslüman bir köyde cami olması gerektiğini söyleyince köylüler yakında yaparız diyerek dervişleri uğurlamışlar. Ama yine yapmamışlar. Dervişler de olayı takip için dönüşte yine köye uğramışlar. Caminin yapılmadığını görünce de yine köylüleri ikna etmeye çalışmışlar. Köylüler yakında başlarız diyerek dervişlerin gitmesini beklemişler. Durumu anlayan dervişler topladıkları bilgileri memleketlerine arkadaşları ile göndererek köyde kalmışlar. Ancak bütün çalışmalarına rağmen köylüyü cami yapımına ikna edememişler. Köy halkı bir gün sabaha karşı gün doğarken Ilgaz Dağlarından gelen kağnı gıcırtıları ile uyanmışlar. Pencerelerinden bakınca gördükleri manzara karşısında şaşırmışlar. Şeyh Muharremle Şeyh Mahmut kağnı arabalarına geyikleri koşmuş tomruk ve taş çektiriyorlarmış. (İsimler değişik olmakla birlikte Yer Kuyu Tekkesi ve caminin de yapımında geyiklerin kereste çektiği efsanesi vardır.) Sadece ikisi çalışarak ve yardım istemeden camiyi bitirmişler. Köylü olaylar karşısında dervişlerden utanarak onları memleketlerine göndermemişler. Şeyh Muharrem ve ve Şeyh Mahmut köye yerleşerek Hakka yürüyene kadar köyde ve çevrede İslam'ı anlatan ve öğreten ışıklar olmuşlar"

Halen Şeyh Muharremin mezarı caminin yanındaki türbede, Şeyh Mahmut ise köylüye kızdığından mezarının Kayı köyünde bulunmamasını vasiyet etmiştir. Atkaracalar'daki türbeye gömülmüştür. Kayı köyünün girişindeki türbede ise Şeyh Davut'un oğlu ve kızının mezarları bulunmaktadır.

Köylünün saygısı ve çevrenin merkez camisi olması

Efsanesinden ve mimarisinden dolayı Kayı Köyü Camisi çevrede kutsal bilinmektedir. Kayı Köyü ve çevre köylerin (Güney, Aşıklar, Kırışlar, İkikavak, v.b.) halkı, yakın zamana kadar "Kayı'nın Camisi çarpsın/vursun ki, Türbenin yeşili vursun vs. gibi ...." diyerek yemin ederlerdi... Çevre köylerin erkekleri ise Cuma namazı için mutlaka Kayı Köyü'ne gelirlerdi...

Kayı Köyü Cami T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 15.01.1996 tarihinde 4442 karar ile tescil edilmiştir.

Özellikleri

Kare planlı olan caminin üzeri sekizgen kasnaklı yuvarlak kubbe ile örtülüdür.

Caminin Mimarisi Orta Asya Türklerinin ve Selçukluların izlerini taşımaktadır. Caminin ana kubbesinin, köşedeki 4 çeyrek kubbenin üzerine oturtularak yapılması Orta Asya Türklerinin tarzıdır. .Cami kapısı eğilmeyince girilemeyecek yükseklikte olması " Allah'ın Evi'ne eğilerek (selam vererek) girilmesinin unutmaması" düşüncesiyle Selçuklu mimarisinin tazıdır. Çankırı merkeze 1235 'de Selçuklular tarafından yaptılan Darulhadis (Taşmecid) kapısı da eğilmeyince girilemeyecek yükseklktedir.

Cami tam kare şeklinde, dıştan 10,3m x 10,3 m= 107 m² ve 120 cm kalınlığında taş duvarla inşa edilmiştir. Ancak inşaatta (kapı dışında) kesme değil, doğal taş kullanılmıştır Camii kapısı taş kemerli ve taş sövelidir.

İç mekânların cemaat için net alanı 61m² dir ve 81 kişiliktir.

Koçhisar/Ilgaz Köyü Cami, Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde ve her asırda şiddetli bir deprem olmasına rağmen yıkılmadan günümüze kalabilmiştir.

Caminin bahçesinde Şeyh Muharrem türbesi bulunmaktadır.

Caminin yanında abdesthanesi ve eski bir tuvalet vardır.

Yapılan Değişiklikler

Kayı Köyü Cami (yakın bir zamana) 1996 Yılına kadar (T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce) Tescil edilmediği için geçen zaman içerisinde köylü yaptığı bakım ve onarım işlerinde bilinçsizliğinden (hatasının farkında olmadan) bazı değişiklikler yaparak orijinalliğini bozmuştur:

TÜRBELER

Kayı Köyü Camisi'nin kitabesinde (efsanesinde) isimleri geçenlerin hayırlarına yapıldığı belirtilen (Caminin inşaatında bizzat çalışan) Şeyh Muharrem'in ve Şeyh Mahmut'un mezarları türbelerle korunmuş ve ziyaret edilmeleri sağlanmıştır.

Caminin yanındaki türbede: Şeyh Muharrem'in mezarı bulunmaktadır.

Kayı Köylünün girişindeki türbede: Grup yolu olarak bilinen iki Kavak - Yeşil Dumlupınar Köyleri yol güzergâhı üzerinde ve Kaya Deresi kenarında bulunan türbede Şeyh Muharrem'in oğlu Davut; Davut'un oğlu ve kızının mezarlarının bulunduğu rivayet olmaktadır.

Atkaracalar'daki türbede: Şeyh Mahmut Köylüye kızdığından mezarının Kayı Köyü'nde bulunmamasını vasiyet etmiştir. Bu yüzden Şeyh Mahmut'un mezarı Atkaracalar Köyü Mahallesi Çem Dibi Tepesindeki türbede bulunmaktadır. Atkaracalılar Şeyh Mahmut'un Ilgaz Kayı Köyü'nden geldiğini bilmektedir. Atkaracalılar Yakın bir zamana kadar her Kurban Bayramında bir kurbanın kurban edilmek için kendilerinden farklı yerlere gelindiğini anlatmaktadırlar. Kırşehir'in Ortaköy ilçesinde bir türbeye de Çankırı Ilgaz ve Atkaracalar'dan bir derenin kurban edilmek için geldiğini anlatmaktadırlar.

İsmail Cesur
Öğretim Görevlisi

Şekil 66. Fotoğraf 10

4.I.1.6.2 Kayı Köyü şeyh Davut ve evlatları türbesi

Şeyh Davud türbesi Kayı köyünün güneyinde köye 500 metre mesafede Ilgaz'dan Kayı köyü, İkikavak köyü ve Yeşil Dumlupınar beldesine giden yolun kenarında kayı çayının yanı başındaki kaya kümesinin arkasındadır(bkz. fotoğraf 1).

Şekil 67. Fotoğraf 1

Türbe içerisinde iki erkek bir kadın olmak üzere üç sanduka bulunmaktadır.(bkz. Fotoğraf 2).

Şekil 68. Fotoğraf 2

Bu türbede bulunanların kayı köyü caminin yanında türbesi bulunan Şeyh Muharrem'in oğlu Şeyh Davut ve onun çocukları olduğu kabul edilmektedir. (bkz. fotoğraf 3) (KK. 24). Türbe yeri ve konumu itibariyle diğer türbelere göre farklı bir özelliğe sahiptir şöyleki Köyden uzak bir derenin kenarında patikadan başka bir yolu olmayan ıssız bir yerdedir, 1970 yılında köylere ulaşım yollarının iyileştirilmesi, genişletip değiştirilmesi projesi kapsamında yapılan keşifler sonrası o güne kadar kullanılan yol güzergâhının araç trafiğine elverişli olmadığı gerekçesiyle Ilgaz'dan Kayı köyü, İkikavak köyü ve Yeşil Dumlupınar beldesine ulaşım için yol mühendisleri tarafından belirlenen en elverişli yol güzergâhı Şeyh Davut türbesinin hemen yanından geçmektedir. O tarihten sonra türbenin ziyaretçileri daha da artmıştır (KK. 25).

Şekil 69. Fotoğraf 3

(KK. 29).

Sara hastaları, çocuğu olmayan aileler,(hayırlı kısmet arayanları) ziyaret ettiği dua edip dileyenlerin adak adadığı bir türbe özelliğine sahiptir.(KK. 28) (KK. 29). (KK. 31).

4.I.1.6.3 Kayı Köyü türbelerinde Hacet Duası (Yağmur Duası)

Türkler hem İslam öncesi hem de İslamiyet'i kabulü sonrası en köklü inanış ritüellerinden birisi de yağmur duasında buluma inanış ve uygulamasıdır. Özellikle tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumlarda mevsiminde gökten yağmur yağması otların ve mahsullerin gelişmesi için oldukça önemlidir. Aksi halde yaşanan kuraklık kıtlığa, açlığa, salgın hastalıklara insan ve hayvanların yok olmasına sebep olabilecek

bir dizi sorunun oluşmasını sebep olmaktadır. Asırlar boyunca Anadolu'nun bir çok yerinde yağmurlar kesilip kuraklık tehlikesi oluştuğunda insanlar bir araya toplanarak Allah'a yalvarıp, kurbanlar keserek, yağmur (hacet) duasına çıkmışlardır. Ancak bu durum ihtiyaç duyulduğunda yapılan bir uygulama iken Kayı köyünde yapılan yağmur duası daha farklı bir nitelik ve anlam taşımaktadır. Şöyle ki kuraklık olsa da olmasa da asırlar boyunca kayı köyünde her yedi yılda bir çevre köylerin de katılımıyla yağmur duası yapılmaktadır (fotoğraf 1) (KK. 25). En son yağmur duası 2021 yılında yapılması gerekirken covid 19 salgını sebebiyle 2022 yılında yapılabilmiştir. Tahmini 2-3 bin kişilik bir katılım gözlenmiştir. Bu yağmur dualarına çevre köyler de davet edilir ve her köy en az bir küçükbaş kurban keser duaya katılmaktadır. İnsanlar imkanları dahilinde el birliği ile bu dua ve arkasından gerçekleşen kurban etli bulgur pilavı ikramına severek bir ibadet aşkıyla katkı sağlamaktadır. Özellikle Kayı köyü İstanbul dernek başkanlığı, köy imamı ve köy muhtarının liderliğinde gerçekleşen organizasyona kayı köyünün genç yaşlı her ferdi katılmaktadır. Bu organizasyonda kurbanlar kesilir, ocaklar yakılır, kazanlar kurulur, yemekler pişirilir, sofralar düzülür, çadırlar kurulur, halılar kilimler serilerek hacet duası yapılmaktadır.(KK.24).

Şekil 70. Fotoğraf 1

20 yıla yakın bir süredir kendi doğup büyüdüğü baba ocağı olan bu köyde imamlık yapan Dursun hocanın çocukluk yıllarında tecrübeli hocaların "*taşları bize okuturken bazen yalayın bazen üfleyin taşlara dediklerini, bizde üflesek ne yalasak ne hocam diye sorduğumuzda üflersen rüzgâr eser yalarsan yağmur yağar*" şeklinde cevap verdiklerini aktarmaktadır. Bu bağlamda yağmur duası uygulamalarının zaman zaman farlılıklar arz ettiğini anlaşılmaktadır. (KK. 27). (KK. 28).

Genel hatlarıyla kayı köyünde yağmur duasına dair ritüeller şöyledir. Günler öncesinden hazırlılara başlanır. Öncelikle misket büyüklüğündeki taşlar toplanır ve sayılır biner biner ayrı ayrı çuvallara konulur ve ardından hocalar tarafından abdestli bir şekilde Şura suresinin 28. Ayeti okunur ve taşlara üflenerek başka bir kaba konulur. Bu şekilde 70 bin taş hazırlanır. Köy muhtarı, köy hocası ve dernek yöneticileri istişare yaparak yapılacak işlerin sırasını ve yapacak kişileri gönüllülük esasına ve becerisine göre belirler görev dağılımını yapar. Ortalama yakınlarda ki 30-40 köye şu tarihte hacet duamız olacak diye haber verilir davet edilir. Toplanan paralar ve yapılan bağışlarla kurban edilecek hayvanlar alınıp kesilir (KK. 24).

Şekil 71. Fotoğraf 2

Şekil 72. Fotoğraf 3

(bkz. Fotoğraf 2). Katılımın genellikle 3-4 binin üzerinde olması sebebiyle en az 40 tane et ve bulgur pilavı pişirmek için kazanlar kurulmaktadır.(bkz. Fotoğraf 3). Kap kacak hazırlanır, çadırlar kurulur. Duanın yapılacağı harmana halı kilim seccadeler serilerek öğle namazına birkaç saat kala önde hocalar dualarla, salat selam, tekbirlerle, sureler, ayetler okunarak arkada genç yaşlı çocuk hep bir ağızdan âminler eşliğinde köyün güneyinde ki Şeyh Davut türbesine varılmaktadır. (bkz. Fotoğraf 4). Ardından köyün içinde ki Şeyh Muharrem türbesine aynı şekilde dualarla çıkarak orada da aynı şekilde dua edilmektedir. Ardından daha önce okunan ve hazır olan taşları sırtlarına alarak köyün kuzeyinde yaklaşık bir km mesafede bulunan değirmen deresine aynı şekilde dualar ve salavatlar eşliğinde gidilir ve önceden derenin kenarına hazırlanılmış olan içi suyla doldurulmuş olan çukurun içine 70 bin taş mümkünse hiç namaz borcu olmayan bir kişi yada alim kişiler tarafından dualar eşliğinde taşlar suya dökülmektedir.(bkz. Fotoğraf 5).

Şekil 73. Fotoğraf 4

Şekil 74. Fotoğraf 5

Yine dualar eşliğinde köyün önündeki duanın yapılacağı harman yerinde, 2 rekat istika (yağmur duası) namazı kılınır, ardından imam ayakta bir yüksekliğe çıkmadan bir kılıca yahut bir asaya yaslanarak ya da bir sancağı tutarak hutbe okur ve ardından cübbesini ters çevirerek, eller gökyüzüne değil yere doğru aşağı eğilerek ters çevrilerek yağmur duası ayakta yapılmaktadır. Mümkünse bu esnada başlar açık,

ayaklar da ayakkabısız olmasına özen gösterilmektedir. Bazı zamanlarda hüzünlü bir hava oluşması için duanın yapıldığı mekana yavrulu koyunlar getirilerek koyunların kuzulardan ayrılması ile melemeleri sağlanmaktadır. Varsa küçük çocuklu kadınlardan çocukları annelerinin kucaklarından alınarak ağlamaları da sağlanmaktadır. Arkasından tüm misafirler yer sofrasın da kesilen kurbanların etiyle yapılmış etli bulgur pilavı ve ayran ikramı yapılmaktadır.(bkz. Fotoğraf 6).Artan yemekler ise ritüelin bir gereği olarak isteyenlere dağıtılmaktadır.(KK. 27)

Şekil 75. Fotoğraf 6

Şayet çok aşırı yağmur yağarsa her hangi bir sel ve afat durumu ortaya çıkacak olursa temiz suya dökülmüş olan okunmuş taşlar sudan çıkarılmaktadır. Ayrıca kazanların altına konulan genelde üç bacaklı olan saç ayağı diye isimlendirilen demir sehpalar ayakları göğe bakacak şekilde ters çevrilmektedir.(KK. 29).

4.I.1.6.4 Şeyh Yunus türbesi

Şeyh yunus türbesi, eski ismi Ahlatcuk olan şimdiki ismi Şeyh Yunus köyünde bulunmaktadır. Şeyh yunus köyü Ilgaz'ın güney batısında Ilgaz'a 24km mesafededir. Ilgaz'dan Çankırı istikametinde 19 km ilerledikten sonra sağa dönülür(bkz. Fotoğraf 1) ve kuzey-batı yönünde 5 km daha gidilerek köye ulaşılmaktadır. Köy 1400 rakım yüksekliğinde bir dağın bir dağ sırasının üstüne etrafına göre nispeten çukur bir alana kurulmuştur.

Şekil 76. Fotoğraf 1

Şeyh yunus efendinin türbesi köy yerleşiminin kuzeyinde köye bitişik olan köy mezarlığı içerisinde yüksek bir tepede bulunmaktadır (bkz. Fotoğraf 2).

Şekil 77. Fotoğraf 2

Şeyh yunus efendinin Horasan alperenlerinden sancak sahibi bir komutan olduğu, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde buralara gelip köyün kurucularından olduğu kabul edilmektedir.(KK.57).Aslen bu köylü olan ve Osmanlı arşivlerinde görev yapan Gazi Nemli diye anılan şuan hayatta olmayan bu kişinin

arşivlerden edindiği bilgilere göre Şeyh Yunus efendin 700 yıl evvel yani miladi 1300 ler gibi bu bölgede yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu bilgileri içeren bir levha mescidin duvarında asılı bulunmaktadır.(bkz. Fotoğraf 3) (KK. 57).

Şekil 78. Fotoğraf 3

Türbenin üstü açık vaziyettedir çünkü yıllar önce kapatılmış ancak ertesi gün sabahında çatının uçtuğunun görülmesi üzerine, "*gece mübareğin çatıyı fırlattığı, çatı istemediği*" şeklinde yorumlanmış ve bir daha türbenin üstü kapatılmamıştır. (KK.58). Türbenin 4-5 metre kuzey batısında türbeye gelenlerin namaz kılabilmeleri için 5x6 ebatlarında kadınlar ve erkekler için iki bölümden oluşan kapalı bir mescit vardır(bkz. Fotoğraf 4).

Şekil 79. Fotoğraf 4

Kabrin birkaç metre dış tarafından itibaren türbenin dört tarafı 1.30 yüksekliğinde taşla örülü ve üzerinde de 60 cm yüksekliğinde süslemeli demir korkuluklar bulunmaktadır. Mezar taşı 2018 yılında yapılan son tadilatta tamamen yenilenmiş (bkz. Fotoğraf 5) eski mezar taşı ise yan tarafta durmakta olup eski harflerle

“ziyarette maksat bir duadır, bu gün bana ise yarın sanadır” şeklinde bir ibare bulunmaktadır.(bkz. Fotoğraf 6).

Şekil 80. Fotoğraf 5

Yenilenen mezar taşına da aynı ibareler yazılmış olup, herhangi bir isim ve tarihe rastlanmamıştır.

Şekil 81. Fotoğraf 6

Türbe hakkında en meşhur inanış çocuğu olmayan ailelerin ziyaret ve dua edip kurban adadıktan sonra çocuk sahibi olmalarıdır.(KK.59). Sonrasında doğan çocuk kız olursa ismi satı erkek olursa satılmış olarak konulur(KK.57). Köyde türbeye yakın evi olan Satı ismindeki bir kadının türbeye çocuk için gelenlerin başına bir tane büyük baş hayvan yuları takarak türbenin etrafında yedi defa dolaştırdığı ve dualar edip çocuğu türbeye sattığını bizzat gördüğü aktarılmaktadır.(KK.59). Şeyh yunus efendiye olan sevgi ve muhabbetten dolayı köyde asırlardır davul zurna çalınmamakta ve köydeki her kabilede en az birkaç tane Yunus ismine rastlanmaktadır.(KK.60).

Özellikle bu türbe ve köy ile özdeşleşen bir uygulama ise asırlardır, her yedi yılda bir yapılan hacet duasıdır (yağmur duası) (KK. 59). Yaklaşan yağmur duasının 2024 tarihinde, Mayıs ayının son haftası ile Haziran ayının ilk haftası gibi yapılması planlanmaktadır.(KK.57). Yağmur duasının masraflarını karşılamak için tüm köylülere "döküm dökülmektedir" (herkesten eşit miktarda toplanan para). İmkanı olan fazladan da bağış yapabilmektedir. böylece Masraflar birlikte karşılanarak yağmur duasının tüm hazırlık ve ikramları köylü tarafından iş bölümü ile karşılanmaktadır. (KK.58). Her yedi yılda bir yapılan yağmur duasında yedi adet "öküz" kesilmektedir.(KK.60). O köyler ise şunlardır; Şıhlar, Dikenli, Ericek, Mesutören, Aktaş, Kuyupınar, Belören köyleri olmak üzere yedi köy yağmur duası için davet edilmektedir. (KK.61). Bu köylerin yağmur duasına gelirken yanlarında en az bir kurbanlık hayvan getirmeleri beklenmektedir. Son yıllarda bu köyler özellikle davet edilmekle birlikte Ilgaz belediyesinden anons yapılarak, müftülük Cuma vaazlarında cemaate duyurarak tüm Ilgaz halkı davet edilmektedir. Son duaya 5000 kişinin üzerinde bir katılım olduğu tahmin edilmektedir.(KK.57) Hacet duası için günler öncesinden 70 bin misket büyüklüğünde ki taşlar okunarak yedi ayrı torbaya doldurulup hacet günü köyün girişindeki suyun içine dökülmektedir.(KK.62). O gün misafirler köy meydanında karşılanıp dua ve salavatlarla birlikte türbeye çıkılmaktadır. Türbede dua edildikten sonra harmanlar denilen köyün kenarındaki düzlük alanda yağmur duası yapılır, akabinde de misafirlere etli bulgur pilavı yemek ikramı yapılarak yağmurun yağacağına inanılmaktadır.

Bu dini nitelikli merasimin son yıllarda geleneksel festival gibi isimlerle anılması duanın mahiyetine yapılan işlemin samimiyetini gölgelediğine dikkat çekilerek, hacet duası olarak anılması gerektiği vurgulanmaktadır.(KK.57).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yazılı ve arkeolojik kanıtlardan tespit edildiği kadarıyla tarihin en eski çağlarından beri varlığını sürdüren Ilgaz'da bir çok medeniyet ve inançların izine rastlamak mümkündür. Araştırmamızda Ilgaz'da bulunan dini ziyaret yerleri tespit edilmeye çalışılmış olup, tespit edilen bu dini ziyaret yerlerinin tarihsel gelişimi ve nitelikleri belirlenerek, halkımızın günümüzde bu dini ziyaret yerlerine olan bakış açısı aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırma, iki yıllık bir çalışma sonucunda, ortaya konulmaya çalışılmış olup dini ziyaret yeri mahiyetinde olan türbe, yatır, kutsal tepe, dilek ağacı, şifalı su vb. yerler tespit edilerek, bu dini ziyaret yerleriyle ilgili inanış ve uygulamalardan bahsedilmiştir.

Konumuz ekseninde günümüze kadar Ilgaz'da kapsamlı hiçbir çalışma yapılmaması bu dini ziyaret yerleri hakkında yazılı kaynaklardan faydalanmamız hususunda bizi zorlamıştır. Bu hususta çalışmadaki dini ziyaret yerlerinin büyük bir kısmı hakkında elde ettiğimiz veriler saha araştırmasında edindiğimiz bilgilere dayanmaktadır.

Araştırma sonucunda tespit edebildiğimiz dini ziyaret yerlerinin bu kadarla sınırlı olmayacağı, yapılacak olan daha kapsamlı çalışmalar sonucunda dini ziyaret yerlerinin yapısal ve fonksiyonel anlamda farklı niteliklerinin ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

Araştırma konusu olan ziyaret fenomeni sosyal yapı ve değişimlerin yanında aynı zamanda birey ve özne odaklıdır. Bu bakımdan insanların neden bu fenomenin içinde olduklarına din sosyologları dört farklı teori ile cevap vermektedir. Yoksunluk teorisi, sosyalleşme teorisi, rasyonel seçim teorisi, anlam ve aidiyet arayışı teorisi etrafında dini tecrübelerin bireysel dindarlık üzerindeki yansımaları bu çalışmamızda aktarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca bu dini ziyaret mekânlarında yapılan pratik ve inanışların, hem bu alandaki geleneğin sürdürülmesine ve ileriki kuşaklara iletilmesinde önemli bir rol oynayacağı hem de kültürel miras olarak tabir ettiğimiz manevi değerlerimiz olan ataya minnet ve vefa vazifesini yerine getirmemize zemin hazırladığı görülmektedir.

Sonuç olarak Ilgaz'da bulunan bu dini ziyaret yerlerinin inanç kültürü ve turizminin gelişimi noktasında önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir. İnanç turizmi bağlamında değerlendirilebilecek niteliklere haiz olan bu dini ziyaret yerlerinin, bölge halkına hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan katkı sağlayabileceği itibarlarıyla günümüz sosyal aktörleri vasıtasıyla muhafaza edilerek gelecek nesillere aktarılmasın da yarar olduğu düşünülmektedir.

KAYNAK KİŞİLER

KK. 1.Orhan ARSLAN, Ali Efendinin 4. Kuşak torunu, Okuryazar, 1954 İstanbul Doğumlu.

KK.2. Emin ARICI, Emekli Muhtar, Okuryazar değil, 1937, Mülayim Köyü Doğumlu.

KK. 3. Seyit Ali ARICI, Çiftçi, Okuryazar, 1981, Mülayim Köyü Doğumlu.

KK. 4. Sinan GEYİK, Huzurevi çalışanı, Okuryazar. 1977, Ilgaz Doğumlu

KK. 5. İsmail Bahattin YAYLACI, Emekli, Okuryazar, 1960, Çankırı Doğumlu.

KK. 6. Ercan KAPLAN, Müftülük personel, Okuryazar, 1981, Ilgaz Doğumlu.

KK. 7. Osman MÜCAHİT, Köy muhtarı, Okuryazar, 1968, Alıç köyü Doğumlu.

KK. 8. Kazım ÖZÇELİK, Özel sektör çalışan, Okuryazar,1981, Alıç köyü Doğumlu.

KK. 9. Hüseyin TANDUR, Emekli, Okuryazar, 1956, Alıç Köyü Doğumlu.

KK. 10. Osman KELBER, Kemal KELBER'İN abisinin oğlu, Özel sektör çalışan, Okuryazar, 1980, Ilgaz Doğumlu.

KK.11. Asiye DEMİR, Ev hanımı, Okuryazar, 1972, Alıç Köyü Doğumlu.

KK. 12. Sadık EFE, Emekli Orman Muhafaza Memuru, Okuryazar, 1951, Ödemiş Köyü Doğumlu.

KK. 13. Cemil DEMİR, Özel sektör çalışan, okuryazar, 1966, Süleymanhacılar Köyü Doğumlu.

KK. 14. Ali Özçelik, Özel sektör çalışan, okuryazar, 1974, Alıç köyü doğumlu.

KK. 15. Mehmet KELBER, Kemal KELBER'İN kardeşi, Emekli, Okuryazar, 1939, Alıç köyü Doğumlu.

KK. 16. Asiye DEMİR, Ev hanımı, Okuryazar, 1970, Alıç köyü Doğumlu.

KK. 17. Bahri ÖZÇELİK, Özel sektör çalışan, okuryazar, 1969, Alıç köyü Doğumlu.

KK. 18. Selami GÜRCÜ, Eski Köy Muhtarı, Emekli, Okuryazar,1955 Alıç köyü doğumlu.

KK. 19. Hidayet BAYRAKCI, Emekli, Okuryazar, 1943, Hacı hasan köyü Doğumlu.

KK. 20. Muzaffer GENCAY, Emekli öğretmen, 1947, Hacı hasan köyü doğumlu.

KK. 21. Esat BAYRAKCI, Emekli, okuryazar, 1963, Hacı hasan köyü doğumlu.

KK. 22. Mehmet YALÇINDERE, Belediye çalışanı, okuryazar, 1983, Kastamonu doğumlu.

KK. 23. Gülşen VURAL, Ev hanımı, okuryazar, 1953, Ilgaz doğumlu.

KK. 24. Dursun ÖZCAN, Köy muhtarı, ekmekli, okuryazar, 1959, Ankara doğumlu.

KK. 25. Abdulkadir ÜNVER, Eski köy muhtarı, 1974 Kıbrıs Gazisi, emekli, okuryazar, 1954 Kayı köyü doğumlu.

KK. 26. Ali ÇETİN, Emekli, okuryazar, 1960, Kayı köyü doğumlu.

KK. 27. Dursun KARTAL, Kayı köyü camii imam-hatibi, okuryazar, 1977, Kayı köyü doğumlu.

KK. 28. Erdal ATALAY, Emekli, okuryazar, 1960, Kayı köyü doğumlu.

KK. 29. Kerim USLU, Emekli, okuryazar, 1960, Kayı köyü doğumlu.

KK. 30. Mustafa ÜNVER, Özel sektör çalışan, okuryazar, 1980, Kayı köyü doğumlu.

KK. 31. Yunus ELVAN, emekli, okuryazar, 1942, Ödemiş köyü doğumlu.

KK. 32. Şakir EKMEKCİOĞLU, Hafız Şeyh Şakir Efendinin 4.Kuşak toruunu, emekli, okuryazar, 1947, Akcaören köyü doğumlu.

KK. 33. Yahya EZER, müftülük personeli, okuryazar, 1979, Ilgaz doğumlu.

KK.34. Yusuf MADEN, özel sektör çalışanı, okuryazar,1981, Alibey köyü doğumlu.

KK.35. Ahmet ABDUŞOĞLU, müftülük personeli, okuryazar.1978, Ilgaz doğumlu.

KK.36. Mustafa EYÜPOĞLU, özel sektör çalışanı, okuryazar,1975, Ilgaz doğumlu.

KK.37. Fatih EYÜPOĞLU, özel sektör çalışanı, okuryazar,1976, Ilgaz doğumlu.

KK.38. Mustafa ÖLMEZ, Emekli İmam-Hatip, okuryazar, 1955, Çankırı yeniceköy doğumlu.

KK.39. Hasan USTA, Emekli, köy muhtarı, okuryazar, 1956, Çörekciler köyü doğumlu.

KK.40. Serdar MICIK, Köyde çiftçi, okuryazar, 1995, Çörekciler köyü doğumlu.

KK.41. Ahmet KOÇ, Emekli, okuryazar,1974, Çörekciler köyü doğumlu.

KK.42. Arif HOROZ, Köyde çiftçi, okuryazar, 1969, Çörekciler köyü doğumlu.

KK.43.Ayhan TEKNE, özel sektör çalışan, 1973, Balıkesir doğumlu.

KK.44. İsmail PİRİNÇ, yerkuyu şeyhinin 11. Kuşak torunu, emekli imam-hatip, okuryazar, 1951, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.45.Şerafettin ERDOĞAN, Emekli öğretmen, okuryazar,1956, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.46. Ali YANBEKCİ, Emekli köy imamı, okuryazar,1949, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.47. Abdullah KILIÇ, Eski köy muhtarı, emekli, okuryazar, 1945, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.48. Satı PİRİNÇ, Evhanımı, okuryazar,1950, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.49. Mustafa KARABAY, Emekli öğretmen, okuryazar,1961, Çeltikbaşı köyü doğumlu.

KK. 50. Aysel BOSTAN, Evhanımı, okuryazar,1968, Ödemiş köyü doğumlu.

KK.51. Yusuf SÖYLER, Yerkuyu köyü muhtarı, okuryazar,1955, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.52. Mustafa KÜÇÜK, Emekli, okuryazar,1964, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.53. Münevver KADER, Evhanımı, okuryazar,1980, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK. 54. Hasan ÖLMEZ, Yerkuyu köyü imamı, okuryazar,1964, Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.55. Kenan KADER, Özel sektör çalışan, okuryazar, 1980, Ilgaz doğumlu.

KK. 56. Adalet SÖYLEMEZ, Evhanımı, okuryazar,1962, Yuvasaray köyü doğumlu.

KK.57. Ramazan ARMUTCU, Esnaf, okuryazar,1965, Şeyh Yunus köyü doğumlu.

KK.58. Şaban ÇOLAK, Çiftçi, okuryazar, 1985, Şeyh Yunus köyü doğumlu.

KK.59. Nuri ADALI, Emekli, okuryazar,1954, Şeyh Yunus köyü doğumlu.

KK.60. Kemal DEMİRCİ, Çiftçi, okuryazar, 1975, Şeyh Yunus köyü doğumlu.

KK.61. Necmettin ÇAYIR, Emekli, okuryazar,1956, Sağırlar köyü doğumlu.

KK.62. Recep ÇAMLICALI, İmam-hatip, okuryazar, 1987, Tosya doğumlu.

KK.63. Hüseyin İPEKOĞLU, Özel sektör çalışan, okuryazar, 1977, Ilgaz doğumlu.

KK.64. Hüseyin ÖZKESKİN, imam- hatip, okuryazar, 1982, Tosya dğumlu.

KK.65.Ali YANBEKCİ, Emekli imam- hatip, okuryazar,1949., Yerkuyu köyü doğumlu.

KK.66. Mustafa İPEKOĞLU, Emekli imam- hatip, okuryazar 1953, Satılar köyü doğumlu.

KK.67. Ahmet ÇALIŞKAN, Emekli imam- hatip, okuryazar ,1938, Bükcük köyü doğumlu

KK.68. Mustafa KÖMÜRCÜ, Emekli, okuryazar, 1956, Ilısılık köyü doğumlu.

KK.69. Şükrü KURU, Emekli, okuryazar 1950, Ödemiş köyü doğumlu.

KK.70. Ahmet BOSTAN, Emekli, okuryazar 1963, Ödemiş köyü doğumlu.

KAYNAKLAR

Abdulkadiroğlu, A. (2004). *Şeyh Ahmet Abduşoğlu* (2 b.). Ankara: Çankırı Çevre ve Kültür Derneği.

Alıcı, M. (2006). Heindrich Frich'e göre dinler tarihindetipoloji. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 77-85.

Arslan , M. (2004). *Türk popiler dindarlığı.* İstanbul: Dem Yayınları.

Arslan, H. (2011, Haziran). Dindarlık boyutları, algıları ve uygulamaları. *Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 4*(7), 39-61.

Arslan, M. (2002). Sosyolojik din tanımları ve din olgusu anlamada uygun bir kavram olarak kutsal. *Tabula Rasa--Felsefe&Teoloji*(6), 166.

Arslan, M. (2004). *Türk popüler dindarlığı.* İstanbul: Dem Yayınları.

Arslan, S. (2014). Türklerde ağaç kültü ve 'hayat ağacı'. *Uluslar Arası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 59-71.

Artun, E. (2002). "Anadolu inanç önderlerini besleyen eski inanç sistemleri, dinler, inanışlar". *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi* (s. 30-37). Ankara: Türksev Yay.

Artun, E. (2005). *Türk halk bilimi.* İstanbul: Kitapevi.

Artun, E. (2006). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri.* İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Atay, T. (2004). *Din hayattan çıkar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, M. (2013). *Dini tanıma çabaları.* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Berger, P., & Thomas, L. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası.* İstanbul : Paradigma Yayınları.

Bilgin , N. (2003). *Sosyal psikoloji sözlüğü- kavramlar, yaklaşımlar.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası.* İzmir: Aşina Kitaplar.

Boratav, P. (1973). *100 soruda türk folkloru:inanışlar, töre törenler, oyunlar.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Brereton, J. (2005). *"Sacrede space".* New York : Thomos Gale.

Can, Ş. (2011). *Klasik Yunan mitolojisi.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü.* Ankara: Rehber Yayınları.

Coşkun, H. (2019). Halk dindarlığından türk müslümanlığına sosyolojik bir bakış. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*(14/1), 111-112.

Çakan, İ. (2003). *Hurafeler ve batıl inanışlar.* İstanbul : Rağbet Yayınları.

Çayabatmaz, E. (2016). *Kur'an-ı Kerim bağlamında islami dindarlık ölçeği denemesi.* Kayseri.

Çelik, C. (2004, Ocak-Haziran). Türk halk dindarlığında değişim ve süreklilik:ziyaret fenomeni örneği. *Çukurova Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*(1), 216-239.

Çiftçi, A. (2013). *Aguste comte din sosyolojisine giriş.* Ankara: Özyurt Matbaacılık.

Develioğlu, F. (1971). *Osmalıca-Türkçe ansiklopedik lügat.* Ankara: Doğuş Matbaası.

Erdem, M. (2000). *Kırgız türkleri sosyal antropoloji araştırmaları.* Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları.

Erdem, M. (2005). *Kırgız türkleri dini ve sosyal hayat.* Ankara: TDV.

Erginer, G. (1997). *Kurban: kurbanın kökenleri ve anadolu'da kanlı kurban ritüelleri.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Ergun, P. (2006). Dede Korkut hikayeleri'nde dağ kültü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, 51*(2003/2), s. 75-88.

Eroğlu, A. (2012). *Halk inanışlarına giriş.* (A. H. Durmuş Arık, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.

Gül, A. (2017, 1). Kur'an'da kutsalla ilgili kavramlar. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8*(16), 28.

Güleç, M. M. (2018). Halk dindarlığı'nın gündelik hayattaki görünümü ile ilgili sosyolojik çözümler. *Uludağ Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(7/1), 74-75.

Günay , Ü. (1999). *Erzurum ve çevresinde dini hayat.* İstanbul: Erzurum Kitaplığı.

Günay , Ü. (2003). Türk halk dindarlığınının önemli çekim merkezleri olarak dini ziyaret yerleri. *Erciyes üniverstesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 2*(15), s. 5-36.

Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve çevresinde dini hayat.* İstanbul: Erzurum Kitaplığı.

Günay, Ü. (2001). "Türk dünyasının din önderleri tipolojisi". *Avrasya Etütler Dergisi,* 129.

Günay, Ü. (2002). *Din sosyolojisi.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Günay, Ü. (2003). Türk halk dindarlığının önemli çekim merkezleri olarak dini ziyaret yerleri. *Erciyes Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2,* 5-36.

Günay, Ü., Güngör, H., Taştan, A., & Sayım, H. (2001). Ziyaret fenomeni özerine bir din bilim araşırması. *Erciyes Üniverstesi Yayınları No:32,* 10.

Gündüz, Ş. (1998). *Mitoloji ile inanç arasında.* Samsun: Etüt Yayınları.

Hadimi, M. (1994). *İslam ahlakı.* İstanbul: Hakikat Kitapevi.

Hançerlioğlu, O. (1975). *İnanç sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

http//rahiask.com.tr. (tarih yok). ocak 22, 2023 tarihinde http//rahiask.com.tr: http//rahiask.com.tr adresinden alındı

İnan, A. (1972). *Hurafeler ve Menşeleri.* Ankara: Nur Matbaası.

Irmak, Y. (2018). Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları,* s. 191-222.

Işık , R. (2004, 9). Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültler. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 90.

Kaçmazoğlu, H. (1999). *türk sosyoloji tarihi üzerine araştırmalar öncüleri ve temelleri çerçevesinde yaklaşımlar.* İstanbul: Birey Yayınları.

Kalafat, Y. (2006). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kalafat, Y. (2009). *Halk İnançlarındanMitolojiye1, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnanışları.* Ankara: Barikan Yayınevi.

Karakaş, R. (2012). *Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular.* Ankara: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.

Karaman, K. (2010). Ritüellerin Toplumsal Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 231-232.

Kavas, E. (2013). Dini Tutum-Stresle Başaçıkma İlişkisi. *Dumlupınar Üniverstesi Sosyal Bilimler Dergisi*(37), 143-168.

Kaynak, İ. H. (2016). Dinlerde kutsal zaman ve mekan tarihsel yapısının fenemolojik algısı. *Selcuk Üniverstesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 443-455.

Köse, A. (Güz 2001). Modernleşme-Sekülerleşme İlişkisi Üzerine Yeni Paradigmalar. *Liberal Düşünce*(24), 150-165.

Köse, A., & Ayten , A. (2018). *Popüler dindarlık.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kumartaşlıoğlu, S. (2016). Mucizeden Keramete:" Yerden Su Çıkarma" Motifli Efsaneler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 119-139.

Kurt , A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*(2), 1-26.

Kurt, A. (2008). Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu. *Uludağ Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17*(2), 73-93.

Küçük, H. (1976). *Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine ÇıkaranKuvvetlerden Biride:Tarikatler ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri.* İstanbul: Otağ Matbaacılık.

Muscovici, S. (2000). *Social Representations: Explorations in Social Psyclogy*. Oxford: Blackwell Publishers.

Navrozova, G. (2012). *Halk Dindarlığı Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması Derbent (Dağıstan Örneği)*. Kayseri: Erciyes Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstistüsü.

Ocak, A. (1997). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler.* Ankara: TTK Yayınları.

Okumuş, E. (2006, 2). Gösterişci Dindarlık. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI*, s. 17-35.

Oymak, İ. (1996, 1). Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 287-298.

Öner, B. (2002). Sosyal Temsiller. *Kriz Dergisi, 1*(10), 29-35.

Örnek , S. (1977). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Örnek, S. (1977). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Özbek , M. (1991). *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeksi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbolat, A. (2014). Kutsallaşma sürecine tipolojik bir yaklaşım. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 124.

özdemir , o., özdemir, p., kadak , m., & nasıroğlu , s. (2012, Aralık 1). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-*, *4*(4), s. 566-589.

Özel, A. (1988). *Diyanet İslam Ansiklopedisi, 1*, s. 337-338.

Özön, M. (1971). *Osmanlıca Türkçe Sözlük.* Ankara.

Paker, O. (1999). Sosyal Temsiller Kuramının ve Epistemelojisinin Sosyal Psikoloji İçerisindeki Yeri ve Önemi".

Paşa, H. (2008). Gelenek ve Değişim Açısından Develi' de Halk İnanış ve Uygulamaları. 12. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Polat , K. (2008). Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar. *TDV.*

Reynolds, D. (2007). *Restraining golem and harnessing pygmalion in the classroom: a laboratory study of managerial expectations and task design, academy of manağement learning education"* (Cilt 6).

Roux, J. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi.* (A. K. Bereket, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerintip kataloğu.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Sarıbay, A. (1994). *Posmodernite sivil toplum ve islam.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sazil , Z. (2017). *İnebolu ilçe merkezive çevresindeki dini ziyaret yerleri.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu.

Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler.* İstanbul: Sentez Yayınevi.

Sunar, C. (1996). Tasvvuf ve Kuran. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Degisi*, s. 53-65.

Şentürk , R. (2004). *Yeni din sosyolojileri.* istanbul : Gelenek Yayınları.

Tanyu, H. (1975). *Türklerde ağaç ile ilgili inançlar*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Taş, K. (2006). *Dindarlığın kriterleri üzerine tipolojik bir araştırma dindarlığın sosyo- psikolojisi.* Adana: Karahan Kitapevi.

Tatlılıoğlu, D. (2000). Türkmen ırımları (halk inançları). *Cumhuriyet Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV. sayı*, 151-166.

Tatlılıoğlu, D. (2002). *Türkmenistan'da dini ve tarihi ziyaret yerleri.* Sivas: Emek Matbaası.

TDK. (2023, Mart 05). https://www.mynet.com/kutsal-ne-demek-kutsal-kelimesinin-tdk-sozluk-anlami-nedir-170100155027 adresinden alınmıştır.

Tezcan, M. (1997). *Kültürel antropoloji.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Uludağ, S. (2022). *Keramet.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ünal , M. (1998). Türk halk dini. Konya: *Dinler Tarihi Derneği Ve Selçuk Üniverstesi İlahiyat Fakültesi İş Birliği İle.*

Ünal, M. (2004). Türk medyasının halk inanışlarına bakışı. *Türk Bilim Araştırmaları Dergisi*(16), 43.

Ünverdi, V. (2020, 2). İslam kelamı açısından mucize ve keramet. *Bingöl Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(16), s. 1-20.

Vuruşkan, H. (2019, 2). Bir takrir-i sünnet örneği: adak kurbanı. *İslami İlimler Araştırma Dergisi*, 59-96.

Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve doğmatik dindarlık. *Çukurova Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2*(2), 75.

Yapıcı, A. (2011). "Kuramdan yönteme "ruh sağlığı- din" çalışmalarında karşılaşılan güçlükler". *Adana: Çukurova Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.*

Yel, A. (2005). *İslam'da büyük ve küçük gelenekler ya da islam din antropolojisinde yüksek kültür ve halk kültürü. e. a. coşkun içinde, din toplum ve kültür: din sosyolojisine ve antropolojisine giriş.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Yıldırım, A. Y.-M. (2003). Küreselleşme sürecinin dini kimliklere etkisi: sosyal psikolojik bir araştırma. *Dini Araştırmalar*(6/17), 119-121.

Yılmaz, H. (2002). Türk müslümanlığı dindarlık ve modernlik. *İslamiyat Dergisi*(4), 57-66.

Yılmaz, H. (2014). *Dindarlık, dinsellik, dünyevilik.* İstanbul: Hikmetevi Yayınları.